

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему:

«Міграційна криза в ЄС: причини і шляхи подолання»

Виконав(ла) студент(ка) __ курсу,
групи __,
спеціальності 291 Міжнародні
відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії,
освітньо-професійної програми
“Міжнародні відносини”

Рудика Валерія Володимирівна
Керівник – професор, доктор політичних
наук Сидорук Тетяна Віталіївна
Рецензент -

Робота допущена до захисту
(протокол № __ засідання кафедри міжнародних відносин від ____ 2020 року

Завідувач кафедри міжнародних відносин: _____
Тетяна СИДОРУК

Вступ.....	3
Розділ 1. Основні підходи до вивчення європейської міграційної кризи...8	
1.1. Поняття та розвиток міграційної кризи в ЄС.....8	
1.2. Соціальні і гуманітарні аспекти європейської міграційної кризи.....14	
1.3. Методологія вивчення європейської міграційної кризи.....25	
Висновки до розділу 1.....	30
Розділ 2. Політичні ризики для країн ЄС в умовах міграційної кризи.....	33
2.1. Причини міграції в Європу.....33	
2.2. Реакція Європейського Союзу на вплив мігрантів.....42	
2.3. «Наступ» ісламу на Європу: можливі наслідки і загрози.....54	
Висновки до розділу 2.....	69
Розділ 3. Європейські підходи до вирішення міграційної кризи.....	71
3.1. Правове регулювання міграційної політики ЄС в сучасних реаліях.....71	
3.2. Еволюція засобів протидії незаконній міграції в Європу.....85	
3.3. Перспективи вдосконалення політики ЄС у міграційній сфері.....92	
Висновки до розділу 3.....	100
Висновки.....	102
Список використаних джерел та літератури.....	106

ВСТУП

Актуальність дослідження. Активізація міграційних процесів є однією з основних тенденцій сучасного світового розвитку. Вона обумовлена, перш за все, посиленням нерівномірності економічного зростання різних країн в умовах глобалізації, різноманіттям міжетнічних, соціальних, міжнародних конфліктів, особливостями демографічних процесів у регіонах. Масова міграція поставила перед суспільством дві проблеми: питання інтеграції мігрантів до приймаючого соціуму і про допустимі межі його зміни під впливом масових іншокультурних імміграцій.

Процес глобалізації, який досяг великих масштабів в XXI ст., відкрив нові проблеми перед сучасним світовим співтовариством. На сьогоднішній день одним з найбільш гучних викликів Європи стала проблема міграції. Мігранти, які прагнуть до кращого життя, потребують допомоги, пошуку роботи проявляють інтерес до економіки більш розвинутих країн. Зазначені міграційні процеси ставлять під загрозу державну політику Євросоюзу, вони можуть спричинити руйнування єдності держав та національної своєрідності. Такі масштабні міграційні потоки обов'язково позначаються на політичних, економічних і демографічних процесах в європейських країнах різким приростом некорінного населення, можливим зростанням заколотів та чвар між мігрантами та демографічними жителями, падінням економіки держав у зв'язку з потребами мігрантів, часто тих, які ніде не працюють та розраховують на соціальні допомоги від приймаючої держави.

Будь-які міграційні процеси, так чи інакше, позначаються на динаміці чисельності населення в різних країнах і регіонах. При переселенні, мігранти приносять в соціальне життя країни істотні зміни. В сучасному світі міграція відіграє велику роль в політичному, економічному та соціальному житті будь-якої країни. Таким чином, з огляду на важливість даного явища, згідно

дослідним даним, криза почалася в 2013 році, коли почалася міграція сирійських і ліванських біженців, і незважаючи на те, що гостроту кризи знято в останні роки, проте сама проблема не перестає турбувати європейський світ.

Внаслідок екстенсивної політики Європейського союзу, який не вживає жорстких дій з регулювання міграційних процесів, посилюються на природні права людини пересування та безпеки, потік мігрантів в Європі, зважаючи на зняття кризи, все ж продовжується.

Апогей кризи припав на 2015 і 2016 роки, коли тільки за наданням притулку звернулося понад один мільйон чоловік, а загальне число мігрантів становило майже чотири мільйони людей.

Масштабність міграційних потоків перетворила міграцію в одну з глобальних проблем людства і змусила весь світ задуматися про неї, як про кризове становище. Мігранти здійснюють величезний вплив на різні аспекти життя країн, в які вони переїжджають. Так, наприклад, міжнародна міграція стала важливим фактором росту і відтворення населення в багатьох країнах з низьким рівнем народжуваності. Великий вплив мігрантів супроводжується і безліччю негативних наслідків. Потік мігрантів, серед яких часом переважають біженці, обрушується на приймаючі країни, що викликає невдоволення корінного населення. Також з'являється ряд проблем внаслідок зіткнення культур – мігранти нерідко піддаються дискримінації і смертельній небезпеці, до того ж, загострюються питання інтеграції міжнародних мігрантів до приймаючого співтовариства.

У всі часи держави вживали заходів з регулювання міграційної політики. Але в умовах сучасної міграційної кризи в європейських країнах потрібні нові заходи. Останнім часом у багатьох країнах посилюється прикордонний контроль, зводяться загороджувальні стіни і паркани, руйнуються табори біженців, залучаються армійські підрозділи, що, тим не менш, наразі не приносить разючих позитивних результатів. Неоднозначність заходів, прийнятих по відношенню до мігрантів і регулювання міграційних потоків,

вказує на те, що європейські країни не готові на даний момент впоратися з цією проблемою.

З огляду на вищезазначене, актуальність наукового дослідження визначається важливістю оцінки і прогнозування впливу масштабних переміщень населення на політичну та соціальну систему Європейського союзу, впливу на хід сучасних міжнародних відносин та систему шляхів подолання феномену міграційної кризи до ЄС.

Стан наукової розробки теми. Проблема міграції привертає увагу вітчизняних науковців, зокрема, це дослідження В. О. Іващенко, В. В. Коваленка, В. І. Кривенка, О. В. Кузьменка, В. М. Куц, О. А. Малиновської, В. О. Новік, А. М. Черняк, а також зарубіжних учених: М. Вейнера, Р. Вольвенда, Р. Епплярда, С. Колінсона, С. Спенсера, І. Рів'єра, М. Пуглі, Р. Плендера, Дж. Солта, Р. Хавсмана. Особливу увагу у вивченні цієї проблеми приділяють американські дослідники, де ця тема завжди перебуває у центрі уваги юристів та політиків, зокрема, це є дослідження Д. Мартіна, Р. Босвелла, Д. Вейсбродта. Серед наукових досліджень проблем міграційної політики та протидії нелегальній міграції, проведених останніми роками, вважаємо за доцільне згадати роботи О. Малиновської, О. Чуприни, К. Соколецької, О. Санчина, Т. Огнєвої та О. Відлер. Однак актуальними і маловивченими є проблеми сучасної міграційної кризи у країнах ЄС, зокрема, питання національної безпеки та загострення міжнаціональних відносин, нелегальної міграції у контексті євроінтеграційних процесів України, адаптації національного законодавства до європейського.

Мета роботи: проаналізувати проблему сучасної міграційної кризи у країнах ЄС в контексті загострення міжнаціональних відносин. Визначити причини виникнення міграційної кризи у ЄС та охарактеризувати шляхи їх подолання.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання наступних наукових завдань:

- дослідити геополітичні, соціальні та гуманітарні аспекти європейської

- міграційної кризи;
- охарактеризувати методологію вивчення європейської міграційної кризи;
 - здійснити аналіз політичних ризиків для країн ЄС в умовах міграційної кризи;
 - з'ясувати та дослідити причини міграційної кризи в ЄС;
 - дослідити становлення проблеми міграції мусульман до європейського соціокультурного та політичного простору;
 - виокремити та проаналізувати напрями правового регулювання міграційної політики у ЄС;
 - охарактеризувати процес протидії незаконної міграції до ЄС.

Об'єктом дослідження є міграційна криза в ЄС.

Предметом дослідження є причини виникнення міграційної кризи та пошуки шляхів її подолання в рамках Європейського союзу.

Хронологічні рамки дослідження: 2013-2020 роки. Європейська міграційна криза розпочалася 2013 року і триває до сьогодні. З 2015 року відчувалося значне послаблення цієї кризи, проте у 2019-2020 роках назріває питання нової міграційної кризи у Європі, тому доцільно розглянути на науковому рівні цю хронологію подій.

Джерельна база роботи (документи, статистика). У роботі використано **законодавчі та нормативні документи:** Державна служба статистики України, Дублінська конвенція 1990 року, Конвенція про статус біженців 1951 року, Європейський пакт про імміграцію та притулок.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи складають основні принципи політологічного аналізу, а також системний, порівняльний, історичний підходи. В межах історичного підходу вивчався процес виникнення та розвитку міграційних процесів до країн Європи. Згідно з термінологічним принципом визначено основні поняття, що були використані в роботі. Системний підхід дозволив цілісно відобразити феномен кризи міграції у європейський простір у контексті глобальних міграційних процесів,

виявити основні зв'язки між політичним та соціальним простором європейського світу крізь призму міграційних реалій, розглянути міграційний потік до Європи в якості внеску частини власної культури кожної з країн в європейське суспільство.

Наукова новизна. Проблема активізації міграційних процесів та напливу біженців у Європу загострює проблеми економічного, правового та соціального життя населення. Імміграційні процеси впливають на успішність спроб формування загального базису внутрішньої політики Євросоюзу в цілому і кожного з його членів окремо. Шляхом наукового підходу було проаналізовано, як саме міграційні процеси впливають на соціально-політичний розвиток країн ЄС: тенденції імміграційної політики, особливості інтеграції в політичне життя країн і їх вплив на міжпартійну конкуренцію, політичні та правові аспекти статусу іммігранта, соціальні та політичні результати міжетнічних контактів, етнокультурну ідентичність як фактор відокремлення етнічної громади.

Було здійснено авторську спробу цілісного підходу до визначення сучасного стану міграційної кризи у Європі в умовах інтеграції на фоні міграційних глобальних процесів.

Практичне значення. Отримані результати спрямовані на вивчення і розробку актуальних міжнародних питань сьогодення. Враховуючи актуальність теми як для розвитку досліджень в галузі міжнародних політичних процесів, так і вітчизняної політичної діяльності наукові дослідження можуть бути використані у подальшій дослідницькій науковій сфері, для формування наукового базису для студентів та викладачів в галузі історії, політології та міжнародних відносин. Напрацювання можна використовувати як методологічні матеріали для подальшого розвитку теми.

Як матеріали, так і висновки дослідження можуть бути використані при виданні навчальних посібників, проектування навчальних і освітніх програм.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження було висвітлено у доповідях на XXIV науковій викладацько-студентській

конференції (Острог, 2019 р.) з темою «Позиції країн Вишеградської групи в питаннях боротьби з міграційною кризою в ЄС» та на XXV науковій викладацько-студентській конференції (Острог, 2020 р.) з темою «Еволюція засобів протидії незаконній міграції в Європу». Також опубліковано статті на тему «Позиції країн Вишеградської групи в питаннях боротьби з міграційною кризою в ЄС» у праці «Наукові записки студентів та аспірантів Національного університету "Острозька академія» (4 випуск) та «Еволюція засобів протидії незаконній міграції в Європу» у праці «Наукові записки студентів та аспірантів Національного університету "Острозька академія» (5 випуск).

Структура. Магістерське дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який нараховує 69 позицій.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ

1.1. Поняття та розвиток міграційної кризи в ЄС

Міграційні процеси характеризують будь-яке суспільство і в будь-яку епоху. В даний час дані процеси знаходяться в центрі уваги вітчизняних і зарубіжних вчених.

Перш, чим розглянути міграційну кризу крізь розуміння її виникнення та причин, варто акцентувати увагу на такі поняття, як міграція, міграційна криза, біженці, мігранти. Отже, міграційною кризою є гуманітарна катастрофа, викликана масовим напливом мігрантів у Європу з охоплених війнами країн Африки і Близького Сходу.¹

Міграція населення – переміщення людей, пов'язані зі зміною місця проживання, що є однією з глобальних проблем і розглядається не тільки як просте механічне пересування людей із одного регіону країни в інший, а як складний загальний процес, який стосується чимало сторін соціально-економічної, політичної та культурного життя суспільства, міграція виступає об'єктом міжнародного регулювання.²

Мігрант – це особа, яка проживає в чужій країні більше одного року, незалежно від причин міграції (добровільних чи недобровільних) і методів міграції (легальних або нелегальних).³

Біженцем є будь-яка особа, яка в силу цілком обґрунтованих побоювань стала жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань, яка перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може

1 Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних конфліктів. Політичні науки. 2015. Vol. 1. No 2. С.41-45.

2 Солодько А., Фітисова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. URL: <https://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-taanaliz-polityky>.

³ Там само

користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань.⁴

Європейська міграційна криза виникла восени 2015 року у зв'язку з багаторазовим збільшенням потоку біженців і нелегальних мігрантів до Європейського союзу (ЄС) з країн Північної Африки, Близького Сходу і Південної Азії і неготовністю ЄС до їх прийому і розподілу. Дана міграційна криза є найбільшою в Європі з часів Другої світової війни.

З січня по вересень 2015 року в державах-членах ЄС було зареєстровано понад 700 тис. людей, які шукали притулку. Всього за 2015 рік у ЄС прибуло, за різними оцінками, від 1 до 1,8 мільйона біженців і нелегальних мігрантів. Для порівняння, в 2014 році їх було зареєстровано близько 280 000.⁵

Термін «криза» по відношенню до біженців і мігрантів вперше був використаний в квітні 2015 року, коли в Середземному морі сталася серія морських катастроф. Протягом короткого часу (13, 16, 19 і 20 квітня) на шляху в Європу зазнали катастрофи і затонули як мінімум п'ять човнів, на борту яких перебувало понад 1200 мігрантів з Африки. За 2015 рік у Середземному морі загинуло близько 2600 мігрантів, всього з 2000 року число загиблих склало близько 22 000 чоловік.⁶

Понад мільйон мігрантів і біженців переїхали до Європи в 2015 році, спонукаючи кризу, в зв'язку з тим, що країни Європи змушені докладати чималих зусиль, щоб впоратися з припливом людей. Європі довелося створити в Євросоюзі МОМ, щоб впоратися з переселенцями. Величезна частина

4 «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17> Дата звернення: 13.02.2019

⁵ Бондарчук В.В. Європейська міграційна криза та стабільність ЄС. Придніпровська державна академія будівництва та архітектури. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Східна Європа : економіка, бізнес та управління. Випуск 2 (02)*. 2016. С.28-31.

⁶Біженці в Європі: стан проблеми, загрози, шляхи вирішення. URL: <http://migraciya.com.ua/news/HotTopic/ua-refugees-in-europe-state-of-problem-threats-solutions>.

мігрантів прибула морем, але були і такі, хто приїхав наземним шляхом, перетинаючи Туреччину і Албанію.

Згідно з даними Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (UNHCR), з початку 2016 р. 135 711 осіб досягли Європи морем. Конфлікт в Сирії продовжував бути найбільшим джерелом міграції. Але триваюче насильство в Афганістані і Іраку, жорстоке поводження в Еритреї нарівні з убогістю в Косово також спонукало людей шукати нові місця для проживання.⁷

Не всі мігранти звертаються за допомогою для біженців, але велика частина потребує цієї допомоги і змушені звернутися. У 2015 році Німеччина отримала найбільшу кількість заяв про допомогу – понад 476 тис. Проте, за фактом, як заявляють німецька влада, понад мільйон людей приїхало до Німеччини ще до того, як подати заяву про допомогу переселенцям.

Угорщина стала другою країною за кількістю заяв про надання притулку. Це пов'язано з тим, що люди бігли через Грецію і західні Балкани. До кінця 2015 року в Угорщині було 177 130 заяв про надання притулку.

МОМ вважає, що більше 1 011 700 мігрантів прибули по морю в 2015 р. і близько 34 900 осіб сухопутно. Це можна порівняти з 280 000 чоловік, які прибули морем і по землі в 2014 р., не рахуючи тих, хто прибув нелегально. Прикордонні служби Євросоюзу, що стежать за тим, які маршрути використовуються мігрантами, говорили про число понад 1 800 000 біженців, які перетнули кордон тільки за 2015 р. Більшість біженців, що прямували до Греції, їхали порівняно коротким морським шляхом з Туреччини до островів Косово, Чіос, Лесвос і Самос, часто на кволах гумових надувних або маленьких дерев'яних човнах.

Згідно МОМ, в 2015 р. більш 3770 чоловік загинули при спробі перетнути Середземне море між північною Африкою та Італією, і близько 800

⁷Офіційний сайт Євростату. URL:

http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation.

загинуло в Егейському морі, перепливаючи з Туреччини в Грецію. Літні місяці найбільш фатальні, тому що саме літо є найактивнішим часом для мігрантів, які бажають потрапити в Європу.⁸

Незважаючи на те що у Німеччині в 2015 р. була найбільша кількість заяв про надання притулку, Угорщина, тим не менш, мала найбільше число біженців пропорційно до кількості населення, навіть попри те, що Угорщина закривала свій кордон з Хорватією в спробі зупинити потік мігрантів в жовтні. Близько 1800 біженців на 100 000 чол. угорського населення запросили притулок в 2015 р.

Швеція близька до цього: 1667 на 100 000 осіб. Це число в Німеччині склало 587, а в Великобританії – 60 на кожні 100 000 місцевих жителів. Середній показник по Євросоюзу – 260 на кожні 100 000.⁹

Напруга наростала в Євросоюзі через диспропорційне навантаження, з яким зіткнулися деякі країни, особливо ті, куди прибула більша кількість мігрантів – Греція, Італія, Угорщина. У вересні міністри Євросоюзу проголосували за те, щоб розселити 160 000 мігрантів повсюдно по всій Європі. Але поки це торкнеться тільки тих, хто зараз перебуває в Італії і Греції. Ще 54 000 осіб збиралися переселити з Угорщини, але угорський уряд відкинув цей план, і замість цього Угорщина отримала ще більше мігрантів з Італії та Греції як частина схеми по переселенню.

Великобританія відмовилася від планів по системі квоти, але згідно їх внутрішнім цифрам 1000 сирійських біженців були вже переселені в 2015 р. Як заявив прем'єр-міністр Девід Кемерон, Великобританія прийме ще до 20 000 біженців з Сирії в найближчі кілька років.¹⁰

⁸Офіційний сайт Євростату. URL:

http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation.

⁹ Солодько А., Фігісова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. URL:

<https://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-taanaliz-polityky>.

¹⁰ Офіційний сайт Євростату. URL:

http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation.

Незважаючи на те що величезна кількість людей подавала заяву на надання притулку, число людей, чиї заяви були дійсно задоволені, набагато нижче. У 2015 році країни Євросоюзу запропонували притулок 292 540 біженцям. У тому ж році більше мільйона мігрантів подали заяву на надання притулку.¹¹

Поява, де б то не було такої значної маси людей, які незалежно від подальших рішень щодо їх майбутнього, потребують облаштування і тимчасового утримання, сама по собі є колосальною проблемою. Влада європейських держав змушена вирішувати цілий комплекс невідкладних практичних проблем: організаційних, фінансових, кадрових, юридичних, моральних, політичних, соціальних, санітарних тощо. В окремих місцях і в окремі моменти ці проблеми на території ЄС досягали такої гостроти, що в Європі стали говорити навіть про «міграційний колапс». Все це верхній шар кризи, і він широко висвітлюється в ЗМІ. Але є ще й інший, більш значущий пласт. У сучасній європейській дійсності «криза біженців» далеко не обмежується безпосередніми труднощами і супутньою їм напруженістю. Аналізувати її зміст треба в більш глибокому і широкому ракурсі. Можна назвати як мінімум п'ять сфер, де ситуація з біженцями резонує з іншими «хворими питаннями» і істотно змінює або може змінити загальний розклад. Це: імміграція в цілому, з усіма її аспектами; європейська інтеграція; зовнішня політика; безпека; внутрішньополітичний баланс сил.

Більшість країн ЄС вже півстоліття є ареною масової імміграції. На офіційному рівні в цілому влада вітає цей процес, намагаючись його регулювати, але не стримувати в цілому. Набагато більше стримується публічна дискусія навколо такого курсу і його довгострокових наслідків. Догма, згідно з якою імміграція неминуха і несе благо, вважається незаперечною. Цей підхід французький соціолог П.-А. Тагієффемко охарактеризував як «імміграціонізм».

¹¹ Там само.

З політичного дискурсу критика основ імміграційної стратегії витіснена в маргінальну нішу з 1980-х років. В європейських суспільствах давно зріє полулатентний, але фундаментальний внутрішній розкол по відношенню до імміграції, і він проявляється як частина ширшого ідейно ціннісного розколу. Міграційне питання починає грати все більш помітну роль у внутрішньополітичній конкуренції. Потік біженців і мігрантів з декількох регіонів Півдня, що накрив Європу в останні роки, вносить в цю ситуацію якісно нові елементи.

За підрахунками статистичної служби Eurostat, в 2015 р в 28 країнах ЄС було подано 1 млн. 255,6 тис. заяв на надання притулку та міжнародного захисту. Це більш ніж удвічі перевищує показник 2014 року і майже в п'ять разів – показник 2010 р. Однак, навіть ця вражаюча статистика не цілком відображає масштаб подій. Далеко не всі люди, які проникли без віз на територію Євросоюзу, подали документи на статус біженця. На Німеччину, згідно зі згаданим доповіді Eurostat, в 2015 р. довелося всього 441,8 тис. таких прохань. Тим часом, за даними Федерального відомства з питань міграції та біженців, в німецьких центрах первинного прийому біженців в 2015 р. було зареєстровано понад 1 млн. осіб. Прикордонна служба ЄС повідомляла про 1,8 млн. осіб, які перетнули кордони Євросоюзу в 2015 р. У репортажах ЗМІ неодноразово повідомлялося про випадки, коли мігранти вперто відмовлялися від переказу з тимчасових таборів в більш упорядковані центри, щоб не проходити повну процедуру реєстрації та заповнення документів. Крім того, за неофіційними визнанням представників німецьких спецслужб, приблизно 200 тис. первинно зареєстрованих біженців «зникли» і про їх місцезнаходження нічого не відомо.¹²

Зіставляючи різні дані, важко не побачити, що реальне число «нерегулярних» мігрантів, які прибули в Європу в 2015 р. явно перевищує

¹² Офіційний сайт Євростату. URL:

http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation.

оприлюднене число прохаючи про притулок. З високою ймовірністю можна говорити про 1,8-2 млн. чоловік. Важливо також мати на увазі, що ці цифри не включають «регулярних» мігрантів, що в'їжджають легальними каналами сімейної та трудової міграції.

Європейська криза знаменує важливі зміни, пов'язані з векторами потоків біженців з гарячих точок і моделями їх міграційного поведінки. «Біженець» і «вимушено переміщена особа» – це особлива категорія і особливий міжнародно-правовий статус, визначений Женевською Конвенцією 1951 р. Статус біженця передбачає явну вимушеність міграції і значно більші права, ніж статус мігранта, тим більше нелегального.

З мільйонами біженців Західна Європа після Другої світової війни зіткнулася лише в 1990-х роках. Але тоді ситуація істотно відрізнялася від нинішньої і кількісно, і якісно. Максимальний приплив, зареєстрований в 1993 р., склав 554 тис. чоловік, а переважали в ньому сусіди-європейці, і в першу чергу громадяни охопленої воєнними діями Югославії.¹³

Дестабілізація Близького Сходу, прогресуюча з початку століття, і нове загальне зростання числа біженців в світі, яке спостерігається з 2011 р, спочатку мало відчувалося в Європі. На зорі «арабської весни» окремі політики і експерти, зокрема в Італії та Франції, намагалися привернути увагу до небезпеки хаосу в Південному Середземномор'ї і масового виходу біженців. Але тема дисонувала з курсом на підтримку «арабських революцій» і швидко зникла з публічних дискусій. Показове дослідження було підготовлено до кінця 2012 р. в центрі Робера Шумана при Європейському інституті – установі Євросоюзу. У ньому на основі останньої статистики демонструвалося, що еміграційні хвилі, підняті громадянськими війнами в Лівії і Сирії, практично повністю обійшли Європу стороною. Аналіз завершувався висновком:

¹³ Бондарчук В.В. Європейська міграційна криза та стабільність ЄС. Придніпровська державна академія будівництва та архітектури. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Східна Європа : економіка, бізнес та управління. Випуск 2 (02)*. 2016. С.28-31.

«арабські хвилювання не викликали ніяких змін в уже наявних трендах легальної міграції в Європу» і лише незначно підстобнули нелегальну імміграцію. Однак зміни незабаром настали, а з кінця 2014 р. взяли лавиноподібний характер.

Зрозуміло, в самій ситуації, коли мігранти претендують на статус біженців, нічого нового немає. В результаті грань між біженцем і мігрантом, причому нелегальним, виявляється серйозною. Більш того, вона наполегливіша, ніж будь-коли, за територіальними претензіями. Заклики відмовитися від подібної диференціації, визнавши біженцями вихідців з бідних країн, лунають дуже регулярно.

За даними Агентства з надання сприяння в отриманні притулку Євросоюзу (АОСПУ), число претендентів в 2018 р. досягло показників 2014 року і виявилось на 10% нижче, ніж в 2017 р. Дані також демонструють зниження рівня задоволення клопотань (34% проти 40% в 2017 р. відкинуті були дві заяви з трьох. У 2018 році країни ЄС прийняли 634700 осіб, які шукали притулку. Сирія залишалася головним постачальником потенційних біженців, але і їх число знизилось на 25% в порівнянні з 2017 р. Один з десяти кандидатів на притулок був сирійцем в 2018 році, тоді як в 2015-2016 – один з чотирьох. Афганці і іракці йдуть наступними у списку країн результату претендентів на статус біженця, але в 2018 р. збільшилася кількість звернень і від громадян інших держав – Туреччини, Ірану, Венесуели, а також Грузії і Колумбії.¹⁴

Комісія оголосила про нову програму розселення 50 тис. сирійців по країнах Європейського союзу, висловивши задоволення результатами дії домовленості ЄС з Туреччиною, укладеної в березні 2016 р. Туреччина в цілому виконує свої зобов'язання, незважаючи на напруженість у відносинах з Євросоюзом і періодичні побоювання, що «угода» провалиться. З тих пір, як

¹⁴ European Parliament. URL: <http://www.europarl.europa.eu/portal/en?home>

вона вступила в силу, міграційний потік на східно-середземноморському напрямку скоротився майже на 97%, відповідно до даних Комісії. З іншого боку, статистика показує, що угода виявилася малоефективною по двох важливих напрямках: не були здійснені масові повернення з Греції в Туреччину (повернулися менше 2 тис. нелегалів), а також не вдалося створити легальний безпечний канал транспортування шукаючим притулку – число переселених на законній основі з турецьких таборів в країни ЄС не досягло 3 тис. І, нарешті, угода все ще може бути розірвана, якщо Туреччина вирішить все ж наполягати на обіцяній винагороді, крім фінансової. В цьому випадку Європу може очікувати ще одна криза біженців.

За 2014-2018 рр. в Європі статус біженця отримали понад 2 млн осіб, і всі вони, принаймні, в найближчій або середньостроковій перспективі, не збираються повертатися додому. Більше половини з них – люди працездатного віку, які могли б бути інтегровані в ринки праці країн – членів Європейського союзу. Статистика показує, що «шок від напливу біженців», який отримали європейські держави, сильно перебільшений, якщо співвіднести їх число з загальними показниками населення країн ЄС. Навіть у Швеції, яка прийняла найбільше біженців, їх чисельність склала 2% від населення країни. З цієї причини соціологи відзначають незначний вплив припливу біженців на рівень безробіття або заробітну плату в приймаючих країнах.¹⁵

Високий рівень безробіття для молодих низькокваліфікованих робітників спостерігається по всіх країнах Європейського союзу: в 2017 р. рівень безробіття в цій групі становив 18,9%, при тому, що відповідні показники працездатного населення в цілому (15-64 років) по всіх країнах були нижче – 7,8%. Навіть в Німеччині при рівні безробіття 3,8%, частка безробітних серед низькокваліфікованої молоді досягала 13,1%. Крім того, спостерігається очевидна гендерна сегментація на ринках праці серед

низькокваліфікованих молодих людей. У переважно «чоловічих» галузях економіки – виробництві, будівництві, транспорті, на яких задіяно понад 70% чоловіків, налічується близько 50% низькокваліфікованих молодих чоловіків в Німеччині і близько 40% в Швеції. Якщо ж взяти до уваги сегментацію на ринках праці за показниками віку та досвіду роботи, то конкуренція за робочі місця серед низькокваліфікованих молодих людей, безсумнівно, підвищується в результаті напливу біженців. Таким чином, дана демографічна група відчуває значний тиск прибульців на національні ринки праці.¹⁶

При цьому в самій важкій ситуації можуть виявитися «вчорашні» іммігранти, тобто ті, що прибули раніше, до міграційної кризи. Наприклад, в Швеції близько 20% працюючих молодих людей – іноземці, і їх кількість збільшувалася в останні роки, ще до міграційної кризи. Та ж ситуація спостерігається і в інших державах-членах ЄС, почасти й внаслідок мобільності трудящих всередині Євросоюзу.

У довгостроковій перспективі виникає питання про частку низькокваліфікованих робочих місць в економіці. Великий відсоток іммігрантів в певних галузях призводить до того, що низькооплачувані робочі місця втрачають привабливість для корінного населення приймаючої країни і залишаються вакантними.

У той час як паралельно даної тенденції спостерігається швидше скорочення потреби, ніж пропозиції низькокваліфікованої робочої сили, статистика свідчить про зниження рівня зайнятості низькокваліфікованих робітників у всіх країнах Європейського союзу. Німеччина являє собою скоріше виняток із загальних правил, тоді як в Швеції рівень зайнятості низькокваліфікованих робітників знизився на 10% за останні 15 років, особливо серед молодих робітників.

16 Біженці в Європі: стан проблеми, загрози, шляхи вирішення. URL: [http : //migraciya.com.ua/news/HotTopic/ua-refugees-in-europe-state-of-problem-threats-solutions](http://migraciya.com.ua/news/HotTopic/ua-refugees-in-europe-state-of-problem-threats-solutions).

Після спільного плану, розробленого в 2016 р. Європейським союзом і Туреччиною, і низки укріплень національних кордонів всередині Шенгенської зони міграційний потік до Старого Світу значно скоротився. В обмін на фінансову допомогу Анкарі турецька сторона пообіцяла загальмувати приплив біженців на свою територію. Однак загострення ситуації в сирійській провінції Ідліб в кінці лютого 2020 р. посилило і без того катастрофічно гуманітарну ситуацію в цій неспокійній точці Близького Сходу.

За оцінками Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, з 1 грудня 2019 р. кінець лютого 2020 року близько 950 тис. жителів цієї провінції покинули місця свого постійного проживання. Анкара до цього прийняла близько 3,7 млн переміщених осіб, і ресурси для утримання постійно зростаючої кількості біженців виснажуються. Європейські країни стикаються з можливістю нової міграційної кризи, яка відіб'ється, насамперед, на забезпечених державах Західної і Північної Європи з хорошими соціальними допомогоюми, тому як це кінцевий пункт зупинки тих, хто шукає притулок. Згадуючи події п'ятирічної давності, варто відзначити, що друга міграційна криза не здається такою вже малоімовірною подією. Однак дії і ставлення зустрічаючих біженців країн на південних рубежах дають підстави припустити, що ЄС має шанси на запобігання новій хвилі біженців.¹⁷

Сьогодні реакція на нову хвилю мігрантів відрізняється від тієї, що ми спостерігали п'ять років тому. Тоді Південноєвропейські країни, традиційно брали на себе перший удар, перекладали всю відповідальність на більш забезпечені в соціальному плані держави Західної та Північної Європи. Але на нинішню ситуацію накладається пам'ять про попередню хвилю, яка, незважаючи на допомогу і співчуття зустрічаючих, привела до тяжких наслідків – сплеску злочинності, приховування в рядах іммігрантів членів радикальних ісламістських організацій, розколу всередині ЄС з питань прийому та розміщення біженців, а також зростання праворадикальних

¹⁷ European Parliament. URL: <http://www.europarl.europa.eu/portal/en?home>

настроїв і популярності відповідних партій і рухів. Останній фактор особливо вибухонебезпечний і потенційно викличе стихійний кумулятивний ефект, про що вже говорять вуличні акції рухів PEGIDA і «Солдати Одіна», які були миттєво підхоплені жителями ряду країн. Доказами цього служать підпали центрів прийомів біженців та акції протесту на грецькому острові Лесбос, що відбулися вже на першому тижні кризи.

Сьогоднішні заяви і дії щодо запобігання нового потоку мігрантів демонструють швидкість реакції, згуртованість і поділ країнами відповідальності за те, що відбувається. Південні рубежі Європи вже не пропускають біженців, які не перекладають цю проблему на плечі своїх багатших сусідів і зміцнюють свої кордони, тримаючи, таким чином, на замку кордони загальноєвропейські. Особливо лякає європейців те, що більшість біженців сьогодні – вихідці не з Сирії, а з бідніших регіонів Центральної Азії і Африки.

Фактор коронавірусу. Пандемія коронавірусної інфекції COVID-19, що почалася в КНР в грудні 2019 р. вплинула не тільки на уклад світового господарства і торгівлі, а й на ряд побутових питань. Закриття міст, де був виявлений вірус, переросло в загальносвітовий тренд ізоляції вже цілих держав. Починаючи з відміни авіа- і наземних пасажирських перевезень, країни і їх провінції серйозно обмежують право на вільне пересування, що негативно позначається на русі товарів, послуг, капіталу і робочої сили. Ряд великих світових самітів, спортивних і культурних заходів скасовуються або переносяться, людей масово змушують до карантину, а за його порушення може загрожувати навіть тюремне ув'язнення. Вакцина від нового захворювання знаходиться на стадії випробувань і буде широко доступна, в кращому випадку, через рік.

Як би страшно це не звучало, але паніка через COVID-19 в чимось допомогла Європі в боротьбі з напливом мігрантів. Вона відсунула на другий план обговорення багатьох інших проблем Євросоюзу. І що найголовніше — якщо установка загороджень для іммігрантів в 2015 р. піддавалася жорсткій

критиці і тягла за собою звинувачення в негуманності та нетолерантності, то в нинішній ситуації пандемія стала вкрай потужним аргументом у питанні закриття кордонів, і обмеження здаються цілком виправданими. Прийняті всередині Шенгенської зони (яка ще донедавна славилася своєю свободою пересування) заходи вражають: в'їзд в ЄС дозволений тільки громадянам Євросоюзу, будь-які масові зібрання заборонені, вихід на вулицю можливий тільки в разі крайньої необхідності, деякі країни вводять контроль на державних кордонах, а Емманюель Макрон в зверненні до громадян відкрито говорить, що всі знаходяться «на війні».¹⁸

Жорсткі заходи вводять і інші держави Європи. Звичайно, все це тимчасово, але слабоконтролююче поширення вірусу може пролонгувати термін дії обмежень. Якщо такий тотальний контроль ЄС використовує для громадян, то говорити про прийом ще 4,5 мільйона осіб (з держав з неблагополучної санітарної обстановкою) годі й говорити. Відсутність належного медичного забезпечення та моніторингу поширення коронавірусу в місцях скупчення біженців та країнах, звідки вони прибувають, справедливо змушують Європу закрити їм доступ на свою територію. Варто особливо враховувати той факт, що Європа випереджає навіть Африку за кількістю нових випадків зараження, а спад пандемії очікується тільки в майбутньому.

Європа продемонструвала стійкість і згуртованість перед обличчям нової хвилі мігрантів. Практично відразу ж вищі чини з Брюсселя поспішили відвідати Грецію і оголосити її межі «межами Європи». Міграційна криза, що торкнулася спочатку Туреччини, перемістилася ближче до Європи не тільки через щедрі соціальні допомоги та високого рівня життя в останніх, але і через іділбського тупика політики Р.Т. Ердогана. ЄС раніше вважав за краще вирішувати цю проблему за допомогою «аутсорсингу» – заплативши Анкарі за утримання кількох мільйонів переміщених осіб на безпечній відстані від

себе. Але ще до загострення ситуації з коронавірусом Євросоюз дав зрозуміти, що ситуація 2015 р. не повториться.

Отже, міграційна криза в Європі почалася в 2015 р, коли в країни Європейського Союзу в пошуках притулку попрямував масштабний потік біженців і мігрантів, проникаючи на європейський континент через Середземне море, а також територію Південно-Східної Європи. Основними регіонами-постачальниками мігрантів є Західна і Південна Азія, Африка та Західних Балкан. На сьогоднішній день нестача координованих дій ЄС штовхає окремі країни на самостійне вирішення цього питання. Це стосується закриття кордонів, спорудження дротяних огорож, проведення морських операцій нормою, а не винятком. Такі заходи не тільки не сприяють вирішенню міграційної кризи, а й порушують ідеали, на яких будується ЄС.

Пандемія коронавірусу внесла неоднозначні корективи – з одного боку, це маловивчена небезпека світового масштабу, з іншого – вона ж дозволила Європі ізолюватися від зовнішніх проблем (хоча варто визнати, що обмеження торкнулися і внутрішньоєвропейських кордонів).

Перший іспит на міцність пройдено, проте сумніви з питань подальшої міграційної політики залишаються. Коронавірус став спірним, але дієвим аргументом на користь закриття кордонів, але по закінченню пандемії Європі доведеться зробити вибір між «платою» за утримання мігрантів (явно більше, ніж нинішні 6 млрд.) і витратою цих коштів на оборону південних рубежів, задобрювання прихильників ультраправих, отримуючи при цьому гуманітарну катастрофу біля своїх кордонів (Туреччина просто так не збирається приймати біженців назад), в ліквідації якої ЄС обов'язково буде задіяний. Перегляд політики відкритих дверей через пандемію вже відкрив широкі можливості для євроскептиків, а відкриття кордонів означає надання їм шансу на злам порядку, збудованого після Другої світової війни. Минулого разу не всі члени ЄС погоджувалися приймати мігрантів, і поки немає підстав вважати, що за ці роки їх позиція сильно змінилася.

1.2. Соціальні і гуманітарні аспекти європейської міграційної кризи

Найбільш очевидними наслідками масового напливу мігрантів із зон збройних конфліктів Близького і Середнього Сходу, а також країн з несприятливою соціально-економічною ситуацією, є навантаження на бюджети держав – членів ЄС, що закономірно веде до зниження життєвого рівня європейців, ескалації напруженості і наростання антиміграційних настроїв. Важливими чинниками, що визначають стан і тенденції розвитку ситуації з біженцями та мігрантами в країнах ЄС, є масові посягання на честь і гідність громадян, загрози терористичного характеру, загострення протиріч. Все це, в кінцевому підсумку, сприяє ескалації кризи і виходу на рівень етноконфесійного конфлікту в Європі.

Поточна міграційна криза завдала відчутного удару по одному з найбільш значущих компонентів сучасної європейської цивілізації – її благополуччю, яка була предметом особливої гордості європейців і, відповідно, бажання залучення до нього представників інших цивілізацій.

Масовий наплив мігрантів спричинив за собою загострення цілого ряду існуючих і реанімацію вже забутих в Європі негативних явищ в соціально-економічній сфері: різке зниження життєвого рівня, безробіття, масові посягання на честь і гідність громадян, загрози терористичного характеру, загострення етноконфесійних протиріч тощо. Ці та інші явища в значній мірі стали визначати стан і динаміку розвитку внутрішньополітичної ситуації, як в ряді європейських країн, так і в цілому в Європейському Союзі. Найбільш очевидним наслідком міграційної кризи є різке зниження соціального статусу і рівня населення. Це обумовлено тим, що міграційні потоки пов'язані з виділенням значних фінансових коштів. Так, за заявою голови Єврокомісії (ЄК) Ж.-К. Юнкера, прийом біженців обійшовся ЄС в 10 млрд. євро, і це не рахуючи тих коштів, які були витрачені на вирішення міграційних проблем з національних бюджетів країн Євросоюзу. В подальшому ці витрати, за прогнозом МВФ, повинні значно зрости, принаймні, на 0,15% від сукупного

ВВП. На думку ж віце-президента з питань бюджету та проблемам біженців Єврокомісії К. Георгієвою, для вирішення проблеми біженців Європі потрібно ще близько 15 млрд. дол.¹⁹

Погіршує ситуацію і «шантаж» з боку Туреччини, яка вимагає все більше коштів на стримування безупинного потоку біженців в Європу. У квітні 2016 р. Єврокомісія схвалила створення в Туреччині спеціального фонду для біженців розміром в 3 млрд. євро, з яких сама ЄК виділить 500 млн. євро, а решта 2,5 млрд. належить зібрати країнам ЄС. Ці кошти передбачаються направити на реалізацію спільного проекту допомоги і переселення біженців, які, було витрачено до кінця 2017 р.

У 2018 р. Євросоюз виділив Туреччині ще 3 млрд. євро для забезпечення потреб біженців. У той же час, запити Туреччини на вирішення цих питань більш масштабні і передбачають виділення, як мінімум, 30 млрд. євро.²⁰

Таким чином, на тлі міграції відійшли на другий план проблеми рецесії, які нікуди не поділися, просто перестали бути в центрі уваги європейських і, в цілому, світових ЗМІ. У реальності ж вони значною мірою загострюють і без того складну соціально-економічну ситуацію в ряді європейських країн. Це особливо наочно проглядається в розвитку ситуації з борговою кризою в Греції, яка приймає до того ж на себе основні потоки біженців. За заявою керівництва МЗС Греції, з початку міграційного кризи «країна витратила близько 2 млрд. євро», що становить більше 1% ВВП. І це при тому, що з 2010 р. Греція живе в режимі жорстокої економії. Скорочення ж виплат на соціальні потреби є одним з основних вимог Єврокомісії щодо виділення кредитів і позик Греції, зовнішній борг якої складає 321,7 млрд. євро (178% ВВП).²¹

¹⁹ Швець С. Л. (2018) Міграційні процеси сучасності як фактор політичних трансформацій. Регіональні студії. Ужгород. № 12. С. 78–82.

²⁰ European Parliament. URL: <http://www.europarl.europa.eu/portal/en?home>

²¹ Швець С. Л. (2018) Міграційні процеси сучасності як фактор політичних трансформацій. Регіональні студії. Ужгород. № 12. С. 78–82.

Значні фінансові кошти з бюджету на утримання біженців, які перебувають на їх території, витрачають і інші країни Євросоюзу. Так, зокрема, витрати бюджету Австрії, за даними Міністерства фінансів цієї країни, в 2016 р. склали близько 1 млрд. євро або 0,3% ВВП. У 2015 році вони становили близько 0,1% ВВП. У Швеції витрати на забезпечення проблем, пов'язаних з прийомом і розміщенням мігрантів, в 2016 р склали 0,9% ВВП. Витрати Словенії становлять близько 770 тис. євро в день. При цьому її загальні витрати вже склали більше 80 млн євро. Проте, цих коштів недостатньо, і для вирішення проблем, що нахлинули в країну мігрантів, за заявою глави МВС Словенії В.Д. Жнідар, необхідно додатково близько 140 млн. євро.²²

З усіх країн Євросоюзу найбільше коштів національного бюджету, починаючи з квітня 2015 року, на вирішення міграційних питань витратила Німеччина. Так, за розрахунками Інституту світової економіки в Кілі, в 2015 р. на мігрантів було витрачено не менше 10 млрд. євро, враховуючи всі витрати трирівневої бюджетної системи країни: федерального бюджету, бюджету земель і муніципалітетів. При цьому динаміка витрат на вирішення проблем, пов'язаних з мігрантами, за прогнозами німецьких економістів, буде стрімко рости. Так, за прогнозом Інституту світової економіки, починаючи з 2016 р., Німеччина мала б витратити на вихідців з воюючих держав від 25 млрд. євро на рік (якщо в ФРН буде прибувати щорічно по 360 тис. біженців) до 55 млрд. євро (якщо щорічний приплив мігрантів буде мільйонним). Прогноз стосується періоду з 2016 по 2022 рр.²³

²² Намонюк Ч. І. Міграційна криза як загроза політичній єдності держав Євросоюзу. Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». КНУ ім.Т.Шевченка, Інститут міжнародних відносин. 2015. №9. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2643/2349

²³ Офіційний сайт Євростату. URL: [http://ec.](http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation)

[http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation.](http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation)

Таким чином, за максимальними розрахунками, біженці можуть коштувати економіці Німеччини близько 385 млрд. євро в найближчі п'ять років.

Дещо інші оцінки представляє дослідний інститут DIW, за підрахунками фахівців якого витрати Німеччини на мігрантів в 2016 р. виростуть з 10 до 15 млрд. євро, а в 2017 р. до 17 млрд. євро, що так і сталося. Незважаючи на настільки істотні відмінності в прогнозах, проте, очевидно, що витрати в рамках як оптимістичного, так і песимістичного характеру розвитку ситуації в цілому завдали істотної шкоди розвитку німецької економіки, яка є найбільш ефективною в усьому Євросоюзі.

На цьому тлі дещо лицемірно і знущально звучали заяви директора Міжнародного валютного фонду К. Лагарда щодо того, що мігранти мали сприяти зростанню ВВП європейських країн [12]. На думку аналітиків, якщо зростання ВВП і станеться, то в значній мірі за рахунок доходів від напівкримінальних або відверто кримінальних видів ділової активності, таких як проституція, контрабанда, торгівля наркотиками тощо.

В цілому, слід зазначити, що економічна ситуація як в Німеччині, так і в інших країнах ЄС схильна до серйозних випробувань внаслідок витрат на вирішення міграційних проблем, які важким тягарем лягають на бюджет як самого Євросоюзу, так і країн, в нього входять. По суті, це ті гроші, які були призначені для соціальних та інших програм самого Євросоюзу і були вилучені зі сфери забезпечення життєдіяльності європейських громадян, що, безумовно, відбивається на життєвому рівні громадян ЄС і провокує протестні настрої. Вони вже проявилися у Франції, Італії, Польщі, Словенії, Греції. Напружена ситуація складається в Бельгії, Велико-Британії і Швеції. Це чітко усвідомлюється керівництвом ЄС, яке намагається для «латання дірок», які утворилися внаслідок непередбачених витрат на мігрантів, реалізувати комплекс заходів по їх хоча б частковій компенсації. При цьому заходи, які пропонуються реалізувати для поповнення так званого «міграційного»

бюджету, носять далеко не фінансово економічний характер і викликають відторгнення навіть у керівництва ряду європейських країн.

Так, зокрема, вкрай негативно в Угорщині, Польщі, Литві та ряді інших країн відреагували на спробу ввести свого роду податок на відмову від розміщення біженців на своїй території. За задумом Єврокомісії, кожна країна повинна виділити в загальний бюджет кошти з розрахунку по 250 тис. євро за кожного неприйнятого мігранта. Неприйняття викликають і пропозиції керівництва ЄС щодо квотування мігрантів по всіх країнах ЄС, з огляду на наступні показники: чисельність населення (40%), ВВП країни (40%), рівень безробіття (10%), кількість прохань про притулок на мільйон жителів країни, поданих в 2010-2014 рр. (10%). Відповідно до цих пропозицій, передбачалося розширити квоти на прийом мігрантів з 40 тис. до 160 тис. чол. на весь Євросоюз.²⁴

Концепція квот була «прийнята в багнети» практично всіма головними європейськими гравцями, які вважали, що вона суперечить інтересам своїх країн. З нею не згодні і самі мігранти, оскільки умови їх перебування і, відповідно, витрати на ці цілі суттєво відрізняються і варіюються: від 73 євро в місяць в Румунії, до 336 в Німеччині. Все це є потужним стимулом для освоєння ними більш благополучних у соціальному плані держав.

Важливо відзначити те, що основна маса мігрантів спочатку націлена в найбільш розвинені країни Західної Європи. Це свідчить про високий ступінь їх інформованості щодо умов життя, якості і «щедрості» соціально-економічної підтримки, яка надається мігрантам і біженцям в тій чи іншій країні ЄС. Сучасні мігранти, на відміну від своїх попередників, не біжать від небезпеки світ за очі, а діють, виходячи з інформації не тільки ЗМІ, але також

²⁴ «Міграційна катастрофа» у Європі як ключове випробування для європейської єдності. URL: http://ipress.ua/articles/migratsiy_na_katastrofa_u_yevropi_yak_klyuchove_vyprobuvannya_dlya_ievropeyskoi_iednosti_136868.html

формальних і неформальних інформаційних мереж етнічних діаспор, що виникли завдяки поширенню Інтернету та засобів мобільного зв'язку [9].

В результаті, в ЄС намітилося кілька «вогнищ», де небезпека досягла максимального рівня. Перш за все, це Німеччина і скандинавські країни. Ці країни проводять вкрай сприятливу щодо мігрантів соціальну політику. Внаслідок чого 43% всіх заяв про надання притулку, поданих в першій половині 2015 р. в ЄС, довелося на Німеччину. Саме вона і ще три інших європейських держави приймають практично всіх біженців. У багатьох країнах, особливо в Східній Європі, уряд, та й самі жителі, виступають проти прийому біженців і мігрантів.

Примітна в цьому плані позиція президента Чехії М. Земана, який сказав: «Ніхто тут біженців не запрошував» і додав, що його країна може прийняти більше українських біженців, тому що вони «можуть краще інтегруватися в суспільство, на відміну від мусульман». Аналогічну позицію займають лідери та інших східноєвропейських країн: Угорщини, Польщі і навіть прибалтійських країн, традиційно демонструють свою лояльність вищим органам управління ЄС. Так, зокрема, президент Литви Д. Грібаускайте назвала розподіл квот всередині ЄС «несправедливим і не маючим сенсу». Критично сприймає рішення Єврокомісії і керівництво Угорщини. Крім цього, фінансові проблеми керівництво ЄС намагається вирішити і за рахунок тих, хто ніякого відношення не має ні до ЄС, ні до міграційної кризи в ньому. Свідченням тому став розгляд в травні 2016 р. Європарламентом питання про введення нового візового збору в розмірі 50 євро для всіх іноземців, хто прибуває в Європу. Кошти, зібрані таким чином, будуть спрямовані на врегулювання міграційної кризи в Європі. Всі гроші підуть на фінансування різних спільних з африканськими країнами проектів, які покликані зупинити міграційний потік і вирішити частину проблем з біженцями. Крім цього, планувалося ввести ще один додатковий збір у розмірі 10 євро за кожен квиток

до Європи, придбаний іноземцями. Все це могло бути, на наш погляд, проявом не тільки некомпетентності у даному питанні, але і певного роду паніки.²⁵

Розміщення і утримання мігрантів породжують економічну, політичну та соціальну кризу, яка проявляється в зростанні невдоволення платників податків, напруженості і національних забобонів в суспільстві. Поки протести носять антиурядовий характер і не ув'язуються, за деяким винятком, з мігрантами. У той же час, дана тенденція вже намітилася і в перспективі може привести до радикалізації громадської думки і сплеску антимигрантських настроїв. Поки вони носять епізодичний характер і проявляються у вигляді напруженості між людьми в зонах масового скупчення мігрантів. Крім того, уже спостерігаються антимигрантські «вилазки», які здійснюють місцеві жителі або ультраправі активісти в Швеції, Німеччині та деяких інших країнах.

Великий суспільний резонанс отримала масова бійка 16 квітня 2016 року в стихійному таборі біля станції метро «Сталінград» в Парижі. У масових заворушеннях брали участь, з одного боку, вихідці з Афганістану, Сомалі, Судану, країн Близького Сходу і Південної Африки, а з іншого – так звані «лінчевателі», які виступають проти міграційної політики в Європі.²⁶

Стихійно утворені табори біженців в ряді міст Франції, на кордоні Македонії та Греції, які вже отримали назву «джунглів», апріорі є джерелом криміналізації ситуації. Сумну всесвітню популярність здобув табір мігрантів в французькому м. Кале, на територію якого французькі закони вже фактично не поширювалися. У лютому органи влади Кале прийняли рішення про

²⁵ Якубовський С.О. Міграційна політика ЄС: еволюція та соціально-економічні наслідки. Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи: наук.-практич. симпозіум, присвяч. 15-річчю міжнар. дня мігранта та 25-річчю міжнар. конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів та їх сімей (Одеса, 18 грудня 2015 р.). Одеса: Фенікс, 2015. С. 12–17. URL: <http://iele.bazick.com/projectdevelopment/odessa-tempus-center;eurolaw.org.ua>

²⁶Hellgren Z. Immigrant Integration as a Two-Way Process: Translating Theory into Practice GRITIM-UPF Working Papers Number 23, Spring 2015. URL: https://www.upf.edu/documents/3329791/3455370/wps23_Hellgren.pdf/6245d37c-4ec3-4899-ac0f-78c837ae9f20.

знесення табору мігрантів, підтримане рішенням суду м. Лілля. У березні, незважаючи на опір мешканців «джунглів», табір був ліквідований, а мігранти розселені по інших таборах. Тим самим, проблема в певній мірі була вирішена, хоча б в прикордонних територіях Франції.²⁷

Все це поступово формує конфліктний потенціал, який в будь-який момент може стати джерелом конфліктів більш високого, етноконфесійного рівня. У перспективі ж ескалація внутрішньополітичної напруженості в ряді країн цілком реальна з урахуванням того, що загрозам піддаються і такі фундаментальні цінності європейської спільноти, як безпека, недоторканість особи, захищеність цивільних прав тощо. І вона вже проявляється, причому в криміналізації ситуації, в цілому ряді країн.

Резонансними в цьому плані стали події в ніч на 1 січня 2016 року в Кельні і ряді інших міст Німеччини (Штутгарті, Гамбурзі, Берліні, Дюссельдорфі), пов'язані з масовими нападами на жінок. Тільки за підсумками новорічної ночі в поліцію надійшло понад 600 заяв від постраждалих, мова йде про побиття, крадіжки, зґвалтування, образи і сексуальні домагання. Цей новий вид протиправних дій, що отримав назву «полювання на жінок», очевидно, так і залишився б маловідомим фактом кримінальної хроніки, якби не відео, що потрапило в Інтернет і продемонструвало напад мігрантів на жінок в режимі реального часу. Як виявилось, аналогічні напади на жінок відбувалися і в інших містах Німеччини, а також в Швеції, Данії та Бельгії.²⁸

Дана ситуація свідчить про те, що в умовах міграційної кризи європейці стали заручниками своїх же власних гуманістичних принципів. Особливе обурення у німецьких громадян викликала млява реакція поліцейських, які

²⁷Political and social participation of immigrants through consultative bodies. URL: https://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/Documentation/Series_Community_Relations/Participation_public_life_report_en.pdf.

²⁸ Баровська А. В. Міфи щодо європейської інтеграції в офіційному дискурсі ЄС : аналіт. доп. Київ: НІСД, 2013. 72 с.

побоялися застосовувати силу до мігрантів, щоб не викликати неминучого гучного скандалу в засобах масової інформації і різкого громадського осуду, а також здійснення спроб органів влади як муніципального, так і федерального рівня видати ці протиправні акції як дрібне хуліганство. Обурення також викликала і заява обербургомистра Кельна Г. Рекер про те, що жінки, які зазнали насильства самі винні в «провокуванні» молодих чоловіків-мігрантів до нападу на себе. Мова, йде, по суті, про фактичну змову органів влади проти безпеки своїх громадян, що виражається в неприйнятті заходів щодо забезпечення їх безпеки і прикрашанні ситуації.

Щодо серйозних злочинів, які чинили біженці, то це – пограбування, нанесення каліцтв, вимагання, насильство, в тому числі і сексуальне. У той же час, очевидно, що дана статистика не відображає реальний стан справ, як в самій Німеччині, так і в інших країнах ЄС, які взяли на свою територію біженців. Уразливість цієї статистики визначається тим, що вона не враховує злочинів і правопорушень щодо самих біженців. А тут ситуація далеко не така райдужна, як в офіційній статистиці. Про це свідчать, зокрема, оприлюднені Інтерполом відомості про зникнення 10 тис. неповнолітніх мігрантів. І це лише вершина того кримінального «айсберга», з яким стикаються мігранти, потрапляючи в Європу. Саме біженці є об'єктом масових злочинів, що не враховуються офіційною європейською статистикою.²⁹

Уже сам процес потрапляння в Європу пов'язаний зі злочинним по своїй суті бізнесом – контрабандою нелегалів, що приносить шалені прибутки. За даними заступника командувача операцією ЄС в Середземному морі, одне судно може принести контрабандистам до 380 тис. Євро. До теперішнього часу склався цілий синдикат злочинних угруповань, які спеціалізуються на переправленні біженців в Європу. Їх представники не тільки вимагають з

²⁹ Бондарчук В.В. Європейська міграційна криза та стабільність ЄС. Придніпровська державна академія будівництва та архітектури. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Східна Європа : економіка, бізнес та управління. Випуск 2 (02)*. 2016. С.28-31.

мігрантів гроші за перевезення через кордон, але і продовжують робити це після прибуття. Більшість біженців беззахисні, не знають законів нової країни. Тому тут же знаходяться посередники, які пропонують їм допомогу в пошуку роботи і зборі паперів. Якщо у них немає грошей, вони беруть в борг у місцевої мафії, яка змушує їх його відпрацьовувати. В результаті, організована злочинність експлуатує мігрантів в ресторанах або в підпільних майстернях. На півдні Італії, наприклад, місцеві банди використовують мігрантів для роботи в сільському господарстві. Крім такої близької до рабства нелегальної праці, мова може йти про проституцію і сутенерство. Довгий час проституція нелегалів обмежувалася представниками їхньої громади, однак тепер «ринок» відкривається і для європейців. Особливо гостро ця проблематика стоїть серед нігерійців. Жінок змушують займатися проституцією, а чоловіків – жебракувати.

Аналогічна ситуація складається і в Німеччині, де, за заявою керівника німецької профспілки поліції Б. Пфальцграфа, табори біженців є об'єктами пильної уваги різних банд з метою їх вербування. Найбільш уразливі, за його словами, самотні молоді люди. Дівчата можуть проти своєї волі виявитися в борделях. У найбільшій небезпеці знаходиться молодь, яка фактично «розчинилася» серед місцевого населення. В одному тільки Берліні, за словами Пфальцграфа, близько 20 тис. біженців, про місцезнаходження яких у поліції немає достовірної інформації.³⁰

Все це є свідченням того, що злочинні угруповання, в тому числі і європейські, отримують максимальну вигоду від міграційної кризи. В результаті Євросоюз не тільки фактично фінансує контрабанду мігрантів, а й штовхає їх «в обійми злочинців».

³⁰ Мукомель В. И. (2018) Миграционные исследования: социологическое измерение. Научные исследования в области этничности, межнациональных отношений и истории национальной политики. Материалы сессии Научного совета РАН по комплексным проблемам этничности и межнациональных отношений. Москва: ИЭА РАН. 315 с.

Позитивних зрушень у цій галузі чекати не доводиться з урахуванням відсутності ефективної політики органів влади як самого ЄС, так і країн, які в нього входять. Злочинність по відношенню до мігрантів намагаються просто не помічати, щоб не псувати загальну сприятливу толерантну картину. Намагаються органи влади ЄС, очевидно, не помічати й іншу, не менш значиму проблему. Йдеться про погіршення санітарно-епідеміологічної ситуації в ряді європейських країн. Уже зараз в ряді таборів біженців склалася важка ситуація. Так, в таборі на греко-македонському кордоні в антисанітарних умовах живуть майже 10 тис. чол. Сміттєві контейнери переповнені, у нелегалів немає можливості прийняти душ, проблеми виникають з їжею та питною водою. У біженців виявляють шлункові захворювання, педикульоз і навіть гепатит. У перспективі ж, на думку професора-вірусолога А.А. Чепурнова, масштабні міграційні потоки в Європу можуть привести до таких тяжких наслідків, як масове поширення туберкульозу та гепатитів, а також до ризику завезення різних екзотичних захворювань, нетипових для місцевих жителів.³¹

Отже, можна зробити висновок, що, по суті, у Євросоюзі в даний час немає конкретних рішень як проблем, пов'язаних з біженцями, так і в цілому міграційної кризи. Обидва ці напрямки – частина сфери суспільних благ (соціальне забезпечення, економіка і безпека), розподіл яких є першочерговою функцією будь-якої суверенної держави. Саме з цієї причини загальна економічна і міграційна політика для Євросоюзу виявилася найбільш провальною, тому що ніяка європейська країна не збирається всерйоз відмовлятися від свого національного суверенітету.

³¹ Raczynski R. Wpływ migracji międzynarodowych na bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*. 2015. Nr.2. S.13-30.

1.3. Методологія вивчення європейської міграційної кризи

Необхідність розробки і вдосконалення теоретико-методологічних підходів до вивчення міграційних процесів викликана як збільшеною соціальною значимістю феномена міграції в умовах глобалізації, так і складністю, багатогранністю сучасних міграційних потоків, а також недостатнім їх вивченням в теоретичному плані.

Проблемі міграції та іммігрантів одними з перших присвятили свої праці Платон і Аристотель. Пізніше ці питання порушували Т. Гоббс, Ш. Монтеск'є, І. Кант, К. Маркс, Т. Мальтус та інші філософи. Найбільше дослідженою є проблема психологічної та соціокультурної адаптації мігрантів і вимушених переселенців, описана в працях А.Г. Асмолова, А.А. Налчаджян, М.В. Ромма Г.У. Солдатової, Л.А. Шайгерової тощо. Серед зарубіжних виділився працею Павленко В.Н. Аккультураційні стратегії і моделі трансформації ідентичності у мігрантів. Психологія мігрантів і вимушених переселенців: досвід досліджень і практичні роботи.³²

До проблем міграції населення зверталися в своїх роботах і великі філософи-просвітителі, і соціалісти-утопісти XVIII ст. Класична і неокласична школи також включали в сферу своїх досліджень питання міграції. Засновникам класичної наукової школи А. Сміту і Д. Рікардо належить трактування економічних чинників відтворення населення і міграції. У XIX ст. до проблем міграції зверталися основоположники марксизму, які головну увагу концентрували на міграції робочої сили, зумовленої дією капіталістичного закону народонаселення. З кінця XIX ст. з'являються перші наукові роботи, присвячені безпосередньо питанням міграції, в яких, крім емпіричних спостережень, були сформульовані деякі загальні закони міграції. Дослідження проблем міграції такими західними вченими, як К. Кері, У. Ізард,

³² Баровська А. В. Міфи щодо європейської інтеграції в офіційному дискурсі ЄС : аналіт. доп. Київ: НІСД, 2013. 72 с.

Стоуффер, У. Вадіцкій, У. Алонсо, І. Лоурі, М. Грінвуд, А. Роджерс, Р. Вікерман, Л. Кастро тощо, велися на макрорівні, а Т. Хегерстрандом, Л. С'яастадом тощо, – на мікрорівні і були пов'язані, головним чином, з економічними і демографічними проблемами. Великий внесок у вивчення міграції внесли представники неокласичної економічної школи Харріс, Торада, Страк та інші.³³

Основи соціологічних підходів до вивчення міграції закладені в працях М. Вебера, К. Маркса, Г. Зіммеля, Т. Парсонса тощо. Міграція стала об'єктом досліджень зарубіжних соціологів в другій половині ХХ ст. У зарубіжних соціологічних школах теорії міграції відображені в рамках концепції «тяжіння-виштовхування», теорії міграційної системи зв'язків (мереж) і асиміляційної теорії, культурологічного та етносоціологічних напрямків.

У вітчизняній науці проблеми міграції з позиції соціологічної теорії досліджені недостатньо. Більшість робіт, присвячених проблемам міграції, є соціально-демографічні, соціально-економічні, соціально-трудова дослідження.

Окремі сторони процесів міграції, зокрема міграційної рухливості населення і вивчення міграції в контексті урбанізації, розроблені Б.С. Хорива і представлені в роботах учнів його школи В.М. Чапека, С.А. Польського, С.Г. Смидовича, А.Г. Гришанова, В.А. Безгрошових, І.А. Данилової тощо. Особливе місце в науковій літературі займає розвиток ідеї Л.Л. Рибаківський про тристадійний міграційний процес, що представляє послідовний ланцюжок подій.

Слід наголосити також на науковий напрямок – міграціологію, що розробляється такими вченими, як, зокрема Б.С. Хорива, В.А. Іонцевою та іншими, в основі якого лежить ідея комплексного підходу у вивченні спільної

³³ Швець С. Л. (2015) Політико-філософські засади міграційних процесів сучасності. Перспективи. Соціально-політичний журнал. Серія: політологія. Одеса. Вип. 4 (66). С. 143–148.

міграційної рухливості населення, а також запропоновану Іонцевою В.А. класифікацію основних наукових підходів у вивченні міграції населення.

Питання про складні взаємозв'язки міграційних процесів та адаптації мігрантів до приймаючого соціального середовища, умов пристосування, факторів, що визначають її хід, ступеня, часу пристосування в різних типах ситуацій, проблеми толерантності та конфліктогенності в контексті взаємодії етнічних мігрантів з місцевим населенням приймаючих соціальних спільнот розглянуті в роботах В.С. Айрапетова., Ж.А. Зайончковської, А.В. Дмитрієва, В.А. Тишкова, Н.М. Лебедевої, А.І. Куропятник, Г.С. Вітківська, Е.А. Назарової, Н.П. Космарской тощо.

Останнім часом посилюється інтерес до проблем трудової міграції населення, до аналізу її соціально-економічних наслідків, міжнародної та нелегальної міграції, до окремих проблем міграції в контексті глобалізації, а також міграційної політики. Оцінюючи в цілому ступінь розробленості проблеми, слід зазначити, що в даний час відсутнє комплексне теоретико-методологічне обґрунтування підходів до соціологічних досліджень міграційних процесів.

Інтерес соціальних наук до міжнародних міграцій має властивість коливатися в залежності від хвиль еміграції та імміграції. У деяких країнах цей процес почався ще в 40-х роках ХХ століття. До 90-х років іноземці становили 8,2% населення Німеччини, 6,4% населення Франції, 16,3% населення Швейцарії, 5,6% населення Швеції.³⁴

Друга половина ХХ століття стала епохою міграцій. Представники всіх громадських наук звернули увагу на вивчення цього надзвичайно складного явища. І все ж, незважаючи на значний інтерес дослідників, що займаються різними науками, в дослідженнях міграції беруть участь представники різних наукових дисциплін. В результаті дослідження міграцій результати мають

³⁴ Raczyński R. Wpływ migracji międzynarodowych na bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*. 2015. Nr.2. S.13-30.

властивість звужуватися, часто дослідження стають неефективними і характеризуються повторами, що вводить в оману і виникнення суперечок з принципових питань.³⁵

Досить великий інтерес у сучасних дослідників міграції викликає концепція pull / push (тяжіння-виштовхування) (основні автори Г. Джером, Е. Лі). Суть даної концепції полягає в наступному: для того щоб люди захотіли змінити звичне для них місце проживання, необхідні умови, які змушують їх переселитися в інші міста, регіони, країни. Ці умови зазвичай ділять на три основні групи: виштовхування, притягання і шляхи міграції. При цьому в країнах еміграції, як правило, виділяється роль «виштовхування» факторів, які розглядаються як визначаючі в міграційному русі, в країнах імміграції, навпаки, подібна роль відводиться «привертаючим» факторам.³⁶

Виштовхування пов'язано з незадовільними або тяжкими умовами існування індивіда в його рідних місцях. Виштовхування великих мас людей пов'язано, перш за все, з серйозними соціальними потрясіннями (міжнаціональними конфліктами, диктатурами, війнами), економічними кризами, стихійними лихами (землетрусами, повеннями тощо). При індивідуальній міграції виштовхуючою силою може служити невдача в кар'єрі, смерть родичів, самотність тощо.

Тяжіння – це сукупність привабливих рис або умов для проживання в інших місцях. Чим більше різниця в соціальних, економічних або політичних умовах існування в двох регіонах, тим імовірніше міграція під впливом сил тяжіння в райони з кращими умовами.

Шляхи міграції включають в себе доступність попадання мігранта в інший регіон, наявність або відсутність бар'єрів на шляху, інформацію,

³⁵ Андреева О. Кризові тенденції національної ідентичності в Європі та їх вплив на національну ідентичність сучасної України. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Випуск 11*. Київ-Миколаїв, 2007. с. 81-96.

³⁶ Швець С. Л. (2018) Міграційні процеси сучасності як фактор політичних трансформацій. Регіональні студії. Ужгород. № 12. С. 78–82.

фінансові та мовні можливості. Це стандартна західна модель аналізу міграційного процесу застосовується і в вітчизняних дослідженнях переважно при вивченні чинників, що впливають на міграцію населення з країн нового або близького зарубіжжя.³⁷

Отже, сьогодні вже очевидно, що в вивченні міграції відбувається зміщення в бік соціальних наук взагалі та соціології зокрема. Робота в цьому напрямку йде досить активно. Інтерес з боку науковців до міграції зростає, про що свідчать численні дослідження, також великі надії на цю галузь досліджень покладають представники споріднених дисциплін, які, усвідомлюючи складність, багатозначність міграційних процесів, їх наслідків для сучасного світу, відзначаючи зростаючу роль індивідів у формуванні та розвитку нових суспільних структур і процесів. Таким чином, цілий ряд методологічних принципів і теоретичних підходів дослідження цього напрямку містить багатий, але далеко не реалізований в дослідженнях ресурс інструментального аналізу соціальних і політичних практик міграційної мобільності населення.

Висновки до розділу 1.

Середина другого десятиліття ХХІ століття ознаменувалася глобальними геополітичними зрушеннями, зумовленими кризовою нестабільністю розвитку політичної ситуації вже не в окремих країнах, а в цілому ряді держав і регіонах планети. До категорії одного з найбільш значущих криз сучасності з повною підставою слід віднести міграційну кризу в Європі, викликану масовою міграцією біженців і переселенців із зон збройних конфліктів, держав і територій, уражених ескалацією насильства, а також внаслідок несприятливих умов їх життєдіяльності в місцях колишнього проживання.

³⁷ Швець С. Л. (2015) Політико-філософські засади міграційних процесів сучасності. Перспективи. Соціально-політичний журнал. Серія: політологія. Одеса. Вип. 4 (66). С. 143–148.

Згідно з оцінками європейських аналітиків, ситуація з нелегальними мігрантами в даний час в країнах Євросоюзу є найбільш гострою емігрантською кризою з часів Другої світової війни.

До теперішнього часу кількість мігрантів, які прибули в Європу, склала вже кілька мільйонів чоловік. При цьому тільки в 2015 році їх кількість за даними Агентства з контролю за зовнішніми кордонами ЄС Frontex, за 2015 рік склало більше 1.8 млн. чоловік. Деякі інші дані наводяться в Звіті з міграції Агентства у справах біженців ООН. Згідно з цим звітом їх кількість склала близько 1 млн. 47 тисяч осіб. Даного роду розбіжності свідчать про відмінності в методології підрахунків мігрантів двома найбільшими міжнародними агентствами з контролю за станом міграції. У той же час, і європейські, і оонівські структури сходяться в оцінці гостроти ситуації, що склалася, а також негативних перспектив її розвитку.

Більшість біженців потрапляє в Європу через так званий Балканський маршрут з Туреччини через Грецію, яка прийняла в 2015 році близько 850 тис. чоловік. При цьому тільки в грудні минулого року в цю країну, за оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), прибуло 106 тис. 776 осіб.

Балканський маршрут, який є основним напрямком міграції біженців, в свою чергу включає в себе три основних міграційних потоки: Східно-середземноморський, «Круговий» (з Албанії до Греції) і Західно-Балканський. Основними країнами, з яких вимушено мігрують люди, за даними Агентства у справах біженців ООН залишаються Сирія, Афганістан і Ірак. Так, з Сирії тільки протягом 2015 і 2016 років виїхало понад 4 млн. чоловік, з них більше 500 тис. мігрували в європейські країни. Поміж цього в Європу в масовому порядку прибувають біженці з Лівії, Пакистану, Судану, а також ряду країн Екваторіальної Африки. Доповнюють міграційну палітру і біженці з ряду європейських країн, зокрема України, а також сербського краю Косово.

Динаміка розвитку міграційної кризи дає підстави вважати, що ситуація в найближчій перспективі навряд чи втратить свою гостроту. Міграційна криза знайшла характер довготривалого чинника, що визначає соціально-

економічний і політичний розвиток більшої частини європейських країн, поставивши під питання не тільки здатність Європейського Союзу, як наддержавного утворення, яке прийняло на себе повноваження по забезпеченню безпеки і інтересів країн і народів, що входять до його складу, але і його життєздатність.

РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИЧНІ РИЗИКИ ДЛЯ КРАЇН ЄС В УМОВАХ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ

2.1. Причини міграції в Європу

Європа переживає масштабну міграційну кризу. Сотні тисяч переселенців заповнили країни Євросоюзу. Багато політиків і експертів вважають цю кризу безпрецедентною і розглядають її як найсерйозніший виклик Європі за весь післявоєнний період.

За даними Управління Верховного комісара ООН по справах біженців (UNHCR), за період з січня по серпень 2015 р. в Європу морським шляхом прибули 380 тис. нелегальних мігрантів і біженців та їх число щодня збільшується на кілька тисяч. Якщо в липні їх чисельність становила 75 483 особи, то в серпні вона збільшилася вже до 129 843 чоловік. Найбільше число мігрантів, які дісталися до Європи через територію Італії, доводиться на громадян Еритреї – 30 708 осіб. Сирійців серед біженців в Італії виявилось порівняно небагато – всього 6710 чоловік. У Грецію мігранти біжать в основному з Сирії – 175 375 осіб і з Афганістану – 50 177 осіб.³⁸

У чому причина нинішньої міграційної кризи? Відповідаючи на це питання, експерти, як правило, вказують на безперервну війну в Сирії. Вони підкреслюють, що встановлення контролю «Ісламською державою» над значною частиною її території змушує громадян цієї країни залишати батьківщину і шукати більш безпечні місця. Громадянська війна в Лівії, Еритреї та ряді інших африканських країн, де ведуться військові дії, також сприяють зростанню числа біженців.

Деякі дослідники вважають, що причиною різкого зростання потоку біженців є ситуація, що склалася в Лівії. Раніше, поки при владі в Лівії

³⁸ Офіційний сайт Євростату. URL:

http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation.

перебував М. Каддафі, країни ЄС домовлялися з ним, що він забезпечуватиме прибережний контроль і тому морський шлях з Лівії до Європи був закритий. Але в Лівії почалася громадянська війна, держава перестала функціонувати, а потім і розвалилася, виникли два конкуруючих уряди, деякі райони виявилися у владі збройних груп, в тому числі й ісламістських, і тепер там нема з ким вести переговори. В умовах безвладдя і повної відсутності прикордонного контролю контрабандисти зуміли налагодити бізнес з перекидання біженців в Європу.

Комісія ООН у справах біженців простежила шляхи пересування біженців і мігрантів з країн Близького Сходу і Африки в Європу і прийшла до висновку, що з 380 тис. осіб, що добралися на континент за перші вісім місяців 2015 року через Середземне море, лише кожен другий є вихідцем з Сирії, а решта – це громадяни країн, на території яких не ведуться військові дії, але де права людини грубо і систематично порушуються. 13% біженців склали вихідці з Афганістану, 8% – з Еритреї, 4% – з Нігерії, по 3% – з Сомалі, Пакистану та Іраку, 2% – з Судану. 72% з усіх прибулих біженців станом на 2015 рік склали чоловіки, 13% – жінки і 15% – діти (в ООН підраховували загальну кількість біженців).³⁹

Міграційна криза негативно впливає на всі європейські країни, але є одна сфера, яка, на думку експертів, може виграти від притоку біженців і економічних мігрантів, це – економіка. В ЄС розраховують, що прибуваючі до Європи переселенці поповнять ринок робочої сили, який відчуває потребу в висококваліфікованих кадрах, і будуть сприяти економічному зростанню цих країн.

Розміри і одномоментний характер цієї кризи викликали неоднозначну реакцію в світі. Деякі, звертаючись до досвіду Римської імперії, сприйняли міграційну кризу як початок кінця європейської цивілізації. Для інших нинішня ситуація з мігрантами стала проявом неефективності європейських

³⁹ Там само

інститутів і організаційних структур, створених для регулювання міграційних потоків, символом провалу політики «керованої міграції». Для сучасної науки міграційна криза в Європі не стала чимось несподіваним. На думку багатьох фахівців, вона являє собою кумулятивний ефект взаємодії цілого ряду факторів, таких як світова економічна криза; поглиблення соціальної нерівності в багатьох країнах; наслідки військових конфліктів і громадянських воєн, дестабілізація цих країн тощо.

Однією з відмінних рис сьогоденної кризи є злиття декількох міграційних потоків – легальної, нелегальної, економічної міграції та біженців в один потужний потік. Звідси і такий строкатий національно-етнічний склад: сирійці, єгиптяни, лівійці, нігерійці, афганці, пакистанці та ін.

Причинами міграційної кризи вважають:⁴⁰

- по-перше, за надзвичайним припливом біженців і мігрантів в Європу, безумовно є війна в Сирії, що стала, можна сказати, спусковим гачком всього механізму. Розпочаті на хвилі арабської весни антиурядові виступи в березні 2011 р. призвели до масових заворушень в різних містах Сирії, а вже до літа того ж року переросли в повномасштабний збройний конфлікт. Множинні дипломатичні спроби завершити кризу так і не увінчалися успіхом. Кількість жертв військового конфлікту перевищувала 330 тис. чоловік (за даними Syrian Observatory for Human Rights на серпень 2015 р.) Можна сказати, що в цьому криється основна причина масової втечі людей. Якраз сирійці і складають приблизно половину безпрецедентного міграційного сплеску 2015 року, який в свою чергу в два рази більше в порівнянні з 2014 р. Іншими словами, без сирійців приплив людей, які шукають притулку в Європі, буде приблизно на рівні 2014 р.

Перший час біженці з Сирії направлялися в сусідні країни: в Йорданію і

⁴⁰ Арістова А. В. Міграційна криза в Європі та проблеми міжрелігійних відносин. *Економіка та управління на транспорті*. Київ: НТУ, 2015. Вип. 2. С.131-138.

особливо до Туреччини. Однак потім їх стало дуже багато, і та ж Туреччина вже не здатна була приймати таку кількість втікаючих від громадянської війни. До того ж, крім сирійців до міграційного потоку в Європу приєднуються біженці з Афганістану, Північної Африки, зокрема з Лівії, де теж триває громадянська війна, і навіть з країн, розташованих на південь від Сахари. Стан справ загострила ще й відносно недавня поява терористичної організації «Ісламська держава».

Європа просто намагається пристосуватися до цього потоку біженців. Ніхто не очікував, що така кількість людей рушить в сторону Старого Світу.

- по-друге, важливою причиною сучасної міграційної кризи є достатньою вільний і простий спосіб потрапити в європейські країни. До недавнього часу морське перевезення з Лівії до Італії було найкращим шляхом для всіх мігрантів та біженців, що прямують до Європи. За перші шість місяців 2015 р. у Європу по Середземному морю прибули 137 тис. мігрантів і біженців – на 83% більше, ніж за аналогічний період минулого року, коли це число склало 75 тис. чоловік. Число потонулих і зниклих без вісті в результаті корабельних аварій в Середземному морі мігрантів і біженців досягло піку в квітні 2015 р. – 1308 чоловік.

Однак зараз все більше мігрантів спрямовуються до Греції. Оскільки ця країна має «обмежену інфраструктуру, маючи в своєму розпорядженні менше ніж 2 тис. місць для прийому», багато біженців і мігрантів продовжують далі подорож через Македонію, Сербію і Угорщину. Щодня в Македонію з Греції прибували, за даними на кінець червня 2015 року, в середньому по 1 тис. чоловік. Протягом літніх місяців, коли морські перевезення є найбільш безпечними, спостерігався пік потоку біженців. Багато з них намагалися закінчити свою подорож до встановлення поганих погодних умов. За даними Міжнародної організації з міграції, кількість біженців, які прибули в Європу з початку 2016 р. склала 67 тис. 193 людини. З них понад 62 тис. осіб прибуло до Греції. По дорозі до Європи загинуло 368 осіб. Також існує морський шлях з Туреччини до Греції, який, у порівнянні з іншими, більш короткий і менш

небезпечний, тому що Туреччина знаходиться поруч з Сирією. Цей шлях також більш сприятливий для біженців з Іраку і Афганістану і економічних мігрантів з Пакистану і Бангладеш.

- що стосується третьої причини міграційної кризи, то, як заявив верховний комісар ООН у справах біженців Антоніу Гутерреш, «різке зростання кількості сирійських біженців, які приїжджають до Європи спровоковане в основному трьома факторами – двома триваючими тенденціями і одним недавнім детонатором». За словами політика, перший фактор – це втрата віри сирійського народу в можливість політичного врегулювання конфлікту. Другий фактор полягає у виснаженні ресурсів тих, хто вже покинув своє місце проживання і кілька років живе у вигнанні. Третім фактором, який, на думку глави УВКБ ООН, став спусковим гачком для зростання біженців, є скорочення гуманітарної допомоги в регіоні. Зокрема, скорочення на 30% діяльності Всесвітньої продовольчої програми через нестачу фінансування. Верховний комісар додав, що приплив мігрантів до Італії також спровокований багатьма причинами, в числі яких «африканські конфлікти, хаос в Лівії, але також незбалансованість економічних і демографічних трендів для Африки і Європи».

Експерти підрахували, що в 2015 р. на надання допомоги біженцям і приймаючим їх країнам регіону буде потрібно 5,5 млрд. дол. Станом на кінець червня було отримано від донорів лише 24% необхідної суми. Біженці, які потребують підтримки світової спільноти, «все глибше занурюються в злидні», – констатував Антоніу Гутерреш. Факти такі, що більш 4 млн. сирійців вже втекли в сусідні країни, на Туреччину, що вийшла на перше місце в світі за кількістю біженців на її території, доводиться 45% втікачів з Сирії, тобто більше 1,8 млн чоловік. У червні туди прибуло ще 24 тис. сирійців. Більш 1,17 млн громадян Сирії знаходилися в Лівані, близько 630 тис. – в Йорданії, 250 тис. – в Іраку, 132 тис. – в Єгипті, 24 тис. – в інших країнах Північної Африки. Крім цього, понад 270 тис. сирійців подали прохання про

надання притулку в країнах Європи.⁴¹

- четвертий важливий фактор, що діяв і рік, і два, і три назад, проте з кожним наступним роком виявляється все сильніший – це накопичення «критичної маси» вихідців з Північної та Екваторіальної Африки в Європу. Дуже багато мігрантів прагнуть потрапити в конкретні країни, де вже влаштувалися їхні родичі. Можливість приєднатися до членів сімейного клану в тій чи іншій мірі влаштованих в Європі в багато разів полегшує психологічну сторону такого переїзду, не кажучи вже про економічну. Що стосується війни і злиднів, то все більше політиків і навіть журналістів визнає, що основна частина прибуваючих – це не жебраки-біженці. Більшість з них біжить не з зон бойових дій, а просто зі зруйнованого регіону, де немає економічних перспектив, зате є загроза приходу «Ісламської держави».

Будь-яка криза породжує цілий ряд негативних наслідків. Серед проблем, які зачіпають країни Старого Світу, виділяють в основному такі:

- перш за все, криза з біженцями розколює Європу. 43% всіх заяв про надання притулку, поданих в першій половині 2015 р. ЄС, довелося на Німеччину. Саме вона і ще три інших європейських держав приймають практично всіх біженців. У багатьох країнах, особливо в Східній Європі, уряд, та й самі жителі, виступають проти прийому біженців і мігрантів.

Обов'язковий розподіл квот, запропонований Європейською комісією в рамках «надзвичайного механізму», відкидають не тільки держави Східної Європи, а й такі країни, як Великобританія, Ірландія і Данія. Більшість країн ЄС побоюються, що нинішні «надзвичайні» квоти в майбутньому можуть бути закріплені в новому механізмі постійного розподілу.

Ангела Меркель зажадала більшої солідарності європейців. Але ці заклики не мають особливого ефекту. Канцлер ФРН ніколи не була така

⁴¹ Офіційний сайт Євростату. URL:

http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation.

безпорадна в своєму політичному житті, як сьогодні. Методи розподілу біженців, які підходять для нинішньої ситуації, можуть бути досягнуті тільки шляхом загального консенсусу, що малоймовірно. Простіше кажучи, це означає, що на Німеччину, можливо, доведеться непропорційно велике число біженців, в той час як інші країни продовжать ухилятися від виконання своїх обов'язків.⁴²

На думку глави МЗС Угорщини Петера Сійярто, велику відповідальність за масовий приплив мігрантів несе Греція через відсутність належного контролю за кордоном. «Так, звичайно, це відповідальність Греції, тому що вона не захищає кордони. Більш того, вона навіть не реєструє мігрантів. Не повинно бути такого, щоб мігранти прибували до Угорщини, не будучи зареєстрованими. Це величезна проблема. Всі члени ЄС повинні дотримуватися статуту спільноти», – сказав Петер Сійярто.⁴³ Прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан критикував «невдалу міграційну політику» ЄС і відсутність захисту зовнішніх кордонів. «Ось чому ми будуємо паркани в Угорщині. Ми не робимо це для задоволення, а тому, що це необхідно. Захист кордонів є першим і найважливішим питанням».

- ще одним наслідком є те, що загострюється обстановка усередині ряду європейських країн. Так, більшість німецьких громадян (81%) вважає, що влада їх країни не може впоратися з міграційною кризою. Робота кабінету міністрів не влаштовує 61% опитаних, а рейтинг Ангели Меркель виявився найнижчим з серпня 2011 р. Після невдалого «початку», коли канцлер Німеччини захотіла продемонструвати себе з кращого боку, запросивши всіх і кожного до неї в країну, процес переселення біженців став виходити з-під контролю. Посилення економічного становища в країні, внутрішня нестабільність, велика кількість заворушень – ось до чого призвела така «недалекоглядна

⁴² Тарасенко Н. Надзвичайний саміт ЄС у Брюсселі як спроба розв'язання кризи біженців у Європі. Україна: події, факти, коментарі. 2018. № 13. С. 10–19. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2018/ukr13.pdf>.

⁴³ Там само.

політика». Чого варті одні тільки масові напади на жінок, вчинені в Кельні в новорічну ніч.

Досить складно йдуть справи і в Швеції. Ситуація в країні за останні 8 років і без міграційної кризи погіршувалася, але вона, можна сказати, стала останньою краплею. Однак, за словами шведського прем'єр-міністра Стефана Левена, міграційний потік не буде припинений навіть у нинішній ситуації – приймати будуть тих, хто може бути корисний суспільству. В даний час в Швеції створюють центри інтеграції та кваліфікації біженців, де вони набувають необхідні навички для тієї чи іншої роботи. Влада намагається створити для мігрантів всі умови для більш-менш комфортного життя, але варто згадати хоча б осінь 2015 року, коли притулки для біженців зазнали рекордної в історії держави кількості нападів. Таке загострення ситуації навколо мігрантів може поховати плани Брюсселя щодо розподілу біженців серед країн ЄС. У країн, які раніше відмовлялися приймати біженців, тепер з'явився додатковий привід для закриття кордонів.⁴⁴

- третьою проблемою є «шантаж» з боку Туреччини, яка вимагає все більше коштів на стримування безупинного потоку біженців. Єврокомісія схвалила створення в Туреччині спеціального фонду для біженців розміром 3 млрд. євро, з яких сама ЄК виділить 500 млн. євро, а решта 2,5 млрд. належить зібрати країнам ЄС. Німеччина пообіцяла Анкарі ще 14 млн. євро «на рішення міграційної кризи». Передбачалося, що в 2016 р фінансова допомога Туреччині зросте з 36 до 50 млн. євро. Італія виступила проти реалізації цього плану. Міністр закордонних справ Австрії Себастьян Курц заявив, що Євросоюз вирішив перекласти частину відповідальності за біженців на Туреччину, щоб не забруднити

⁴⁴ Якубовський С.О. Міграційна політика ЄС: еволюція та соціально-економічні наслідки. Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи: наук.-практич. симпозіум, присвяч. 15-річчю міжнар. дня мігранта та 25-річчю міжнар. конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів та їх сімей (Одеса, 18 грудня 2015 р.). Одеса: Фенікс, 2015. С. 12–17. URL: <http://iele.bazick.com/projectdevelopment/odessa-tempus-center; eurolaw.org.ua>.

руки, і Анкара при цьому отримала занадто багато влади.

- четвертою, мабуть, найскладнішою проблемою є те, що міграційна криза ставить під загрозу Шенгенську зону. «Європейський союз повинен краще втілювати в життя принципи своєї міграційної політики, відновити контроль зовнішніх кордонів, інакше під загрозою доля Шенгенської угоди», – заявив голова Європейської ради Дональд Туск.⁴⁵

Ряд країн ЄС, включаючи Німеччину, Австрію, Бельгію, Швецію і Данію, продовжили прикордонний контроль у Шенгенській зоні до 2017 р. Відповідно до діючих правил прикордонний контроль повинен був припинитися в травні 2016 р.

Беручи до уваги той факт, що міжнародна міграція буде тільки зростати в світлі відмінностей в демографічних процесах в розвинених і країнах, що розвиваються, приймаючі країни повинні сприяти створенню ефективного міграційного режиму – як на національному і регіональному, так і на глобальному рівнях. Європейська комісія, намагаючись хоч якось вирішити кризу в довгостроковій перспективі, запропонувала, по-перше, розширити квоти на прийом мігрантів з 40 тис. до 160 тис. чоловік на весь Євросоюз. По-друге, узгодити списки «небезпечних» і «безпечних» держав: вихідцям з регіонів, де йде війна, притулок буде надаватися за спрощеною процедурою, тоді як нелегалам з «безпечних» (мирних) країн доведеться доводити, що на батьківщині їм загрожують небезпека або переслідування. В іншому випадку вони будуть зараховані до економічних мігрантів з чіткою перспективою бути негайно відправленими на батьківщину. По-третє, створити на всіх «проблемних» кордонах ЄС центри прийому біженців, які будуть займатися їхньою реєстрацією, зі зняттям відбитків пальців, для занесення в поліцейські і імміграційні бази даних Шенгену і подальшим розподілом – відправкою на розгляд запиту про притулок або поверненням на ранній фазі додому. Нарешті,

⁴⁵ Солодько А., Фітісова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. URL: <https://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-taanaliz-polityky>.

по-четверте, Євросоюз має намір розпочати активну боротьбу з кримінальними структурами, що перевозять мігрантів. Безумовно, реалізувати все це буде вкрай складно.⁴⁶

Отже, по суті у Євросоюзу в даний час немає конкретних рішень міграційної проблеми, і це багато в чому пояснюється його нездатністю вести дискусію про глибинні причини кризи і її можливі наслідки.

2.2. Реакція Європейського Союзу на вплив мігрантів

На даний час, міграція торкається практично кожної держави, тому важливо розглянути статистику про різницю між чисельністю прибулих в країну людей і тих, хто країну покинув на тисячу населення (грунтуючись на середньорічній статистиці населення). Перевищення чисельності людей, що в'їжджають на територію країни, називається «чиста імміграція». Коефіцієнт чистої міграції вказує на те, як змінюється загальна чисельність населення даної країни і не враховує різницю між різними видами міграції. У цю статистику так само включені нелегальні мігранти нарівні з іншими [2].

Таблиця 1. Статистика мігрантів в Європейських країнах на 1,000 населення за 2018 рік⁴⁷

Англія	2.5	Латвія	-6.1
Австрія	4.8	Литва	-20.3
Ірландія	4	Македонія	-0.5
Кіпр	8.7	Нідерланди	1.9
Данія	2.2	Норвегія	5.9
Естонія	-3.2	Польща	-0.4

⁴⁶ Солодько А., Фітісова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. URL: <https://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-taanaliz-polityky>.

⁴⁷ Баровська А. В. Міфи щодо європейської інтеграції в офіційному дискурсі ЄС : аналіт. доп. Київ: НІСД, 2013. 72 с.

Франція	1.1	Португалія	2.5
Фінляндія	2.9	Сербія	0
Німеччина	1.5	Сінгапур	13.1
Греція	2.3	Словакія	0.1
Гренландія	-6	Словенія	0.4
Угорщина	1.3	Іспанія	7.8
Ісландія	4	Швеція	5.3

Масштабність міграційних потоків перетворила міграцію в одну з глобальних проблем людства і змусила весь світ задуматися про неї як про кризове становище. За останні кілька років кордони європейських країн перетнуло стільки мігрантів, що багато держав не можуть прийти до якого-небудь однозначного вирішення цього питання. Мігранти роблять величезний вплив на різні аспекти життя країн, в які вони переїжджають.

Міграційна політика Європейського союзу – це сукупність принципів, норм і методів, використовуваних країнами-членами Європейського союзу з метою врегулювання міграційних процесів в Євросоні.

Регулювання міграційної кризи, викликаної економічною і політичною нестабільністю в деяких країнах Близького Сходу, Північної та Східної Африки, стало одним з ключових завдань на міжнародній арені, зокрема, в діяльності Європейського союзу.⁴⁸

Існують такі основні принципи та напрямки міграційної політики Європейського союзу:⁴⁹

- Принцип солідарності.

⁴⁸ «Міграційна катастрофа» у Європі як ключове випробування для європейської єдності. URL: http://ipress.ua/articles/migratsiyna_katastrofa_u_jevropi_yak_klyuchove_vyprobuvannya_dlya_ievropeyskoi_iednosti_136868.html

⁴⁹ Арістова А. В. Геоконфесійні виміри світової міграції. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філософія»*. № 11 (224). Черкаси, 2012. С. 52-57.

Одним з головних принципів міграційної політики є принцип солідарності, який виражається в повазі природних прав людини, в координації політичних і громадських сил в рішенні міграційного питання. На думку голови Європейської комісії Жан-Клода Юнкера, для досягнення солідарності необхідна «колективна відповідальність» Європи.

Стокгольмська програма 2009 р., прийнята у розпал фінансово-економічної кризи, продемонструвала небажання країн ЄС форсувати міграційні питання і містила лише кілька нових ідей. В основному зусилля ЄС у царині спільної міграційної політики зосереджувалися на збереженні уже досягнутих результатів, забезпеченні функціонування ухвалених домовленостей, зокрема Шенгенської системи. Разом із тим Стокгольмська програма діяла на момент набуття чинності Лісабонською угодою, що внесла суттєві зміни у функціонування ЄС, зокрема, відповідно до них (стаття 68) Рада Європейського Союзу отримала повноваження визначати керівні напрями розвитку законодавства та оперативного планування у сфері свободи, безпеки та правосуддя, до якої належать і питання міграції.

Для розуміння логіки розвитку міграційної політики ЄС важливими є також Послання Єврокомісії у сфері міграції, яких після 1999 р. накопичилося чимало. Хоча висунуті в них ініціативи не завжди підтримуються країнами-членами, а спільні рішення народжуються в постійних дискусіях, причому кінцевий варіант, який трансформується у законодавчі акти, може значно відрізнятись від первинного, послання відображають основні надбання європейської політичної думки, квінтесенцію напрацювань провідних політиків та експертів. Перший розгорнутий документ щодо спільної імміграційної політики ЄС було видано Єврокомісією 2000 р., оскільки імплементація прийнятих у Тампере рішень щодо формування європейського міграційного простору вимагала політичної оцінки міграційної ситуації в Європі з урахуванням демографічного розвитку та ситуації на ринку праці, а також міграційного тиску іззовні. Найважливіше, що політика нульової імміграції попередніх 30 років оголошувалася неприйнятною – як

неефективна і така, що не відповідає потребам економіки. Враховуючи спричинений скороченням чисельності працездатного населення дефіцит робочої сили, передусім кваліфікованої, послання закликали до запровадження політики контрольованого залучення економічних мігрантів як складової спільної політики ЄС у сфері міграції та притулку, розроблення щодо цього питання спільного законодавства. У ньому зазначалося, що імміграція не може бути панацеєю, проте здатна зменшити проблеми ринку праці та сприяти стійкості системи соціального захисту населення. Крім того, створення легальної альтернативи для тих, хто бажає потрапити до Європи, не лише сприятиме зменшенню нелегальної міграції, а й тиску на систему захисту біженців, підвищить її ефективність. Пропонувалися шляхи та методи реалізації відповідної політики, центральними з яких є співпраця країн-членів та тісне співробітництво усіх зацікавлених сторін, тобто урядів, працедавців, профспілок та інших акторів громадянського суспільства. Підкреслювалося також, що імміграційна політика має супроводжуватися ефективними інтеграційними програмами, що є запорукою використання позитивних результатів прибуття іноземних працівників, а також заходами проти расизму та дискримінації, просуванням ідей культурного різноманіття через систему освіти та засоби масової інформації. Спільна політика ЄС щодо залучення економічних іммігрантів має передбачати також співпрацю з країнами походження та активні дії із запобігання нелегальній міграції. З метою реалізації виробленої стратегії Європейська Комісія запропонувала спеціальний механізм зближення міграційних політик країн-членів.⁵⁰

Було визначено спільні цілі та керівні принципи у чотирьох сферах: управлінні міграційними потоками, прийнятті економічних мігрантів, партнерстві з третіми країнами та інтеграції громадян третіх країн, а також запропоновано інструменти їх досягнення, зокрема, розроблення

⁵⁰ Малиновська О. А. (2018) Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Київ: НІСД. 472 с.

національних планів, прийняття спільних законодавчих рішень, залучення європейських інституцій, використання можливостей громадянського суспільства та інше. Ці механізми успішно застосовувалися в інших сферах інтеграції європейських країн і мали бути ефективними і в цьому випадку.

У 2008 р. Єврокомісія проаналізувала міграційну ситуацію в Європі початку XXI ст. та підбила підсумки першого етапу формування міграційної політики ЄС. Було сформульовано принципи імміграційної політики, що водночас є й основними напрямками діяльності в міграційній сфері, накреслено необхідні заходи та засоби для їх реалізації. Перший принцип – створення ясної та прозорої системи правил та процедур з метою забезпечення легальної імміграції. Це передбачає надання громадянам третіх країн необхідної інформації, легальний в'їзд та перебування на території ЄС, гарантування їхніх прав, які мають бути наближені до таких, якими користуються громадяни ЄС, забезпечення гнучкої спільної візової політики, передовсім стосовно тимчасових візитів, а також поїздок з освітньою та професійною метою. Відповідно до другого принципу, економічна імміграція має відповідати потребам ринку праці ЄС, причому не лише за кількістю, а й за якістю, тобто за професійно-кваліфікаційним складом, сприяти економічному зростанню. Реалізація цього принципу не повинна суперечити правам мігрантів, як і преференціям, якими на ринку праці користуються громадяни ЄС, а також праву кожної країни-члена визначати обсяги економічної імміграції на свою територію, має відбуватися у тісній співпраці з соціальними партнерами, роботодавцями та місцевою владою.

Для забезпечення потреб ринку праці ЄС було запропоновано організувати професійне навчання потенційних мігрантів, у тому числі у країнах походження, визнавати набуту на батьківщині кваліфікацію, сприяти працевлаштуванню іммігрантів, передусім жінок, а також розвитку підприємницької діяльності іммігрантів. Не менш важливим принциповим напрямом міграційної політики ЄС є інтеграція іммігрантів у країнах перебування – двосторонній процес, в якому беруть участь і іммігранти,

і суспільство прийому. Наступний принцип – солідарність, що передбачає взаємну довіру та справедливий розподіл відповідальності між країнами-членами. Це вимагає обміну інформацією, оцінки міграційної політики на національному рівні з точки зору інтересів ЄС загалом, а також передбачає фінансову та організаційну допомогу країнам, які відчувають найбільший імміграційний тиск. Складовою солідарності є й співпраця з третіми країнами, надання допомоги у розбудові систем міграційного менеджменту та законодавства в країнах походження та транзиту мігрантів. ЄС очікує від партнерів спільних зусиль у справі запобігання нелегальній міграції, натомість пропонує співпрацю у сфері мобільності робочої сили, передусім на основі циркулярності, тобто тимчасових, проте повторюваних поїздок.⁵¹

Висунутий ЄК слоган щодо цілей міграційної політики – «процвітання, солідарність, безпека» – був деталізований та закріплений у Європейському пакті про імміграцію та притулок, схваленому главами держав-членів на саміті в Брюсселі у жовтні 2008 р. Пакт не є юридично обов'язковим, проте закріплює низку політичних домовленостей між країнами ЄС щодо регулювання міграційних процесів. Зокрема, у Пакті наголошується, що міграція може зробити вагомий внесок в економічний розвиток ЄС, а також забезпечити ресурсами мігрантів і країни їхнього походження, сприяти таким чином їх розвитку. Разом із тим країнам ЄС необхідно управляти міжнародними переміщеннями населення з урахуванням реальних можливостей прийому мігрантів з точки зору ринку праці, забезпечення житлом, доступу до охорони здоров'я, освіти та соціальних послуг, а також захисту від можливої експлуатації.

Надаючи підтримку мігрантам, ЄС розробляє ряд операцій. Зокрема, в листопаді 2014 року розпочався спільний проект кількох країн ЄС (Голландія, Мальта, Іспанія, Португалія, Ісландія, Литва, Франція і Фінляндія), головна мета якого полягала в забезпеченні патрулювання морських кордонів і

⁵¹ Там само.

порятунок мігрантів в Середземному морі. Однак пізніше ряди «Тритона» поповнили інші країни-члени даного політико-економічного об'єднання, і чисельність держав-учасників місії досягла 21. Реалізація даної операції допомогла Італії впоратися з напливом біженців і сприяла порятунку декількох сотень мігрантів, які щодня ризикували життям, щоб будь-якою ціною дістатися до берегів Європи.⁵²

Однак не завжди принцип солідарності є пріоритетним серед країн-членів Європейського союзу у вирішенні міграційної кризи. Ще до закінчення загальноєвропейської місії «Тритон» Лондон заявив про свій вихід з неї. До затвердження Брюсселем даного проекту Лондон дав зрозуміти, що порятунок біженців не вирішить міграційну проблему. «Ми не підтримаємо заплановані пошукові та рятувальні операції в Середземному морі, – заявила представник британського міністерства закордонних справ баронеса Джойс Енелъ. – ми думаємо, що вони створять зворотний ефект і спонукають ще більшу кількість мігрантів зробити небезпечну морську подорож».

Також одним із головних завдань ЄС, яке до сих пір стоїть на порядку денному, є боротьба з трафікерами. Основна тактика торговців людьми полягає в придбанні старих суден для пересування нелегалів. І після виходу у відкрите море екіпаж кидає судно напризволяще, щоб в подальшому не бути затриманими. І до цього дня трафікерам вдається ухилятися від відповідальності за проведені «рейси в Європу».

- Розселення біженців по Євразоні.

22 вересня 2015-го країни-члени Європейського союзу ухвалили рішення про надання національних квот біженцям в Європі. Даний принцип був розроблений з метою зменшення міграційного тиску в таких країнах, як Італія і Греція. При розселенні біженців по Євразоні враховувалися такі економічні та демографічні показники, як ВВП, населення, рівень безробіття і кількість

⁵² Офіційний сайт Євростату. URL:

http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation.

вже розглянутих заяв про надання притулку в державах, що входять в членство Європейського союзу.

Європейський союз має широку нормативну правову базу, за допомогою якої він здійснює розподіл біженців в Європі. В даний час реалізується регламент «Дублін-3», переглянутий і змінений країнами-членами Європейського союзу в 2016 році. Згідно з Регламентом, мігранти не мають можливості вибрати державу, у якої вирішили просити притулок. Регламент дозволяє просити статус біженця лише у тієї країни, в яку мігранти в'їжджають першою. При цьому, якщо виникне бажання змінити країну, мігрантам доведеться повернутися в початковий пункт прибуття.

Дія Регламенту «Дублін» поширюється на такі країни: Великобританія, Польща, Ісландія, Чеська Республіка, Австрія, Португалія, Ірландія, Данія, Бельгія, Румунія, Італія, Естонія, Болгарія, Словаччина, Латвія, Фінляндія, Кіпр, Словенія, Литва, Франція, Іспанія, Люксембург, Німеччина, Швеція, Мальта, Греція, Швейцарія, Норвегія, Угорщина, Нідерланди.

Крім Дублінської угоди ЄС дотримується Конвенції про статус біженців 1951 року, яка є головним законодавчим актом у встановленні статусу і прав біженця. Згідно ключових положень правового акта, головним апаратом в регулюванні ситуацій з біженцями є державні структури влади. Вони зобов'язані зберігати права і свободи вимушених переселенців і біженців, але при цьому стежити за створенням такого правового положення, яким користуються всі іноземці, які прибули в чужу країну на загальних підставах.⁵³

- Соціальна адаптація мігрантів в Європі.

Більшість мігрантів, які прибувають до Європи відносяться до різних етнічних спільнот, які мають свою культуру, своє історичне минуле. Європейський союз надає фінансову підтримку країнам-членам, які розробляють і проводять ряд заходів, спрямованих на адаптацію ісламу до сучасних, демократичних

⁵³ Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних конфліктів. *Політичні науки*. 2015. Vol. 1. No 2. С.41-45.

цінностей. Перш за все біженцям надаються допомоги. Відповідно до Європейського законодавства, ті, хто запросили притулок на період розгляду своєї справи мають право легально жити, вчитися, працювати в Європі, отримувати допомогу (до 550 євро в місяць на людину в залежності від країни).

Міграційна політика відіграє винятково важливу роль в житті кожної держави. Від обраного курсу регулювання міграційних потоків залежить забезпечення безпеки як внутрішньополітичної, так і безпеки на міжнародному рівні. В рамках міграційної кризи ЄС, яка до цього дня, має глобальний характер, багато європейських країн зіткнулися з загрозою національної та регіональної безпеки. Відсутність необхідного контролю і м'яка політика щодо біженців привели до серйозних змін як в економічному житті країни, так і в соціальному. Міграційна політика є найважливішим фактором забезпечення стабільності і благополуччя держави. Нехтування належним контролем може призвести до ряду проблем:

- жорсткість міжнаціональних конфліктів;
- розвиток екстремізму;
- терористична загроза;
- слабка інтеграція мігрантів;
- напруженість міждержавних відносин;
- економічне навантаження на країну в зв'язку з наданням фінансової допомоги мігрантам або біженцям.⁵⁴

За останні роки ці проблеми стали актуальні для більшості економічно розвинених європейських країн, і країн членів Європейського союзу. Внаслідок збройних військових конфліктів в деяких країнах Близького Сходу і Африки утворилися міграційні потоки, які попрямували до Європи. Колоніальне минуле європейських країн привело до єдиної міграційної

⁵⁴ Солодько А., Фітісова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. URL: <https://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-taanaliz-polityky>.

політики. М'яка політика європейських держав по відношенню до мігрантів призвела до європейської міграційної кризи. Недоліки цієї політики дозволяють проникнути в країни Європи людям, чия ідеологія не збігається з реаліями західного світу. Так, наприклад, значна частина мігрантів з мусульманських країн. Строго консервативне і традиційно мусульманське виховання не дозволяє їм належним чином асимілюватися, що в свою чергу призводить до культурних і релігійних зіткнень з корінними жителями.

Проте, останнім часом, країнами ЄС проводиться посилення міграційної політики. Зараз стало ясно що міграція є потенційною загрозою державної та регіональної безпеки. Особливо небезпечною є нелегальна міграція, тому заходи щодо її регулювання посилюються, під покарання потрапляють не тільки нелегальні мігранти, а й ті, хто чинив їм будь-яку допомогу.

Однак, часто різниця між біженцями і нелегальними мігрантами стає настільки незначною, що збиває з пантелику. Обидві категорії мігрантів, які прибувають в країну без документів, до того ж, «нелегалами» часто подають прохання про статус біженця, хоча не мають на нього прав. Це і багато іншого призвело до того що багато європейських країн закривають кордони і посилюють правила їх перетину, що ускладнює переміщення не тільки злочинців, а й справжніх біженців.

Європейський союз активізує свої зусилля зі створення ефективної, гуманної і безпечної європейської міграційної політики. Рада ЄС відіграє важливу роль в цих зусиллях, визначаючи стратегічні пріоритети. На основі цих пріоритетів Рада ЄС встановлює певні керівні принципи для дій і передбачають мандати на переговорах з третіми країнами. Крім того, Рада приймає законодавчі акти і викладає конкретні програми.

Останнім часом Рада ЄС працювала над прийняттям рішення в декількох областях. В хронології міграційного тиску дається огляд ключових моментів в роботі Ради по визначенню комплексних дій ЄС у відповідь на міграційний тиск. Крім того, голова Ради ініціював комплексні заходи реагування на

політичному рівні в кризових ситуаціях (IPCR).⁵⁵ Ці механізми забезпечують інструменти для посилення реагування Ради в разі кризи як на політичному, так і на робочому рівні разом з ЄС.

У міграційну політику ЄС входять наступні напрямки:

- робота з країнами походження і транзиту;
- зміцнення зовнішніх кордонів ЄС;
- управління міграційними потоками та обмеження незаконної контрабанди;
- реформа Спільної європейської системи притулку;
- надання можливостей для легальної міграції;
- заохочення інтеграції громадян третіх країн.⁵⁶

Серед мігрантів і біженців на території ЄС проживають численні діти і жінки. Це призводить до необхідності прийняття спеціальних заходів щодо захисту цих вразливих груп з гендерної точки зору від уникнення насильства і різних злочинів. Необхідно надати їм окрему медичну і психологічну допомогу, захист і притулок.

Безлад і бійки, що відбуваються між групами мігрантів та біженців з «гарячих точок» призводить до невизначеності щодо їх майбутнього. Такі інциденти в основному викликані розчаруванням з приводу отримання неякісних умов, тривалої реєстрації та надання притулку. Інша причина зіткнення між мігрантами пов'язані зі змішуванням різних етнічних груп і культур (наприклад, афганські мігранти часто беруть участь в інцидентах у прийомних центрах).

Умови прийому, які не відповідають мінімальним життєвим стандартам (наприклад, погана санітарія, гігієна, опалення, харчування і переповненість) являють собою найбільш часті причини заворушень. Ці фактори посилюють напруженість і образу в насильницьких діях, нанесенні матеріального збитку і серйозної шкоди.

⁵⁵ Малиновська О. А. (2018) Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Київ: НІСД. 472 с.

⁵⁶ Там само.

Міграційна політика країн ЄС в даний час спрямована на становлення міцного орієнтира на сприяння легальній міграції та обмеження нелегального перетину кордонів, інтеграцію мігрантів, спрощення в'їзду для кваліфікованих фахівців. Перед країнами членами ЄС стоять наступні завдання:

- реформування політики з надання притулку;
- спрощення доступу на ринок праці для висококваліфікованих фахівців.⁵⁷

Отже, міграційна політика країн Європейського Союзу будується на солідарності і всі подальші проблеми, пов'язані з міграцією повинні вирішуватися шляхом прийняття колективних заходів по їх регулюванню. Тільки спільна робота з усунення наслідків міграційної кризи може в майбутньому привести до позитивних змін.

Пропозиції, наведені вище є лише частиною передбачуваних заходів по боротьбі з міграційним кризою. Всі експерти згодні з тим, що необхідно посилити колективну діяльність: для вирішення проблем з нерегульованим міграційним потоком. Європейці зобов'язані діяти у співпраці з міжнародними партнерами. В даний час посилюються дискусії про необхідність проведення різних реформ щодо зміцнення Союзу і прискорення процесу інтеграції.

На думку деяких експертів, тема міграції може стати місцем, де європейська влада може задовольнити побажання людей і запропонувати їм план національного відродження.

2.3. «Наступ» ісламу на Європу : можливі наслідки і загрози

За останні десять років значно зросла кількість мусульманського населення і його соціально-політична активність в країнах, які не є традиційно мусульманськими. У державах Європейського Союзу послідовників Ісламу

⁵⁷ Бондарчук В.В. Європейська міграційна криза та стабільність ЄС. Придніпровська державна академія будівництва та архітектури. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Східна Європа : економіка, бізнес та управління. Випуск 2 (02).* 2016. С.28-31

більше 15 млн. осіб (більше 1%), в Україні – близько 0,9% населення країни.

58

Якщо говорити про особливості і небезпеки інтеграції мусульман в соціально-політичний простір ЄС, варто відзначити, що індикаторами різних стадій цього процесу є, перш за все, цивільне і соціальне становище мусульманського населення, його політичне представництво, а також відносини між ісламською релігійною громадою і державою.

Багатомільйонна присутність мусульман в країнах ЄС є результатом міграційних потоків з, в минулому, імперських колоній в Північній Африці, Азії і з країн Карибського басейну. Другим чинником різкого збільшення мусульманського населення в Європі є високий рівень нелегальної міграції, хоча країнами ЄС прийнятий ряд законів, які забороняють незаконне перебування та зайнятість іноземців. Третім фактором є високий рівень народжуваності в мусульманському середовищі, для порівняння варто навести такі цифри: середня кількість дітей у мусульман – 4, тоді як у європейців 1,4 при нормі народжуваності 2,1. Як наслідок, ми спостерігаємо прогресивне зменшення корінного населення Європи, яке заміщають мусульмани.

В Західній Європі, згідно з підрахунками міграційних служб і за експертними оцінками станом на 2016 рік проживало від 10 до 15 млн мусульман. Кількість мусульман за походженням у країнах ЄС значно зростає і до сьогодні.⁵⁹

За прогнозами експертів, до 2025 року частка мусульман в країнах ЄС може збільшитися в два рази. Звичайно, достовірність цих прогнозів є умовною, так як вони отримані за допомогою простої екстраполяції на європейських мусульман закономірностей моделі відтворення, яка характерна для регіонів, що традиційно сповідують Іслам.

⁵⁸ Акаєв, В.Х. Іслам в Європі: стан, адаптація, перспективи. *Ісламознавство*. №4. 2013. С. 4-10.

⁵⁹ Офіційний сайт Євростату. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation.

Проблема ісламу в Європі у всіх її аспектах та повноті є нині однією з найбільш гострих і актуальних, їй приділяється особлива увага в політичних і в міжнародних сферах. Однак при всьому цьому ті питання, які представляють принципову важливість, залишаються зазвичай поза уваги. Як правило, кожен з аспектів цієї проблеми розглядається окремо, причому найчастіше увага концентрується на наслідки явища, а не на його причини.⁶⁰

Мусульмани в Європі – це, в першу чергу, іммігранти, наплив яких на європейський континент за останні 20 років серйозно змінив його демографічну картину.

В історії міграційних потоків до Європи, можна виділити кілька періодів. На початку ХХ ст. приплив іммігрантів-мусульман був зовсім невеликий. Трохи посилювався він після Першої світової війни, але особливо після Другої світової, ставши вже результатом постколоніального розвитку. Оскільки багато європейських країн гостро потребували дешевої робочої сили для відновлення післявоєнної економіки, їх уряд стимулював приплив іноземних робітників .

Мігранти окремо індивідуально, сімей з собою не брали, оскільки вважалося, що це явище тимчасового характеру і після закінчення певного періоду майже всі повернуться назад. Народжуваність серед самих європейців була тоді досить високою, тому ніяких особливих побоювань цей процес не викликав.

Особливої актуальності проблема прийому іммігрантів, насамперед, з мусульманських країн, набула для колишніх колоніальних держав, зокрема Великобританії, Франції, Нідерландів. Не оминула ця проблема і Німеччину, для післявоєнної відбудови якій потрібно було багато робітників. Німеччина і по цей день є потужним «магнітом», що притягає до себе іммігрантів – концентрація приїжджих в цій країні щорічно збільшується.

⁶⁰ Арістова А. В. Геоконфесійні виміри світової міграції. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філософія»*. № 11 (224). Черкаси, 2012. С. 52-57.

Однак в умовах кризи 1973-1974 рр. становище стало змінюватися, і міграція вперше усвідомилася як серйозна проблема, яка потребує спеціального регулювання. Технологічна перебудова в ряді галузей економіки викликала кризу перевиробництва, яка призвела до надлишку робочої сили і різкого зростання безробіття, яке торкнулося як приїжджих, так і корінних жителів. Міграційні потоки набули стихійного характеру, а самих мігрантів стали розглядати просто як біженців. За даними Верховного комісаріату ООН, кількість біженців за останні роки зросла катастрофічно. Якщо в 1975 р. їх було 2 млн., то в 2001 р. – 12 млн. В той час як загальне число осіб, що потрапляють в сферу діяльності Управління Верховного комісаріату ООН у справах біженців, складало 21,8 млн.

Станом на 2000 рік в Європі їх налічувалося 5,6 млн. людей і основний потік йшов з Марокко через Гібралтар до Іспанії, а звідти – в інші країни, аж до Нідерландів. Інший потік прямував з Туреччини і Курдистану через Грецію і Албанію в Італію.⁶¹

Міграційна криза почалася ще з часів початку Арабської весни. І вже в 2015 р. розміри цієї кризи були руйнівними. Згідно з дослідженнями, проведеними Міжнародною організацією з міграції, близько 1 103 496 нелегальних мігрантів і біженців прибули до Європи в період з січня 2015 р. по січень 2016 р. Основний потік мігрантів проходив через Грецію і Італію. Саме ці події спричинили за собою зміни міграційної політики країн Західної Європи. У вересні 2016 р. Німеччиною, Австрією та Чехією було оголошено про посилення прикордонного контролю у зв'язку з безперервним припливом біженців. А 11 листопада 2016 р. влада Євросоюзу прийняла рішення продовжити на три місяці режим контролю кордонів всередині Шенгенської зони через тривалий приплив мігрантів.⁶²

⁶¹ Михайлов С. В. Іслам і західна Європа: тенденції та їх інтерпретація. *Полиття*. №4 (47). 2007. С. 212-217.

⁶² Арістова А. В. Міграційна криза в Європі та проблеми міжрелігійних відносин. *Економіка та управління на транспорті*. Київ: НТУ, 2015. Вип. 2. С.131-138.

Згідно з дослідженнями міжнародної організації з міграції, при збереженні такого ж зростання числа мігрантів, як зараз, чисельність населення, яке сповідує іслам і християн приблизно зрівняються до 2050 р. Відсоток прихильників ісламу в населенні Західної Європи збільшиться з 5,9% до 10,2%. Крім припливу нових мігрантів ця частка буде збільшуватися за рахунок високого рівня народжуваності серед мусульман.⁶³

Розмножуваність приїжджих мігрантів перевищує розмножуваність європейців в два-три рази, так що чисельність їх в Європі через 20-30 років подвоїться, що вкрай загострить етно-демографічні проблеми на території Європи.

Для будь-якого демографа є аксіомою, що якщо міграція триває у великих масштабах в країні, де корінне населення не відтворюється, то це веде до глибокої модифікації етнічної структури і може поставити під сумнів національну ідентичність країни. Майбутнє того суспільства, яке прирікає себе на низьку народжуваність, неминуче починає визначатися іммігрантами. Зараз в Європі відбувається глибока етнокультурна перебудова, яка веде до крайнього загострення соціальних суперечностей і міжнаціональних проблем, що поляризують громадську думку.

В контексті імміграційної кризи в країнах Західної Європи, пов'язаної з високими темпами зростання мусульманського населення в цих країнах, виникає багато протиріч. Уряди європейських країн зіткнулися з серйозною проблемою, яка раніше не викликала ніяких побоювань, а в даний час гостро стоїть на порядку денному. Це проблема інтеграції мусульманських спільнот.

Однією з причин, що не дозволяють мусульманському населенню успішно інтегруватися в європейське співтовариство є релігія. Серед причин, що не дозволяють мусульманам інтегруватися в європейське суспільство, європейці називають кілька особистих якостей. Серед них відзначають заперечення західних цінностей, фанатизм і повну покірність релігійним

⁶³ Там само.

правилам. Проживаючи на території країн Європи, мусульманські громади намагаються зберігати свою самобутність і при цьому вимагають поваги і задоволення власних прав. Головною загрозою стає поширення крайніх радикальних течій, які проповідують під прикриттям ісламського вчення. Саме такі радикальні течії є причиною чвар, конфліктів, які порушують мирне співіснування мусульман і християн. Присутність ісламу і його носіїв в Європі – це далеко не нове соціальне явище, і воно потребує певного осмислення. Сьогодні іслам є невід’ємною частиною Європи, а мусульмани – значною частиною європейського суспільства, що виражається як у їх кількості, так і в тому, що більшість з них є громадянами країн Європейського союзу. За приблизними прогнозами соціологів, до 2030 р. кожен десятий житель Європи буде мусульманином, а до 2100 р. уже буде кожен четвертий. Тому на перший план сьогодні виходять питання сумісності ісламу з нормами і способом життя європейців.⁶⁴

В результаті кількісного зростання мусульманських громад в країнах Західної Європи, їх соціально-політичної активності частина дослідників заговорили про відродження ісламської традиції в сучасній Європі та небажання певної частини мусульман інтегруватися в країні їх проживання. Тут доречно згадати праці С. Хантінгтона, Г. Хайнсона, Т. Сарацина.

В Європі давно вже назріло питання про сумісність ісламу з демократичними нормами і про прийняття мусульманами європейських цінностей. Відомий німецький письменник і публіцист Ральф Джордано в свій час піддав гострій критиці думку німецьких політиків про те, що іслам відтепер є такою ж частиною Німеччини, як християнство і іудаїзм. На його думку, не можна прирівнювати реальний іслам до нікому ідеалізованих відповідних європейських цінностей ісламу, які існують лише в мріях. За словами публіциста: «політичний і войовничий іслам взагалі не можна нікуди

⁶⁴ Подаєнко Ю. Л., Новокшанова О. С. Ісламський чинник як невирішене питання західноєвропейської політики мультикультуралізму. *Наукові праці. Політологія. Вип. 170. Том 182.* 2012. С. 74-80.

інтегрувати». Ральф Джордано відзначав, що до цієї пори ніхто так і не дав чіткої відповіді на питання про сумісність ісламу зі свободою совісті, рівноправністю жінок, плюралізмом і принципом відділення релігії і церкви від держави – всім тим, що становить основу демократії. Причина провалу інтеграції багатьох вихідців з мусульманських країн в німецьке суспільство, як вважає публіцист, перш за все, криється в самих мусульман і в ісламі.⁶⁵

В основі життєвих установок мусульман лежить дар-альїслам, або територія, де поширені закони шаріату, що і є, на думку багатьох дослідників, каменем спотикання для їх успішної інтеграції. Європа і ісламський світ відносяться абсолютно до різних культурних ареалів, які представляють собою дві абсолютно різні, але від цього не менш рівновеликі системи цінностей. Рівновеличність двох макрокультурних ареалів в цьому відношенні означає, що кожна з них має свій спосіб вибудовування власного імунітету до «життя». І ця різниця світосприйняття не повинна служити бар'єром для взаєморозуміння.⁶⁶

Мігранти з немусульманських країн швидко адаптуються і не утворюють замкнутих спільнот. Мусульмани ж замикаються у своїй уммі і наполегливо дотримуються тільки своїх культурних традицій. Це викликає напруженість в країнах, куди вони переїжджають. У Німеччині великі проблеми з приїжджими турками, вихідцями з Афганістану, Сирії та ряду африканських країн, Франція має проблеми з арабськими іммігрантами з країн Магрибу, це ж можна сказати і про Голландію. У англійців виникають проблеми з іммігрантами з Пакистану і Бангладешу. Вся причина в релігії, яка визначає життя мусульман від народження до смерті. Проблема мусульман – це відсутність прогресу в освіті, невдачі на ринку праці: показники більшості

⁶⁵ Ремарчук, В.Н. Світові демографічні тенденції та їх вплив на міграційні процеси. *Етносоціум і міжнаціональна культура*, №8. 2013. С. 36-41.

⁶⁶ Чмеленко Ю. Мусульмани в Європі: проблеми вирішуються мирним шляхом. 03.06.2013. URL: http://umma.ua/uk/article/article/Musulmani_v_%D0%84vrop%D1%96_problemi_vir%D1%96shuyutsya_mirim_shlyahom/18300

мусульман набагато нижчі за середні показники європейців. Також велика проблема статусу жінки в цих культурах, проблема високої народжуваності, знову-таки пов'язаної з роллю жінки в мусульманському світі.

Міграційні проблеми Європи мають подвоєний характер: з одного боку самі енергійні і талановиті їдуть, а народжуваність у решти дуже низька, з іншого боку, іммігранти з країн з низьким рівнем життя не мають достатньої освіти, щоб зайняти вакантні місця, а темпи народжуваності у них досить високі. Тільки з Німеччини щорічно виїжджають 150 000 чол., причому більшість з них їдуть в англосаксонські країни, які їх із задоволенням беруть. В результаті відбувається абсолютно нерівноцінне заміщення місцевого населення мігрантами, які, як уже зазначалося вище, в основному мають більш низький рівень освіти, не знають мови, погано інтегруються і часто взагалі не збираються працювати, вважаючи за краще жити на щедрі соціальну допомогу.⁶⁷

Це може означати, що у мігрантів-мусульман немає майбутнього в Європі, а Європа не має перспектив у зв'язку з ростом мусульманських громад. Необхідно відзначити, що незважаючи на багато негативних моментів, пов'язані зі зростанням послідовників ісламу, Європа має досвід і успішної інтеграції мусульман, яких багато хто називає євромусульманами. Виникає питання: так чи є різниця між європейськими мусульманами, які вважають себе частиною європейської сім'ї, і мусульманами в Європі? Спробу відповісти на це питання зробив професор Фрібурзького університету (Швейцарія) Тарік Рамадан у своїй книзі «Що значить бути європейським мусульманином».

⁶⁷ Намонюк Ч. І. Міграційна криза як загроза політичній єдності держав Євросоюзу. Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». КНУ ім.Т.Шевченка, Інститут міжнародних відносин. 2015. №9. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2643/2349

Він є противником поділу світу на європейський і мусульманський, замикання мусульман в рамках добровільних гетто і наполягає на зближенні послідовників ісламу, які проживають в Європі з європейською культурою.

Називаючи себе мусульманами, що живуть в Європі, люди свідомо відкидають навколишнє середовище, як чужорідне, але, називаючи себе європейськими мусульманами, навпаки, підкреслюють, що одночасно належать і до ісламської, і до західної цивілізації. Для мусульман іслам складається із загальних принципів існування. Кожен мусульманин приймає п'ять стовпів віри незалежно від того, якої традиції він дотримується.

З огляду на, напружену ситуацію в Європі, в зв'язку з масовим припливом мігрантів з Близького Сходу, інтерес до концепції євроісламу останнім часом зростає. Ось тільки питання, чи стане євроіслам сполучною ланкою між мусульманами, що живуть в Європі, і європейськими мусульманами, залишається поки відкритим.

Головною проблемою інтеграції мусульманських спільнот у європейське суспільство, як і раніше, залишається релігія. Майже всі проблеми пов'язані з нерозумінням як корінного населення, в суспільстві якого збільшується ксенофобія, так і мігрантів, які хочуть жити у відповідності зі своїми традиціями, принципами. Успішній інтеграції заважають принципові положення для мусульман, наприклад, відмінності ролей чоловіка та жінки в суспільстві, носіння хіджабу. Самі мусульмани стверджують, що вони повинні виражати прихильність законам ЄС, таким, що суперечить їх спосіб життя, для того, щоб вони могли бути повноцінними членами цього суспільства. Саме в цьому, на їхню думку, проявляється недовіра корінного населення до мусульманських спільнот.

Ще однією проблемою є низький соціально-економічний рівень серед мусульман, відсутність професійної підготовки та низький рівень шкільної кваліфікації. Взаємна недовіра і нерозуміння призводить до створення ізольованих від усього суспільства районів проживання мусульман-мігрантів,

нелегальну імміграцію, високий рівень криміналізації мусульманських громад і зростання ксенофобії в суспільстві.⁶⁸

Наприклад у 2015 р. в Німеччину приїхало більше одного мільйона біженців з Сирії, Афганістану, Туреччини та інших країн. Але не всі претенденти на притулок отримують позитивну відповідь на свій запит, в 2015 р. майже кожна друга заявка відхилялася. Так як в останні місяці прибували в основному з тих країн, в яких ведуться війни, квота на надання притулку зросла на 10% і становить 60%. При розподілі біженців по території Німеччини враховуються надходження податків і чисельність населення земель, а також частка земель у фінансовій підтримці державних проєктів. У зв'язку з цим, Північний Рейн – Вестфалія, будучи найбільш густонаселеною землею Німеччини мав змогу прийняти найбільше число біженців.⁶⁹

Зростає і число приїжджих до Німеччини мусульман, які створюють конфлікти всередині німецького суспільства. У зв'язку з цим, уряд Німеччини має потребу в розробці нової, більш ефективної інтеграційної та імміграційної політики, яка дозволила б успішно адаптуватися представникам мусульманських спільнот в німецькому суспільстві.

Варто відзначити, що успіх інтеграції залежить не тільки від створених урядом умов, але і від ставлення і здатності мусульман стати повноправними членами європейського суспільства. Мусульмани повинні припинити нав'язувати свої цінності і звичаї жителям і повинні зрозуміти, що інтеграція зовсім не означає втрату їх ідентичності.

У Франції, наприклад, прийнято чітко розділяти громадську і приватну сферу. Цивільні і політичні права включені в суспільну сферу, а все, що стосується особистого життя, наприклад, віросповідання, мова, культура, відноситься до приватної сфери. До громадської сфери не може вторгнутися

⁶⁸ Акаєв, В.Х. Іслам в Європі: стан, адаптація, перспективи. *Ісламознавство*. №4. 2013. С. 4-10.

⁶⁹ Біженці призвели до збільшення випадків насильства в Німеччині – дослідження. Deutsche Welle. 03.01.2018.
URL: <http://p.dw.com/p/2qIk6>.

нічого з приватної, тому, наприклад, в сфері освіти не припустимі будь-які релігійні символи і культи. Тобто громадська сфера визнає тільки громадян, не підкреслюючи їх приналежність до якого-небудь етносу, релігії, культури. Таким чином, представники мусульманських спільнот не можуть взаємодіяти з державою як мусульмани. Можна зробити висновок, що інтеграційна стратегія Франції здійснюється в односторонньому порядку.⁷⁰

Така політика призвела до відособленості мусульман від корінного населення, яка виражається в низькому рівні освіти і високому рівні безробіття. У місцях проживання мусульман набагато вищий рівень злочинності, нижча якість життя та інфраструктури.

Франція не виступає за підтримку культурної своєрідності представників різних релігій і етносів. Хоча ставлення до представників мусульманських співтовариств не у всіх випадках критичне. Так, наприклад, деякі роботодавці виділяють своїм працівникам-мусульман спеціальний час на молитви. Це відбувається в робочий час і в спеціально відведених для молитов приміщеннях. Також надаються спеціальні відпустки, під час яких мусульмани можуть здійснювати паломництво. У виправних установах мусульмани, що знаходяться під вартою, можуть розмовляти з духовним наставником, також їм надається окреме мусульманське меню.

В Європі наростає негативне ставлення до мусульман, причому громадяни 8 з 10 європейських країн вважають, що біженці підвищують загрозу тероризму, йдеться в науковому звіті, за даними «Christiantoday».⁷¹

За результатами останнього опитування, проведеного науковою організацією «Pew Global», ставлення до мусульман в країнах Європи досить різне – найбільш м'яке в Великобританії і найбільш жорстке в східних і

⁷⁰ Знання про релігії і культуру різних народів – ключ до порозуміння. URL: <http://islam.in.ua/ua/suspilstvo/znannya-pro-religiyu-ta-kulturu-riznyh-narodiv-klyuch-do-porozuminnya>.

⁷¹Кількість біженців у світі досягла рекордної позначки. Тиждень.ua. 2016. URL: <http://tyzhden.ua/News/167847>.

південних країнах Європи, але при цьому негативне ставлення до мусульман нарастає по всій Європі, включаючи і ту саму Велику Британію .

Все більше європейців відчувають страх, що хвилі мусульманських біженців неминуче приведуть до спалахів тероризму і зростання безробіття через конкуренцію за робочі місця, і ці страхи тільки загострилися після терактів в Парижі і Брюсселі. У восьми з десяти досліджень країн Європи, більше половини громадян вважають, що приплив біженців серйозно збільшує загрозу терористичних актів.

Європейців також турбує думка про те, що біженці стануть тягарем для економіки їхніх країн, оскільки вони претендують на робочі місця і соціальні пільги. Таку небезпеку рахують на першому місці опитані угорці, поляки, греки, італійці та французи. А ось в Швеції і Німеччині приблизно половина учасників опитування заявила, що біженці зроблять їх нації сильнішою.⁷²

Велика частина біженців надходить до Європи з мусульманських країн, особливо з Сирії та Іраку. Негативне ставлення деяких європейців до мусульман пояснюється їх вірою в те, що мусульмани живуть своїми громадами, не бажаючи вливатися в притулок їх суспільство і приймати його правила співжиття і закони. У кожній з країн, опитаних у звіті, переважає та точка зору, що мусульмани дорожать своєю відокремленістю і винятковістю та не готові приймати європейські звичаї і спосіб життя.

Як з'ясували аналітики лондонського дослідницького інституту Chatham House, багато жителів Європи проти зростання числа мігрантів з країн з переважно мусульманським населенням. Ще до підписання Трампом міграційного указу експерти провели опитування серед 10 тис. жителів в десяти країнах Європи, запропонувавши їм висловити своє ставлення до твердження: «Подальшу імміграцію з країн з переважно мусульманським

⁷² Намонюк Ч. І. Міграційна криза як загроза політичній єдності держав Євросоюзу. Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». КНУ ім.Т.Шевченка, Інститут міжнародних відносин. 2015. №9. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2643/2349

населенням потрібно зупинити». З ним погодилися 55% опитаних. В опитуванні брали участь жителі Бельгії, Німеччини, Греції, Іспанії, Франції, Італії, Австрії, Великобританії, Угорщини та Польщі. У деяких з цих країн – наприклад, у Франції, Бельгії та Великобританії досить висока частка мусульманського населення. В інших – таких як Польща і Угорщина його практично немає. Однак ці відмінності не позначилися на ставленні учасників опитування до мусульман: серед країн, де із запропонованим Chatham House твердженням погодилося найбільше число опитаних, виявилися і держави з невеликою часткою мусульманського населення.⁷³

Найвищий відсоток згідних (71%) виявився в Польщі. За нею йдуть Австрія, Угорщина, Бельгія і Франція. Практично всі країни, де більшість респондентів висловилися проти імміграції мусульман, або опинилися в центрі міграційної кризи, або в останні роки піддавалися жорстоким терактам, організованим вихідцями з мусульманських країн. Винятком стала лише Польща.⁷⁴

Про результати опитування, як відзначає «Deutsche Welle», дозволяє судити і той факт, що у всіх цих країнах сильні правопопулістські політичні партії, а в деяких з цих держав представники правих популістів навіть перебувають при владі. Дружелюбно до всіх мусульман-мігрантів ставляться жителі Іспанії. Тут із запропонованим експертами твердженням погодилися 41% респондентів.

Зростання ісламського екстремізму спонукало європейські уряди інтенсифікувати роботу по політичній інтеграції мусульман і в ряді аспектів піти на жорсткість імміграційної політики. Масовим явищем стала гібридна ідентичність, коли багато хто вважає себе одночасно представниками тієї чи іншої європейської країни і мусульманами. Разом з тим в неоднорідному

1. ⁷³ Намонюк Ч. І. Міграційна криза як загроза політичній єдності держав Євросоюзу. Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». КНУ ім.Т.Шевченка, Інститут міжнародних відносин. 2015. №9. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2643/2349

⁷⁴ Там само.

мусульманському середовищі великим впливом користуються ісламісти, які часто займають помірні позиції, але не завжди ті, хто приймає західні цінності і які виступають за життя живуть за законами шаріату.

Інтеграція цієї внутрішньої периферії виключно складна в силу її транснаціональності. Віруючий мусульманин вважає себе частиною умми і зберігає вірність її культурним центрам. В силу особливостей ісламу як релігійної системи голос цих центрів може набувати і політичного звучання.

Процеси створення колективної політичної ідентичності складні і важкі для формулювання. Вони виникають з почуття спільної ідентифікації, солідарності і довіри, які розвиваються між членами групи. Разом з тим частина «старих» європейців спочатку ставилася до мусульман-іммігрантів з недовірою, а часом і ворожістю. У роки глобальної кризи ситуація погіршилася зростанням критичного ставлення європейських політичних еліт та пересічних громадян до пропагованої кількома десятиліттями ідеї мультикультурного суспільства, згідно з якою етнокультурні та релігійні відмінності сприяють захисту і гармонізації різноманітності і в підсумку соціальному прогресу континенту. Серед корінного населення посилюються ізоляціоністські настрої, часто переростають в ксенофобію і націоналізм.

Багато європейських держав проваджували в життя політику «багатокультурності», яка визнавала культурне розмаїття суспільства і створювала умови для публічного сповідання ісламу. Ця політика дозволяла переселенцям залишатися закритим співтовариством (периферією) в рамках країни проживання. В результаті європейські соціуми, втративши відносну однорідність допересенських часів, перетворилися на фрагментовані (або багатоскладові).

Зростання ісламського екстремізму в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. розбудило європейські уряди відмовитися від своєї своєрідної «політики невтручання», некерованого мультикультуралізму і перейти до мультикультуралізму керованого, що передбачав більш продумане і стійке будівництво відносин з мусульманськими громадами. Інтенсифікувалася робота

з політичною інтеграцією мусульман. Європейський союз розробляє загальні принципи імміграційної політики, приймає окремі законодавчі акти, організовує заходи, спрямовані на розгортання міжкультурного діалогу. Однак ці принципи мають скоріше характер рекомендацій і не зобов'язують до норм, які обумовлені як різні інтеграційні бекграунди країн-членів. В цілому ЄС прагне проводити гармонізацію національних підходів «м'яким способом» – через визначення рекомендованих стандартів і підтримку конкретних проектів.⁷⁵

З огляду на не надто вдалий досвід минулих років, європейські країни ведуть пошук більш збалансованих варіантів інтеграційної політики, одночасно відповідають інтересам приймаючих товариств і враховують потреби самих мусульман. Значне місце відводиться вирішенню соціально-економічних проблем. Передбачається, що реалізація прав мусульман в сферах зайнятості, освіти, охорони здоров'я, забезпечення житлом призведе до їх більшої відкритості, зближенню з корінним населенням і сприятливо позначиться на політичній інтеграції. Разом з тим, констатуючи факт кризи мультикультуралізму, європейські лідери в ряді аспектів посилюють імміграційну політику.

Тривалий час в Європі по відношенню до мусульман проводилася політика мультикультуралізму, яка передбачала співіснування, взаємопроникнення і взаємозбагачення різних культур. Однак у міру того, як чисельність мусульман в Європі збільшувалася, в концепції мультикультуралізму стало з'являтися все більше тріщин.

Виявилось, що мусульмани аж ніяк не горять бажанням приймати «європейські цінності», а вважають за краще будувати паралельне суспільство, засноване на постулатах Корану. Так, в серпні 2010 року в Німеччині була опублікована книга відомого німецького політика і фінансиста Тіло Саррацина «Німеччина самоліквідується». Саррацин в своїй книзі

⁷⁵ Акаєв, В.Х. Іслам в Європі: стан, адаптація, перспективи. *Ісламознавство*. №4. 2013. С. 4-10.

зазначає, що етнічні німці не забезпечують продовження, вони старіють і вимирають. В результаті, на його думку, через 100 років в Німеччині залишиться всього 25 мільйонів німців, зате – 35 мільйонів мусульман.⁷⁶

За дослідженнями західноєвропейських учених, в результаті міграцій сьогодні третина мусульман в світі живе у вигляді меншин, велика частина – в західних державах. Відірвані від своїх історично обумовлених територій мусульманські меншини поставлені перед необхідністю захисту своєї ідентичності в ситуації протиставлення «ми» – «вони».

Головними причинами міграційної кризи є війни, кліматичні зміни, посуха, злидні, безробіття, політичні репресії. Звичайно, до цього слід додати негативні наслідки глобалізації, міжнародну економічну політику за останні кілька десятиліть, більший доступ людей до інформації. Не останню роль в цій справі зіграли військові авантюри великих держав. В даний час Європа зіткнулася з найбільшою міграційним кризою з часів Другої світової війни.

Основними причинами виникнення міграційного руху є економічна, політична та національно-правова нестабільність. До них відносяться війни і збройні конфлікти, які дестабілізують ситуацію в регіонах: громадянська війна в Іраку, громадянська війна в Сирії, війни в Афганістані, війна в Лівії, військова операція проти угруповання Даіши (ІГЛ), криза в Сербії і в Косово, збройний конфлікт на сході України, релігійні зіткнення в Нігерії, конфлікти в Ємені та Пакистані.⁷⁷

Отже, Європа приймає біженців, в тому числі і мусульман, вже не одне десятиліття – Німеччина, Франція, Швеція та інші країни готові поширювати свої соціальні блага не тільки на власних жителів. Рівень життя в Європі – один з найвищих в світі. Це ідеальне місце для біженця: тут хороша соціальна

⁷⁶ Михайлов С. В. Іслам і західна Європа: тенденції та їх інтерпретація. *Полиття*. №4 (47). 2007. С. 212-217.

⁷⁷ Соболев В. Г. Мусульманські громади в державах Європейського союзу: Проблеми і перспективи. СПб: Прайм-сврознак: Нева, 2003. 152 с.

допомога, відносно низький рівень ксенофобії, великі ком'юніті мігрантів, в яких можна відносно швидко соціалізуватися. До ЄС складно дістатися – це дорого, довго і небезпечно для життя, проте навряд чи цим всім можна налякати людину, яка зіткнулася з громадянською війною, голодом чи репресіями.

Висновки до розділу 2.

Міграційна політика лише поступово і з великими труднощами стала предметом спільних зусиль у рамках Європейського Союзу. У перші роки європейської інтеграції міграційним питанням приділялася мінімальна увага. У 1980-ті роки вони вирішувалися здебільшого шляхом неформальних міжурядових відносин, у 1990-ті – набули формалізованих форм і лише після 1999 р. розпочався період розроблення і запровадження єдиної для ЄС міграційної політики і практики.

Міграційна політика Європейського союзу залишається серйозною проблемою як у фінансовому плані, так і в контексті безпеки країн Європейського союзу в цілому. Неможливість обмежити міграційний тиск посилює міжнародні відносини між державою і членами викликає розбіжності між лідерами, які блокують швидкі і ефективні рішення щодо повернення незаконних мігрантів на свою батьківщину.

Для ефективного подолання міграційної кризи необхідно в першу чергу вжити колективні дії, які посприяють подолання двох протиріч: переконати всі країни Європейського союзу діяти єдино в області міграції, де кожен з них зможе самостійно захищати не тільки європейські, а також свої національні інтереси. Європейська солідарність є запорукою успіху в подоланні протиріч. Але солідарність повинна бути гнучкою. Гнучкість дозволяє узгодити європейські політичні кроки з думками, інтересами і особливостями кожної країни. Гнучка солідарність – це самий реальний шлях для такого необхідного об'єднання багатьох напрямків європейської

міграційної політики.

На даний момент Європейський союз активізують свої зусилля по створенню ефективної гуманної і безпечної європейської міграційної політики, дотримуючись Женевської конвенції і з огляду на захист прав людини. Для подальших дій у сфері міграції було визначено п'ять основних напрямів: 1) організація легальної імміграції відповідно до пріоритетів, потреб та можливостей окремих країн, забезпечення інтеграції мігрантів; 2) запобігання нелегальній міграції, забезпечення повернення нелегальних мігрантів до країни походження чи транзиту; 3) підвищення ефективності прикордонного контролю; 4) розбудова європейської системи притулку; 5) поглиблення співробітництва з країнами походження мігрантів з метою забезпечення синергетичної взаємодії між міграцією та розвитком.

РОЗДІЛ 3. ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ

3.1. Правове регулювання міграційної політики ЄС в сучасних реаліях

Реальне забезпечення декларованої свободи пересування громадян ЄС є першорядним завданням його міграційної політики. Право працювати, навчатися, жити в інших країнах надає значні переваги як країнам-членам, так і їх громадянам, починаючи від забезпечення більшої ефективності ринку праці і завершуючи розширенням освітніх можливостей і поглибленням культурних обмінів.

Починаючи з 1960-х років у ЄС було ухвалено низку документів, покликаних сприяти внутрішній європейській мобільності громадян. 2004 р. два регламенти та дев'ять директив щодо порядку в'їзду та перебування громадян країн – членів ЄС на території інших держав співдружності було об'єднано в один законодавчий акт, що мало спростити використання цих процедур і для окремих осіб, і для влади. Він регулює умови, за яких громадяни ЄС та члени їхніх сімей можуть вільно пересуватися та перебувати на території країн-членів, переселятися для постійного проживання, а також встановлює обмеження реалізації цього права з міркувань громадського здоров'я та безпеки.⁷⁸

Для в'їзду на територію будь-якої країни Євросоюзу громадянин ЄС повинен мати лише документ, що посвідчує особу. Цього достатньо і для короткотермінового – до трьох місяців – перебування. Члени сімей громадян ЄС, які є громадянами третіх країн, користуються тими ж правами, що

⁷⁸ Малиновська О. А. (2018) Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Київ: НІСД. 472 с.

й громадянин ЄС, з яким вони пересуваються Європою.

Триваліше проживання в іншій країні ЄС допускається за дотримання певних умов. Громадянин повинен або бути економічно активним (працевлаштованим чи самозайнятим), або мати достатні фінансові ресурси, медичну страховку, тобто довести, що він не перетвориться на додатковий тягар для системи соціального захисту країни перебування. Така ж вимога стосується студентів та учнів. Громадянин, який відповідає зазначеним умовам, може переїздити разом із членами сім'ї.⁷⁹

Громадяни ЄС не потребують оформлення дозволів на проживання. Проте країни-члени можуть вимагати від них зареєструвати своє перебування на їх території не пізніше трьох місяців після переїзду. Якщо члени їхніх сімей є громадянами третіх країн, вони повинні клопотатися про дозвіл на проживання, який оформлюється на строк п'ять років. Причому смерть громадянина ЄС, його виїзд до іншої країни, розірвання шлюбу чи припинення партнерських стосунків не обов'язково призводять до втрати членом його сім'ї – громадянином третьої країни свого права на проживання. Громадяни ЄС набувають право на постійне проживання на території іншої країни-члена після п'яти років безперервного проживання, якщо влада країни перебування не приймала щодо них рішення про видворення. Це право надається уже без будь-яких умов. Ним також користуються і члени сімей громадян ЄС, які є громадянами третіх країн, якщо вони перебували в сімейних стосунках з громадянином ЄС щонайменше п'ять років. Право на постійне перебування втрачається лише у разі відсутності на території відповідної країни впродовж двох і більше років.⁸⁰

Громадяни ЄС, якщо вони того забажають, можуть отримати офіційне підтвердження свого статусу постійного мешканця. Члени їхніх сімей, якщо

⁷⁹ Кошпель О.А., Пархомчук О.С. Міжнародні системи та глобальний розвиток: навч. посібник. Київ: Київський університет, 2004. С. 86.

⁸⁰European Pact on Immigration and Asylum. URL:

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013440%202008%20I NIT>

вони є громадянами третіх країн, отримують посвідку на постійне проживання, що автоматично поновлюється кожні десять років. Для того щоб довести, що відповідні особи дійсно проживали в тій чи іншій країні безперервно, можна надавати будь-які придатні докази.

Особи, які мають право на проживання, як і члени їхніх сімей, користуються всією повнотою прав. Однак у перші три місяці країни перебування не зобов'язані включати їх до своїх систем соціального захисту, якщо вони не є офіційно зайнятими. Так само країни-члени не зобов'язані надавати іммігрантам з ЄС допомогу в отриманні освіти (гранти, кредити) до моменту, коли ті стають постійними мешканцями.

Громадяни країн ЄС та члени їхніх сімей можуть бути видворені з території іншої країни відповідно до міркувань безпеки. Економічні причини не можуть призвести до видворення. Обмежувальні заходи застосовуються лише у разі реальної загрози фундаментальним інтересам країни і винятково на індивідуальних засадах. Перед прийняттям рішення про видворення мають бути ретельно зважені такі обставини, як тривалість проживання у країні, вік особи, рівень інтеграції та сімейне становище у країні перебування, наявність зв'язків з країною походження. Рішення про видворення може бути оскаржене. Довічна заборона в'їзду неможлива ні за яких обставин. Особа, яку було видворено, може звертатися за переглядом відповідного рішення через три роки.⁸¹

Уточненню та кодифікації прав працівників, які пересуваються в межах ЄС, та членів їхніх родин присвячено регламент, ухвалений 2011 р. Ним заборонено особливий порядок працевлаштування громадян інших країн ЄС, гарантовано рівний доступ до працевлаштування, професійного навчання як мігрантів, так і їхніх дітей, рівні умови праці та її оплати, доступ до соціальних пільг, участь у профспілках. Єдиним винятком із принципу рівності може бути

⁸¹European Pact on Immigration and Asylum. URL:

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013440%202008%20I%20NIT>

доступ до робочих місць у сфері національної безпеки, якщо держава вважає за потрібне заповнювати їх лише за рахунок власних громадян. Два документи стосовно трудової мобільності було ухвалено в 2016 р. Перший стосується європейської мережі послуг з працевлаштування і передбачає модернізацію електронного порталу робочих місць, активізацію обміну відповідною інформацією між країнами. Другий спрямований на сприяння мобільності шляхом спрощення вимог до оформлення та уніфікацію необхідних для працевлаштування документів.

У низці правових актів ЄС визначено спільні підходи до забезпечення легальної імміграції та гарантій прав мігрантів. Зокрема, 2003 р. прийнято директиву стосовно правового статусу громадян третіх країн, які тривалий час (не менше п'яти років) безперервно проживали на території країн-членів. Її дія поширюється на громадян третіх країн, які мають стабільне і регулярне джерело доходу, медичну страховку, не становлять загрози безпеці чи громадському порядку держави проживання. Цим документом особам, які мають дозвіл на проживання в одній з країн ЄС, забезпечується право на пересування та проживання на території інших держав Євросоюзу, гарантуються основні економічні та соціальні права на рівні з громадянами, а саме, право на працевлаштування та підприємницьку діяльність, освіту та професійне навчання, соціальний захист та основні допомоги. У 2010 р. було досягнуто домовленості, що передбачені цією Директивою права поширюються також на користувачів міжнародного захисту, тобто біженців з третіх країн, якщо вони відповідають основним вимогам щодо тривалості проживання в ЄС.⁸²

Наступною директивою мігрантам надано право на возз'єднання сімей та гарантовано права осіб, які прибувають як члени їхніх сімей (2003). Відповідно до неї громадяни третіх країн, які легально проживають у ЄС,

⁸² М.Буроменський, І.Кудас, А.Маєвська, Б.Семенов С, Тешенко В. С; М. В. Буроменський. Міжнародне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 336 с.

можуть привезти у країну перебування подружжя, неповнолітніх дітей та подружжя. Країни перебування на свій розсуд можуть розширити це коло і дозволити імміграцію партнера, з яким офіційно шлюб не укладено, повнолітніх дітей та батьків, якщо вони є утриманцями мігранта. Особи, які прибувають як члени сімей, мають право на працевлаштування, професійне навчання на тих же підставах, що й інші громадяни третіх країн. Після п'ятирічного проживання вони можуть отримати автономний правовий статус у разі, якщо сімейні зв'язки зберігаються. Водночас право на возз'єднання сімей не є абсолютним і може бути обмежене в інтересах охорони громадського порядку та державної безпеки. Мігрант, який клопочеться про дозвіл на прибуття своїх рідних, повинен мати достатній для їх утримання дохід, житло, медичне страхування, він має проживати у країні певний строк, вимога щодо тривалості проживання, однак, не може перевищувати два роки. Передбачені також покарання за укладення фіктивних шлюбів з метою отримання дозволу на імміграцію.

З метою спрощення бюрократичних процедур у процесі імміграції в 2011 р. ухвалено директиву щодо запровадження єдиного дозволу одночасно і на працевлаштування, і на проживання громадян третіх країн на території ЄС, а також спільного списку прав і свобод, якими вони можуть користуватися. Таке рішення спрямоване на покращення становища мігрантів та можливостей їхньої адаптації в країнах перебування. З метою утвердження Європи як світового центру освіти та науки в ЄС розроблено спільне законодавство щодо студентів та науковців з третіх країн. Зокрема, 2004 р. затверджені спільні правила прийому іноземців на навчання у вищі та середні навчальні заклади, на оплачуване стажування, як волонтерів. Умовами прийняття студентів є належне знання мови, наявність фінансових ресурсів, медичного страхування тощо. Іноземці, які прибули на навчання, отримують дозвіл на перебування строком на один рік, який може бути продовжено. За певних умов (участь у міжнародних програмах, володіння дозволом на перебування щонайменше два роки) студенти мають право пересуватися

територією ЄС для продовження навчання.⁸³

Спеціальною директивою 2005 р. було запроваджено спрощений порядок імміграції вчених за запрошеннями визнаних наукових інституцій на строк понад три місяці. Науковець, який отримує право на перебування, автоматично набуває і право на роботу, тобто не потребує окремого дозволу для працевлаштування, як і проходження тесту ринку праці. Науковці користуються тими самими правами у сфері умов праці та соціального захисту, як і місцеві громадяни, вони мають право займатися викладацькою діяльністю, вільно пересуватися між країнами Шенгенської зони на строк до трьох місяців з метою здійснення наукових досліджень.

У 2016 р. замість двох згаданих вище директив прийнято одну, категорію мігрантів, на яку поширюється нове законодавство, розширено за рахунок стажистів, волонтерів, школярів, au-pair (молодих людей з-за кордону, які доглядають дітей, проживаючи в сім'ях). Збільшено можливості для працевлаштування студентів – 15 годин на тиждень замість 10. Після завершення навчання або контракту з проведення дослідницьких робіт випускники навчальних закладів та науковці отримали право залишатися на території ЄС упродовж дев'яти місяців з метою пошуку роботи або започаткування власної справи. Члени сімей науковців можуть приєднатися до них, шукати роботу в країні перебування. Значна увага європейських законодавців присвячена регулюванню імміграції фахівців. Зокрема, 2009 р. затверджено порядок допуску висококваліфікованих мігрантів з третіх країн шляхом уведення «блакитних карток», тобто особливого виду дозволів на проживання. Йдеться про осіб, які мають вищу чи середню спеціальну освіту і заробітну плату, що принаймні у півтора рази перевищує середню для країни ЄС, де вони працюють. Згідно із узгодженим на рівні ЄС порядком, вони мають вільний доступ у всі країни-члени і можуть переїхати в іншу

⁸³ М.Буроменський, І.Кудас, А.Маєвська, Б.Семенов С, Тешенко В. С; М. В. Буроменський. Міжнародне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 336 с.

країну після 18 місяців перебування, проте повинні звертатися за новою «блакитною картою» уже в цій країні.

Підписання і прийняття в 1977 р. Європейської конвенції про правовий статус працівників-мігрантів стало значущою подією в сфері упорядкування в Європі міграції та її процесів.

Трудове міграційне право містить кілька пунктів:⁸⁴

1) створення дійсних умов для схвалення запрошення на роботу в країні Євросоюзу;

2) безперешкодне переміщення по будь-яким галузям ЄС;

3) здійснення діяльності робочими мігрантами на основі юридичних норм;

4) мати рівні права з працівниками приймаючої країни;

5) добровільна депортація з території країни-учасниці ЄС

після закінчення трудової діяльності мігранта, згідно принципам Євросоюзу.

У 2012 р. було оформлено 3,6 тис. «блакитних карток», а в 2016 р. – уже 19,5 тис. У 2014 р. було затверджено директиву щодо допуску сезонних працівників з третіх країн. Вони повинні мати контракт, де прописані умови праці, отримати належне тимчасове житло. Їм гарантуються рівні з місцевими працівниками трудові та соціальні права, крім виплат по безробіттю та сімейних доплат. У межах допустимого часу перебування (від п'яти до дев'яти місяців на рік) сезонні працівники мають право змінювати працедавця, продовжувати або укладати новий контракт. Країни-члени можуть стимулювати циркулярну, тобто повторювану, міграцію сезонних працівників, спрощуючи процедури їх допуску на свою територію. У тому ж році ухвалено директиву щодо внутрішньокорпоративних трансфертів, якою спрощено процедури переведення іноземних працівників транснаціональних

⁸⁴М.Буроменський, І.Кудас, А.Маєвська, Б.Семенов С, Тешенко В. С; М. В. Буроменський. Міжнародне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 336 с.

компаній до їх філій, розташованих на території ЄС, що має покращити можливості для інновацій та сприяти інвестиціям.

Важливою складовою регулювання імміграційних процесів у ЄС є належне інформування мігрантів, яке має сприяти більш організованому та легальному пересуванню людей. 2011 р. відкрито Імміграційний портал ЄС (EU Immigration Portal, <http://ec.europa.eu/immigration>), що функціонує англійською, французькою, іспанською та арабською мовами, містить широку інформацію щодо імміграційних процедур усіх 28 країн-членів, контакти із національними урядовими органами та неурядовими організаціями у сфері міграції. Такі електронні портали покликані забезпечити потенційних мігрантів актуальною інформацією щодо каналів в'їзду і функціонують у більшості країн-членів. Водночас, попри значну кількість спільних правових норм, обсяги економічної імміграції, як і раніше, кожна країна ЄС регулює самостійно, залежно від власних потреб та можливостей. Хоча механізми імміграції стандартизовані, проте питання допуску на суверенну територію, як це підтверджено в Лісабонському договорі (2007 р.), що визначив нинішні основи функціонування ЄС, й надалі залишатимуться в компетенції національних урядів.⁸⁵

Поряд із забезпеченням легальної імміграції в інтересах поступального економічного розвитку значне місце у спільній міграційній політиці ЄС належить контролю за імміграційними процесами та боротьбі із нелегальною міграцією. Практика показала, що стандартизовані підходи найпростіше вдається виробити саме в цій сфері, де спільні інтереси країн-членів є найбільш очевидними. Як уже зазначалося, Шенгенські домовленості, тобто скасування контролю на внутрішніх кордонах ЄС та його перенесення на зовнішній кордон, були інкорпоровані до законодавства ЄС з ухваленням Амстердамської угоди (1997).

⁸⁵ Refugees/Migrants Response. Mediterranean United Nations High Commission for Refugees. URL: <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>.

На сьогодні зона вільного пересування в Європі, до якої приєдналися не лише країни – члени Євросоюзу, а й низка інших держав, охоплює майже весь материк. За цих умов інтереси внутрішньої безпеки вимагають від країн ЄС солідарних зусиль з охорони зовнішнього кордону. У 2004 р. засновано Європейське агентство з управління оперативним співробітництвом на зовнішньому кордоні (European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union, FRONTEX), основні функції якого полягають у координації спільних дій на зовнішньому кордоні; навчанні персоналу; аналізі ризиків та прогнозуванні міграційної ситуації; розподілі ресурсів і наданні допомоги країнам-членам, що стикаються із масовим прибуттям нелегальних мігрантів. Розроблено порядок дій груп швидкого прикордонного реагування (Rapid Border Intervention Teams, RABITs), які можуть відряджатися на запит будь-якої країни-члена, що зіткнулася з масовим припливом нелегальних мігрантів, запроваджено спільне патрулювання на Середземному морі, через яке проходить найінтенсивніший канал нелегального переправлення мігрантів до Європи.⁸⁶

У 2016 р. мандат FRONTEX розширено. Агентство було уповноважено діяти також і за межами ЄС. Спільні правила контролю на зовнішньому кордоні визначені Шенгенським кодексом охорони кордону (Schengen Borders Code), затвердженому 2006 р. Він передбачає спрощений контроль при перетині зовнішнього кордону громадянами країн – членів ЄС, а також тих іноземців, які мають право вільного пересування (члени сімей громадян ЄС), і, водночас, – посилений контроль щодо громадян третіх країн. Цей кодекс також спрямований на поглиблення співпраці правоохоронних структур країн-членів в інтересах спільної безпеки, визначає умови для тимчасового відновлення контролю на внутрішніх кордонах.

⁸⁶ Migration and migrant population statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics.

У 2008 р. було прийнято рішення про створення Візової інформаційної системи (VIS), що надає можливості країнам-членам оперативно здійснювати обмін інформацією стосовно шенгенських віз. У ній поступово накопичуються дані про клопотання та видачу шенгенських віз у різних регіонах світу. Основна мета VIS – перевірка візової історії громадян третіх країн, а також контроль за тим, чи використовується віза тією особою, якій вона видана. Станом на 2016 р. усі пункти пропуску на кордоні Шенгенської зони було приєднано до VIS.⁸⁷

Посилення контролю на зовнішньому кордоні ЄС супроводжується заходами із спрощення процедур його перетину для законослухняних подорожуючих. Це переконливо демонструють ініціативи щодо запровадження «розумного кордону». Відповідний пакет підготовлено Єврокомісією в 2016 р. Планується запровадити автоматичну систему контролю в'їзду/виїзду (Entry/ Exit System, EES), що фіксуватиме всі в'їзди/виїзди громадян третіх країн на зовнішньому кордоні ЄС і змінить процедуру проставлення чорнильних штампів. Вона перевірятиме проїзні документи та візи, з'єднуючись з Візовою інформаційною системою, а також вираховуватиме допустиму тривалість перебування, незалежно від того, в якому пропускному пункті чи на кордоні якої держави іноземець в'їхав чи виїхав з території Євросоюзу. Дані EES використовуватимуться і при здійсненні внутрішнього міграційного контролю для виявлення осіб, які не мають або втратили право перебування у країнах ЄС. Навіть якщо такі особи загубили чи знищили свої документи, їх можна буде ідентифікувати за біометричною інформацією.

Основними законодавчими актами ЄС, що безпосередньо спрямовані

⁸⁷ Якубовський С.О. Міграційна політика ЄС: еволюція та соціально-економічні наслідки. Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи: наук.-практич. симпозіум, присвяч. 15-річчю міжнар. дня мігранта та 25-річчю міжнар. конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів та їх сімей (Одеса, 18 грудня 2015 р.). Одеса: Фенікс, 2015. С. 12–17. URL: <http://iele.bazick.com/projectdevelopment/odessa-tempus-center;eurolaw.org.ua>.

на боротьбу з нелегальною міграцією, є кілька директив. Зокрема, гармонізовано санкції, що накладаються на перевізників, які транспортують до ЄС іноземців без належних документів. Перш ніж узяти на борт громадянина третьої країни, вони зобов'язані перевірити наявність у нього необхідних для в'їзду до ЄС документів. У разі, якщо прикордонники не пропустять такого громадянина на територію ЄС, перевізник повинен своїм коштом транспортувати його в країну, звідки той прибув. Перевезення нелегальних мігрантів загрожує фірмі санкціями до 5 тис. євро за кожну особу. Наступною директивою ЄС зобов'язав аероперевізників ще до прибуття у пункт на території Євросоюзу передавати відомості про пасажирів до контрольних органів країни призначення. Порушення цієї вимоги може призвести до фінансових санкцій аж до конфіскації транспортного засобу або призупинення дії чи втрати ліцензії на перевезення.⁸⁸

Для протидії нелегальній міграції Євросоюзом була розроблена законодавча база, що складається з чотирьох документів:⁸⁹

- 1) Директива ЄС № 90 від 28 листопада 2002 «Про визначення допомоги незаконному в'їзду, транзиту і перебуванню»;
- 2) Рамкове рішення 2002 «Про посилення кримінально-правових стандартів з метою покарання допомоги незаконному в'їзду, транзиту і перебуванню»;
- 3) Директива ЄС № 115 від 16 грудня 2008 «Про загальні стандарти та процедури, які підлягають застосуванню в державах-членах до повернення незаконно перебуваючих громадян третіх країн»;
- 4) Директива ЄС № 52 від 18 червня 2009 року «Про встановлення мінімальних стандартів щодо санкцій і заходів до роботодавців

⁸⁸ М.Буроменський, І.Кудас, А.Маєвська, Б.Семенов С, Тешенко В. С; М. В. Буроменський. Міжнародне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 336 с.

⁸⁹ Офіційний сайт Євростату. URL:

http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation.

незаконно перебуваючих громадян третіх країн».

Директива ЄС № 90 від 28 листопада 2002 року і Рамкове рішення від 28 листопада 2002 р. взаємозалежні і є доповненнями один до одного, оскільки є основою законодавства, при якому до кінця 2004 року всі країни ЄС були зобов'язані скорегувати свої кримінальні кодекси та інші закони, що регулюють внутрішньодержавні відносини, з допомогою санкцій за злочинні дії і пособництво нелегальній міграції.

На основі перерахованих вище документів, можна сказати, що нелегальна міграція сприймається Євросоюзом через призму заходів, звернених до роботодавців, які надають роботу незадекларованим іноземцям, а також через аналіз можливі способи і засоби дієвої політики по депортації мігрантів.

Міжнародна організація з міграції – МОМ (1951), завдання якої була організація переміщення мігрантів. На сьогоднішній день до її повноважень відносять:

- 1) набір мігрантів;
- 2) підготовка до міграційного процесу;
- 3) сприяння мовної підготовки;
- 4) здійснення діяльності з інформування приїжджих іноземців;
- 5) проходження медичного обстеження;
- 6) розташування мігрантів;
- 7) проведення і організація різних заходів по сприяння прийому та інтеграції;
- 8) надання консультацій з міграційних питань.

Для регулювання міграційних потоків Євросоюз використовує два напрямки: нормативно-правове врегулювання і інтеграційні заходи.⁹⁰

Нормативно-правове врегулювання впливає на розмір, чисельність

⁹⁰ М.Буроменський, І.Кудас, А.Маєвська, Б.Семенов С, Тешенко В. С; М. В. Буроменський. Міжнародне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 336 с.

потоків мігрантів, у такого заходу національні держави і європейські інститути, які є суб'єктами, а міграційні потоки і результати міграції є об'єктами. Інтеграція виступає як вимушений захід для кардинальної зміни і інтегрування іноземців в національне товариство приймаючої сторони.

Універсальними міжнародними принципами і нормами є:

- 1) свобода пересування і право на вільний вибір місця проживання;
- 2) заборона висилання;
- 3) недопущення дискримінації;
- 4) підтримання програм по возз'єднанню сімей;
- 5) право на захист з боку судових органів

У квітні 2012 р. Європейська Рада схвалила Стратегію відповіді ЄС на міграційний тиск, якою визначено низку стратегічних пріоритетів діяльності Євросоюзу в цій сфері. Серед них: посилення співпраці з країнами походження та транзиту щодо міграційного менеджменту; удосконалення управління зовнішніми кордонами; запобігання нелегальній міграції через турецько-грецький кордон; запобігання зловживанням можливостями легальних каналів міграційних переміщень; забезпечення дотримання права на свободу пересування одночасно із запобіганням зловживання ним з боку громадян третіх країн; удосконалення системи регулювання міграційними переміщеннями, у т. ч. повернення мігрантів на батьківщину.⁹¹

У рамках реалізації першого пріоритету, тобто співпраці з третіми країнами, планувалося покращити їх власну спроможність регулювати змішані міграційні потоки (тобто такі, які складаються частково з біженців, а частково – з економічних мігрантів). З цією метою передбачалося озброїти країни першого притулку необхідними засобами для надання захисту біженцям відповідно до міжнародних стандартів, запобігти таким чином подальшим переміщенням біженців; забезпечити виконання та продовжити укладення угод про реадмісію; поглиблювати партнерство у сфері

⁹¹ European Parliament. URL: <http://www.europarl.europa.eu/portal/en?home>

мобільності з третіми країнами; розвивати діалог з країнами Східного партнерства в контексті викликів, обумовлених міграційними потоками з Південного Середземномор'я, що переміщуються через Західні Балкани.

Удосконалення управління зовнішніми кордонами передбачало подальший розвиток політичних та законодавчих інструментів прикордонного контролю, у т. ч. забезпечення функціонування системи спостереження та обміну інформацією щодо ризиків на кордоні (European Border Surveillance System, EUROSUR), підготовку пропозицій щодо системи реєстрації в'їзду та виїзду, використання упереджувальної інформації про міжнародних пасажирів для виявлення шляхів нелегального проникнення до ЄС.

Для попередження зловживань правом вільного пересування, у тому числі правом мігрантів на возз'єднання сімей, застосовуються спільні розслідування, збір та аналіз інформації щодо затримань у зв'язку із пред'явленням на кордонах фальшивих документів, обмін інформацією між органами країн-членів, що забезпечують нагляд за дітьми та реєстрацію шлюбів, дії щодо виявлення та запобігання порушенням. Загальна мета Стратегії – посилення координації зусиль країн-членів, зокрема, повна імплементація директив стосовно санкцій проти працедавців та повернення нелегальних мігрантів, у т. ч. подальша підтримка добровільного повернення, забезпечення необхідного статистичного та наукового супроводження політики протидії нелегальній міграції, вивчення та поширення передового досвіду.⁹²

Отже, міжнародно-правове регулювання міграційних процесів на масштабному рівні базується на деклараціях, прийнятих і ратифікованих конвенціях, пактах і протоколах, які утворюють загальну міжнародно-правову базу регулювання і управління міграційними процесами на міждержавному рівні. Основні рішення розробляє Організація Об'єднаних Націй, далі йдуть її

⁹² Коппель О.А., Пархомчук О.С. Міжнародні системи та глобальний розвиток: навч. посібник. Київ: Київський університет, 2004. С. 86.

спеціалізовані організації: Міжнародна Організація Праці - МОП, ЮНЕСКО та спеціалізовані органи - Економічна і соціальна рада ООН - ЕКОСОП, Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців - УВКБ, Міжнародна організація з міграції - МОМ.

На сьогоднішній день Європейський Союз, будучи особливою формою співдружності різних держав, розробив власну систему по нормативно-правовому регулюванню міграційних потоків, яка підкріплена різними міжнародними документами, нормативно-правовими актами інститутів і організацій, установчими договорами, актами, діючими безпосередньо до країн-учасниць і не потребують фактичної реалізації зобов'язань на міжнародному рівні, що переходить в національне законодавство. Для опору і перешкоди нелегальній міграції, система нормативно-правових актів надає досить великі аспекти, що відображають міграційні проблеми в цілому. Але в той же час, в країнах ЄС відсутня єдина стратегія ведення міграційної політики, оскільки кожна країна дотримується власного курсу, не прагнучи до співпраці з країнами-учасницями Євросоюзу.

3.2. Еволюція засобів протидії незаконній міграції в Європу

Міграційна ситуація в країнах Європейського союзу стала тестом на міцність для основних політичних сил в Європі. У 2017 р. відбулися президентські вибори у Франції, парламентські вибори в Німеччині та Австрії. Роком раніше Великобританія прийняла на референдумі рішення покинути ЄС. Тема міграції стала ключовою, якщо не найважливішою, для європейських політиків та електорату. Дебати перед виборами часто зводилися до питання: чи підтримувати міграцію – хвилю біженців з країн Близького Сходу і Африки або ж протистояти їй.

Історія ХХ ст. показує, що протистояти міграції складно і що навряд чи зведення стін – шлях, по якому сьогодні пішла, наприклад Угорщина, може

значно знизити число біженців.⁹³

Будучи першими країнами, які перетинають біженці на шляху до Європи, Італія і Греція зіткнулися з безпрецедентним напливом мігрантів. Однак, деякі партнери по ЄС, в основному країни-члени Вишеградської групи (Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина) зовсім не поспішають розділити з сусідами тягар відповідальності і розкрити свої двері для біженців. Навіть Німеччина в особі канцлера Меркель, будучи лідером європейської міграційної політики гостинності, змушена переглянути свій підхід під тиском громадської думки в своїй країні. Відразу варто відзначити, що ЄС і її інститути – складний бюрократичний механізм. Рішення, так чи інакше пов'язані з міграцією, приймаються на рівні всього ЄС, а значить підлягають виконанню у всіх його країнах-членах, так і на місцевому рівні держав.

Коли мова йде про міграційний кризу в Європі, громадська думка найчастіше має на увазі, не мігрантів в цілому, а біженців як окрему категорію мігрантів. Дуже важливо не змішувати поняття і відрізнити мігранта (мотиви до переселення, у якого можуть бути різними, в тому числі і чисто економічними) від біженця або претендента на його статус. Стаття 1 Конвенції ООН про статус біженців (прийнята 28 липня 1951 р.) дає підстави для надання статусу біженця в разі наявності «... побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань ...»⁹⁴

Конвенція також вказує, що біженець «... знаходиться за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи певного громадянства і перебуваючи за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не

⁹³ Арістова А. В. Геоконфесійні виміри світової міграції. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філософія»*. № 11 (224). Черкаси, 2012. С. 52-57.

⁹⁴ Конвенція про статус біженців 1951. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011

бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань».⁹⁵

Основні політичні рішення в сфері міграції, прийняті в ЄС в останні два роки, перш за все спрямовані на біженців як на окрему категорію мігрантів. Якщо говорити про загальну кількість заявок на надання статусу біженця, отриманих відповідальними відомствами в країнах ЄС, то, згідно зі статистикою Євростату, можна спостерігати послідовне зростання протягом кількох років: 431 тис. в 2013 р., 627 тис. в 2014 р. і вже близько 1,3 млн в 2015-2016 рр. З 2016 року з 1,3 млн. чоловік позитивне рішення про статус біженця отримали 336 тис. осіб, 258 тис. отримали право на додатковий захист, а ще 48 тис. – право залишитися в ЄС з інших гуманітарних причин. Що ж стосується загального числа людей, які мають визнаний статус біженців на території ЄС на даний момент, точне їх число статистичними агентствами і міжнародними організаціями не наводиться. Це пов'язано з тим, що не всі країни ЄС надають таку статистику, а також з тим, що протягом року юридично визнаний статус людини може змінюватися.

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) призводить приблизну оцінку в 2,3 млн чоловік на 2015-2016 рр.

Найбільша кількість претендентів статусу біженця приїжджають в ЄС як і раніше з Сирії, Афганістану, Іраку і країн Східної Африки. 53% становлять чоловіки. Німеччина незмінно залишається країною, яка отримує найбільше заявок на надання статусу біженця (60% від всіх прохань в 28 країнах ЄС припадає на ФРН).⁹⁶

В цілому статистична ситуація на 2017 р. виглядає дещо інакше в порівнянні з попередніми роками. Після загального зростання в період з 2013-2016 рр. число людей, що потрапляють на територію ЄС незаконним шляхом (а це відноситься і до претендентів на статус біженця), в 2017 р. зменшилася в

⁹⁵ Там само.

⁹⁶ Малиновська О. А. (2018) Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Київ: НІСД. 472 с.

два рази в порівнянні з 2016 р.

Цікаво відзначити, що в той час як в загальному по ЄС число заявок на надання статусу біженця скоротилося, для якихось країн ці цифри навпаки зросли. Поки Болгарія, Данія, Фінляндія, Німеччина, Угорщина, Нідерланди, Польща і Швеція фіксують спад, то у Франції, Греції, Італії та Іспанії, навпаки, спостерігається зростання. Це ще раз підтверджує, що протидія міграційним викликам і раніше зберігає велику актуальність.

Взяти під контроль потоки біженців є непростим завданням. Незважаючи на те, що збільшення потоку біженців під час воєнних дій є логічним і очікуваним явищем, саме нестабільність в країнах походження біженців спровокувала збільшення їх потоку, чи його можна повністю спрогнозувати. ЄС виявився не готовий прийняти таку кількість людей одночасно, і це при тому, що масштаби могли б бути ще більше: адже величезна кількість біженців прийняла Туреччина (2,9 млн за даними УВКБ ООН станом на 2018-2019 рр. та інші країни в регіоні, прийнявши на себе основний удар.

Дублінська конвенція 1990 року передбачає, що притулок має бути запрошено в тій країні на території ЄС, яку потенційний біженець перетинає першою. Документ виявився нежиттєздатним вже в перші місяці нової міграційного кризи. Біженці потрапляли в ЄС, в'їжджаючи в основному через Грецію, Італію та Угорщину. Ці країни не змогли за короткий термін не тільки провести всі потрібні процедури для розгляду клопотань, а й навіть просто зареєструвати всіх тих, хто влаштовується. Таким чином, на практиці, через брак людських ресурсів, велика кількість людей неконтрольовано перетинало ці країни, прямуючи до Центральної Європи.⁹⁷

Ідентифікація особистості, перевірка документів, розміщення на нічліг та надання їжі та одягу стали першочерговими завданнями. Проведення інтерв'ю, перевірка всіх обставин справи потенційних біженців також стала

⁹⁷ Дублінська конвенція 1990 року. Офіційний сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_310

викликом для деяких країн. Стандартні процедури розгляду цього клопотання на надання статусу біженця могли доходити в окремих країнах до декількох місяців або навіть років. Зараз же в окремих випадках прискорені процеси займають від декількох тижнів до декількох днів в залежності від країни. Це, безумовно, вимагає додаткового фінансування. Міграційні відомства країн ЄС мобілізовані: наприклад, в якийсь період міграційна служба Швеції перейшла на цілодобовий режим роботи.

Наступною проблемою, з якою зіткнулися країни ЄС, стало питання, як вчинити з тими, чії прохання про статус біженця були з об'єктивних причин відхилені. Висилка незаконних мігрантів обходиться бюджету країн ЄС в великі суми, так як правило процедури видворення не виробляються за один день, а вимагають планування. Це ускладнюється тим, що угоди по ремісії підписані далеко не з усіма країнами походження незаконних мігрантів, а значить процес видворення в таких випадках стає вкрай скрутним.

У розряд постійних труднощів, які сьогодні стали європейської реальністю, відноситься процес інтеграції біженців: на перших порах надання житла і коштів для оплати дрібних повсякденних витрат, а далі підтримка державою заходів для їх майбутньої незалежної життя в ЄС вже без державних субсидій. Останнє особливо непросто, адже часом біженці не володіють навіть англійською мовою, не кажучи вже про мову нової країни свого перебування, і не мають професійних навичок.⁹⁸

Основні принципи європейської міграційної політики викладені в Європейській порядку денному з міграції (European Agenda on Migration), всеосяжну документі, який вийшов у 2015 р. Однак міграційна політика ЄС потребує перегляду. Це відзначає і експертне співтовариство, і самі політики. Потрібно перейти від реакційних заходів у відповідь на кризу у вигляді великого потоку незаконних мігрантів та біженців до заходів на

⁹⁸ Біженці в Європі: стан проблеми, загрози, шляхи вирішення. URL: [http : //migraciya.com.ua/news/HotTopic/ua-refugees-in-europe-state-of-problem-threats-solutions](http://migraciya.com.ua/news/HotTopic/ua-refugees-in-europe-state-of-problem-threats-solutions).

випередження, які представлятимуть скоординований злагоджений механізм, що працює у всіх країнах ЄС. Аналізуючи основні рішення і дискусії в офіційному Брюсселі, а також Дорожню карту з міграції (Roadmap to deal by June 2018 on the Comprehensive Migration Package), можна відзначити наступне:

1. Реформа Загальноєвропейської системи надання притулку (Common European Asylum System, CEAS) на даний момент заблокована в Європейській раді. Наріжним каменем стало питання про обов'язковий перерозподіл біженців з тих країн, де їх занадто багато, в ті країни, де їх менше. Це б дозволило розділити відповідальність між усіма країнами ЄС. Окремі квоти були розраховані для кожної країни з урахуванням її розміру, кількості населення, а також беручи до уваги і інші фактори. Однак згоди з цього питання не було досягнуто.

Щоб якось вийти з цього глухого кута, пропонується відмовитися від обов'язкового переселення біженців з однієї країни в іншу і покластися на добру волю країн - членів ЄС в цьому питанні. Обов'язкове переселення буде передбачено законодавчо лише в кризових ситуаціях. Однак чи достатньо цього, щоб полегшити життя таким країнам, як Німеччина і Швеція, які взяли більше біженців, ніж інші, і чи справедливо це щодо, скажімо, Польщі, влада якої і чути не хоче про прийом більшої кількості біженців, питання – відкрите.

2. Агентство з контролю за зовнішніми кордонами Євросоюзу Frontex трансформовано в Європейське агентство прикордонної і берегової охорони (European Border and Coast Guard Agency) в 2016 р. Заходи, пов'язані з нарощуванням потенціалу трансформованого відомства, повинні поліпшити управління і контроль за зовнішніми кордонами ЄС. Крім іншого, агентство отримало в своє розпорядження додатково близько 1,5 тис. співробітників резерву і можливість покупки новітнього обладнання для управліннь кордонами, доступне для мобілізації в кризовій ситуації. Проте країни ЄС повинні бути готові збільшити фінансування агентства у разі необхідності, а також надати додаткові людські ресурси.

3. Співпраця з третіми країнами або країнами походження мігрантів – важливе завдання. Наприклад, ЄС фінансує масштабні проекти з Туреччиною, яка стала місцем розміщення величезної кількості біженців. Проте точкового фінансування недостатньо. У своєму недавньому інтерв'ю «Deutsche Welle» Ж. К. Юнкер заявив: «Ми повинні надати тим, хто хоче приїхати і в змозі це зробити, а також тим, чиє становище дозволяє їм приїхати, законні шляхи в'їзду в Європу.»⁹⁹

Таким чином, ЄС необхідно розробляти схеми законної міграції з основними країнами походження мігрантів, включаючи в першу чергу африканські та близькосхідні країни. Пілотні схеми по законній економічній міграції були запропоновані третіми країнами в травні 2018 р. Співпраця з третіми країнами, фінансування проектів і вироблення схем по законній міграції сприяють зменшенню рівня міграційних потоків тільки в тих випадках, якщо лідери третіх країн готові до співпраці. Хорошим прикладом цього є Туреччина, яка сама не є країною походження великої кількості біженців в ЄС, але яку перетинають біженці на шляху в ЄС. Відповідно до угоди між Туреччиною і ЄС, біженці, які потрапляють в Грецію з Туреччини, можуть бути повернуті назад, і Туреччина буде зобов'язана їх прийняти. Для поселень біженців в Туреччині ЄС виділив додаткове фінансування. Якщо ж Туреччина зовсім закрий свої кордони для біженців, вони все одно досягнуть меж ЄС так чи інакше.

4. Вироблення механізмів по поверненню незаконних мігрантів повинно тривати. Це полягає не тільки в підписанні договорів про ремісії і протоколів їх взаємодій з третіми країнами, а також в фактичній висилки незаконних мігрантів, а й в наданні фінансування і підтримки заходів з реінтеграції тих,

⁹⁹ Якубовський С.О. Міграційна політика ЄС: еволюція та соціально-економічні наслідки. Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи: наук.-практич. симпозіум, присвяч. 15-річчю міжнар. дня мігранта та 25-річчю міжнар. конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів та їх сімей (Одеса, 18 грудня 2015 р.). Одеса: Фенікс, 2015. С. 12–17. URL: <http://iele.bazick.com/projectdevelopment/odessa-tempus-center;eurolaw.org.ua>.

хто повертається в країни їх походження.

Отже, консолідований підхід ЄС ґрунтується на виробленні компромісних рішень з тих питань, де єдності у країн-членів ЄС немає; на реформу своїх внутрішніх інститутів; на нарощуванні співпраці з країнами походження мігрантів (наприклад, шляхом укладення договорів про ремісії і схемах законної міграції, а також за допомогою фінансування проектів з підтримки урядів і населення в цих країнах).

Якщо велика частина вищезазначених пропозицій Дорожньої карти буде досягнута, то ЄС буде безперечно краще підготовлений до міграційних криз, які виникнуть в майбутньому. Поза сумнівами ЄС знаходиться в полоні ряду факторів, які йому не підвладні.

3.3. Перспективи вдосконалення політики ЄС у міграційній сфері

Міграційна криза в Європі 2015 року стала однією з ключових подій в сучасній історії розвитку європейської інтеграції. Незважаючи на те, що країни-члени Європейського союзу і раніше стикалися з міграцією з інших регіонів, нинішня криза є особливо гострою не тільки з огляду на масштабність міграційних потоків, а й з огляду на зміни характеру міграції і зростання числа так званих претендентів притулку. В результаті, традиційна європейська система заходів в області міграції виявилася неефективною для регулювання сучасних міграційних процесів, що відбуваються на території ЄС. До початку масового припливу біженців в 2014-2015 рр. роль основного регулятора міграційної політики ЄС виконувала Дублінська система, згідно з якою біженці розподілялися за принципом «країни першого в'їзду». Завдяки цьому правилу, вдавалося запобігти ситуації, при якій біженець може подати заяву відразу в кілька країн ЄС і отримати притулок в найбільш відповідній для нього країні. Дублінська угода чітко визначала країну, відповідальну за розгляд заявки на притулок. Дана система показала свою нежиттєздатність після початку кризи 2015 року, коли основний міграційний тягар ліг на

прикордонні країни ЄС, в першу, чергу, на Грецію, Італію та Угорщину. Більш того, в результаті масового припливу мігрантів, під ударом опинилася Шенгенська зона, зважаючи на наявність небезпеки вільного, безконтрольного пересування незареєстрованих мігрантів всередині ЄС.

Нездатність Дублінської системи запропонувати більш справедливий критерій розподілу мігрантів всередині ЄС, а також загроза існуванню Шенгенської угоди привели до загострення розбіжностей між країнами-членами з цього питання. В результаті, всередині Європейського союзу спостерігаються серйозні протиріччя з питання про ефективний розподіл іммігрантів між країнами-членами. У той час як лідер європейської інтеграції Німеччина виступає за прояв ініціативи з боку країн-членів ЄС, країни Центральної та Східної Європи займають переважно скептичну позицію в цьому відношенні і не готові брати на себе відповідальність за розміщення біженців на своїй території. Більш того, розбіжності на політичному рівні супроводжуються зростанням право-популістських настроїв як у суспільстві, так і в політиці, що проявляється в масовій популярності таких партій, як «Альтернатива для Німеччини», яка в 2017 році посіла третє місце на виборах і вперше увійшла в парламент, «Фідес», лідер якої В. Орбан на даний момент займає посаду прем'єр-міністра Угорщини, «Ліга Півночі» в Італії або «Національний фронт» у Франції. В результаті, Європейський союз стикається не тільки і не стільки з міграційним кризою, скільки з кризою європейської інтеграції, якої більшою мірою загрожує саме зростання ультраправих настроїв серед населення. Загальне зростання терористичної загрози, що виражається в неодноразових атаках з боку вихідців з неєвропейських країн, ще більш сприяє наростанню популістських настроїв в Європі.¹⁰⁰

Неефективність Дублінської системи, розбіжності між країнами-членами з питання про розподіл мігрантів, невдоволення населення діями

¹⁰⁰Migration and migrant population statistics. URL:

https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics.

влади і, як наслідок, зростання популярності ультраправих настроїв в Європі стали головними причинами, що зумовили необхідність зміни підходу ЄС до політики щодо біженців і реформування всієї системи міграційного законодавства. У період з 2015 по 2018 рр. спостерігаються спроби країн-членів Європейського союзу виробити спільний план дій щодо подолання негативних наслідків міграційного кризи.

Якщо аналізувати хід подій, можна виділити два етапи в процесі реформування міграційної політики ЄС. В якості першого етапу можна виділити період з квітня по жовтень 2015 року, коли вперше був застосований термін «криза» щодо ситуації з біженцями та вжиті заходи першої необхідності для подолання негативних наслідків масової міграції та запобігання можливості ескалації кризи. Саме в квітні 2015 р. в Середземному морі сталася серія морських катастроф, в результаті яких затонули судна, що перевозили кілька тисяч мігрантів з Північної Африки. Ці події стали першим імпульсом до вживання заходів реагування на міграційні проблеми. Ключовим явищем цього періоду можна позначити затвердження програми «10 пунктів» за результатами зустрічі міністрів закордонних справ країн ЄС у Люксембурзі 20 квітня 2015 року. Основною метою даної програми було прийняття екстрених заходів з порятунку мігрантів в Середземному морі і виділення додаткових коштів на проведення рятувальних операцій, а також узгодження підвищених заходів в сфері безпеки, що включало обов'язкове зняття відбитків пальців у всіх мігрантів, які прибули на територію ЄС, а також прискорений процес депортації нелегальних мігрантів або тих, кому було відмовлено в притулку. Крім того, вже в квітні, на позачерговому засіданні Європейської ради, була вперше обговорена можливість початку переговорів з третіми країнами для спільного вирішення міграційної проблеми, зокрема, з Туреччиною і африканськими державами. Спільний план дій з третіми країнами був узгоджений в листопаді того ж року на саміті з питань міграції в Валетте, на якому лідери ЄС і країн Африки підписали угоду про спільні дії в області міграції, а також в рамках Плану дій ЄС-Туреччина, націленого на

призупинення міграційного потоку в Європу і боротьбу з нелегальною міграцією. В цілому, заходи ЄС в рамках даного періоду можна охарактеризувати як реагування на поточні проблеми та пошук можливих шляхів і стратегій для вирішення міграційної кризи.¹⁰¹

Період з кінця 2015 року і до кінця 2017 р. можна позначити як другий етап реформування міграційної політики, коли рішення приймалися на довгострокову перспективу, не стільки з метою вирішення поточних завдань, скільки з метою створення більш ефективної системи міграційного законодавства на загальноєвропейському рівні в цілому. У цей період було не тільки укладено підсумкову угоду ЄС з Туреччиною з питання про заходи щодо нелегальних мігрантів (18 березня 2016 р.), а й затверджено положення про реформування загальноєвропейської системи надання притулку (Common European Asylum System), що, в числі іншого, включало перетворення Дублінської системи (4 травня 2016 р). В результаті, були встановлені офіційні рамки для співпраці з третіми країнами, в першу чергу, з Туреччиною, через яку проходить головний міграційний маршрут в Європу, а також запропоновані реформи, що включають в себе прискорену процедуру розгляду заявок здобувачів, закріплення мігрантів за однією країною і запобігання спроб їх переміщення всередині ЄС, а також основні заходи щодо інтеграції біженців, в тому числі, і на ринок праці. Крім того, Європейською комісією був прийнятий так званий список «безпечних країн» з метою обмеження міграції з тих регіонів, де безпосередньо не ведуться бойові дії і відсутня реальна загроза для життя.

На практиці це означає, що заявки на притулок з таких країн, як Албанія, Македонія, Чорногорія, Сербія, Туреччина, Боснія і Герцеговина та Косово стали розглядатися за прискореною процедурою. Нарешті, 3 лютого 2017 року

¹⁰¹ EUROCIITIES strategic framework 2014–2020: towards an EU urban agenda for cities. URL: <http://www.eurocities.eu/eurocities/publications/EUROCIITIES-strategic-framework-2014-2020-towards-an-EU-urban-agenda-for-citiesWSPO-9T2CS9>.

була прийнята «Мальтійська декларація» з міграції, основні положення якої торкалися зовнішні питання, такі як боротьба з нелегальним ввезенням мігрантів і торгівлею людьми, надання допомоги в період повернення мігрантів на батьківщину, а також співпраця з Лівією в сфері контролю за міграційними маршрутами і підтримка співробітників лівійської берегової охорони. Основна увага в рамках даного документа приділена Центрально-Середземноморському шляху, по якому за один тільки 2016 рік в ЄС прибуло понад 180 тис. мігрантів.¹⁰²

Оцінюючи результати другого етапу, можна зробити висновок про те, що після 2015 р. спостерігається прагнення ЄС виробити певну довгострокову стратегію дій, яка була б здатна не тільки подолати нинішню кризу, а й створити більш ефективні правові рамки для регулювання міграційних процесів на території ЄС й надалі. Очевидно, що нинішній процес міграції до Європи надав серйозний вплив не тільки на внутрішній розвиток країн-членів ЄС, а й на політичну дієздатність Європейського союзу як наднаціонального органу і, отже, зажадав внесення фундаментальних змін в існуюче законодавство. Від того, наскільки ефективно ЄС зможе впоратися з нинішньою кризою залежить подальша життєздатність Європейського союзу як інтеграційного угруповання.

Що стосується реальних підсумків реформування міграційної політики ЄС, на цей момент можна виділити наступні результати. По-перше, вдалося зміцнити контроль за зовнішніми кордонами та істотно скоротити число нелегальних мігрантів, які прибувають в ЄС: згідно з даними агентства Frontex, до 2018 р. масштаби нелегальної міграції скоротилися майже на 90%, в порівнянні з 2015 р. Крім того, завдяки введенню списку «безпечних країн», вдалося обмежити можливості для отримання притулку громадянам з відносно безпечних регіонів, що допомогло сконцентрувати основні зусилля ЄС на

¹⁰² Малиновська О. А. (2018) Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Київ: НІСД, 472 с.

надання допомоги біженцям з Сирії, Іраку, Афганістану та інших країн, де внутрішньополітична ситуація несе в собі реальну загрозу для життя.

Значно зменшити потік мігрантів, які прямують до Європи, допомогли і домовленості з третіми країнами, в першу чергу, з Туреччиною і Лівією, які взяли на себе частину відповідальності за надання допомоги біженцям. Незважаючи на протиріччя, що мали місце в ході переговорів з Туреччиною з питання про міграцію, вже через місяць після укладення угоди ЄС-Туреччина 2016 р. можна було спостерігати позитивні зміни. Згідно з даними Європейської комісії, якщо в лютому 2016 року в ЄС прибуло понад 56 тис. претендентів притулку, то протягом 30 наступних днів після укладення угоди їх число вже склало 7,8 тис. іммігрантів.¹⁰³

Таким чином, можна говорити про позитивний вплив реформ у сфері міграційної політики, проведених Європейським союзом за останні чотири роки. Крім обмеження міграційних потоків і скорочення числа нелегальних мігрантів, були досягнуті і інші результати, зокрема, прискорена і оптимізована процедура розгляду заяв на притулок, що допомогла за порівняно короткий період часу обробити велику кількість заявок і в разі відмови, забезпечити швидку депортацію іммігрантів на батьківщину. Крім цього, були виділені кошти на проведення інтеграційних програм для біженців з метою забезпечення їх інтеграції не тільки в суспільство, а й на ринок праці. У цій області також спостерігаються позитивні зрушення: у Німеччині, наприклад, за станом на січень 2017 року з ринку праці були офіційно зайняті 129 тис. мігрантів, що на 45% перевищило показники попереднього року.

Проте, відповідь Європейського союзу на міграційну кризу 2015 року також ще має і слабкі сторони. Статистичні дані свідчать про зростання злочинності серед біженців в ЄС. Згідно з виданням *Der Spiegel*, частка біженців серед підозрюваних у зґвалтуванні в 2016 р. була найвищою серед

¹⁰³ Raczyński R. Wpływ migracji międzynarodowych na bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*. 2015. Nr.2. S.13-30.

інших соціальних груп і склала 33%. Крім того, в останні роки зростає число терористичних актів та інших тяжких злочинів, скоєних іммігрантами в різних містах Європи.¹⁰⁴

Крім проблем в сфері безпеки, спостерігаються й інші невирішені проблеми, наприклад, медичного характеру. Дослідники з Ганновера з'ясували, що багато біженців, які прибувають до Німеччини виявилися не щеплені і не мають сертифікат про проходження вакцинації (60-70%). В результаті, багато мігрантів виявилися носіями таких хвороб, як туберкульоз, кір та гепатит Б. Особливо, зазначають дослідники, із напливом мігрантів збільшилася кількість захворювань на гепатит Б.

Що стосується інтеграції на ринок праці, якщо в Німеччині спостерігається позитивна динаміка в цій сфері, то інші країни ЄС стикаються з негативними тенденціями, викликаними такими причинами, як недостатній рівень кваліфікації біженців, наявність мовного бар'єру або утриманство. Згідно з даними статистичної служби «Євростат», в ЄС середній рівень безробіття серед мігрантів на 10% вище, ніж серед громадян ЄС, в той час як число мігрантів, що піддаються соціальній ізоляції, в середньому на 25% перевершує число громадян ЄС.¹⁰⁵

Ключовою проблемою при вирішенні європейської міграційної кризи є нездатність ефективно розподілити квоти на мігрантів між країнами-членами. Як механізм розподілу квот на мігрантів представляється можливою запропонованою системою торгівлі квотами на біженців, в рамках якої застосовується ринковий механізм для розподілу мігрантів за країнами. Подібний механізм дозволяє кожній країні вибрати найбільш підходящий для себе варіант: або розміщувати біженців на своїй території, забезпечуючи їх

¹⁰⁴ Бондарчук В.В. Європейська міграційна криза та стабільність ЄС. Придніпровська державна академія будівництва та архітектури. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Східна Європа : економіка, бізнес та управління. Випуск 2 (02)*. 2016. С.28-31.

¹⁰⁵ Офіційний сайт Євростату. URL:

http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation.

необхідною допомогою, або, в разі нестачі ресурсів для їх належного розміщення, забезпечувати фінансову підтримку тим країнам, які замість них беруть до себе біженців. Звідси виходить що, якщо держава не готова брати на себе пряму відповідальність за розміщення мігрантів, вона зобов'язана надавати матеріальну і фінансову допомогу іншим країнам, що дозволить домогтися справедливості при розподілі міграційного тягара між країнами. Кожна країна-член ЄС також має право комбінувати обидві можливості – наприклад, розмістити в своїй країні менше біженців, ніж належить за квотою, але виділити додаткові кошти для інших країн, які перерозподілили частину мігрантів собі. Крім того, розмір фінансової допомоги може варіюватися в залежності від рівня економічного розвитку і середнього доходу на душу населення тієї чи іншої країни. За таким принципом, фінансова допомога, яка виділяється, наприклад, Фінляндією буде значно вищою, ніж допомога від Естонії або Болгарії. При розподілі мігрантів важливо також враховувати потреби кожної окремої країни: наприклад, направляти трудових мігрантів в ті країни, де існує брак робочої сили.¹⁰⁶

Отже, політична відповідь Європейського союзу на кризу біженців 2015 року має як переваги, так і недоліки. До числа останніх відноситься нездатність врегулювати розбіжності між країнами-членами ЄС з питання про розподіл мігрантів, так як деякі країни продовжують займати жорстку позицію щодо біженців і не готові йти на поступки, як, наприклад, у випадку з урядом Угорщини. Даний фактор, а також внутрішні проблеми, що виникають у зв'язку з масовою міграцією (такі як зростання злочинності та проблема інтеграції), сприяють посиленню недовіри суспільства по відношенню до інститутів ЄС і стимулюють зростання право-популістських настроїв, підриваючи, таким чином, основи функціонування Європейського союзу .

Запропонована система має низку переваг, оскільки дозволяє країнам

¹⁰⁶ Малиновська О. А. (2018) Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Київ: НІСД. 472 с.

самостійно вирішувати, яким чином робити внесок у вирішення міграційного кризи і для яких категорій біженців відкривати кордони. Гнучкий механізм не тільки допоможе домогтися певного консенсусу з питання про розподіл мігрантів між країнами-членами, а й сприятиме більш ефективній інтеграції мігрантів до приймаючого суспільству, так як система буде враховувати потреби даного суспільства і країни в тій чи іншій категорії мігрантів.

Висновки до розділу 3.

Міграційна криза в Європейському союзі – наслідок міграційної політики, що проводиться правлячими елітами. Під міграційною політикою слід розуміти «систему принципів, цілей і дій, за допомогою яких держава і інші керівники держави регулюють потоки переселенців».

Міграційна політика – це особливий набір інструментів, «створених і підтримуваних державою, що охоплює як пасивні, так і активні форми управління імміграцією і еміграцією». Створення міграційної політики та її функціонування ґрунтується на зборі інформації про поточний стан справ з урахуванням наявного досвіду.

Незважаючи на те, що міграційна політика внутрішньо детермінована, вона виконує і функцію міжнародного регулятора, оскільки пов'язана з перетинанням державних кордонів. Відповідно, події міжнародного рівня прямо впливають на вироблення даного виду політики. Ліберальний підхід, який використовується ЄС, посприяв величезним притокам мігрантів. За даними, опублікованими Євростатом, основний приплив біженців та іммігрантів в країни Європейського союзу припав на 2015-2016 рр. – понад мільйон щорічно. При цьому в 2017 р. кількість мігрантів зменшилася – за перший квартал 2017 р. число іммігрантів і біженців склало 35% від їх числа за перший квартал 2016 р. що пов'язано з політикою, що проводиться ЄС.

У 2015 р. Європейською комісією було запропоновано систему заходів щодо вдосконалення міграційної політики Європейського союзу. По перше, було прийнято рішення про посилення присутності ЄС в світі.

Підкріплювалося це рішення Планом дій по боротьбі з контрабандою мігрантів на 2015-2020 рр., яка закріплює стимуляцію правоохоронної і судової діяльності, вдосконалення процесу збору та обміну інформацією про мігрантів, зміцнення співпраці з країнами, що не входять в ЄС, для боротьби з нелегальною міграцією.

В цілому, незважаючи на прийняті нормативно-правові акти, загальна політика серед держав-членів ЄС відсутня, що означає, в першу чергу, що ті досягнення, яких змогли домогтися держави (наприклад, створення Шенгенської зони), знаходяться під загрозою.

У зв'язку зі зростаючою загрозою тероризму в ЄС були прийняті нормативно-правові акти: Система інформації і авторизації поїздок в ЄС (ETIAS) і Система в'їзду-виїзду (EES).

ВИСНОВКИ

В результаті аналізу міграційних потоків до країн Європи і на основі даних, отриманих в результаті дослідження можна сформулювати наступні висновки та узагальнення, що міграційна криза, яка розпочалася в країнах Європейського союзу в квітні 2015 року, в зв'язку з неконтрольованим потоком біженців і мігрантів із зон збройних конфліктів Близькосхідного регіону, а також низки африканських і азійських держав з несприятливими соціально-економічними умовами, надала вкрай негативний вплив на внутрішньополітичну ситуацію і перспективи розвитку як окремих держав - членів Євросоюзу, так і в цілому Європейської спільноти.

Специфіка сучасних політичних процесів в значній мірі визначається міграційними потоками із зон збройних конфліктів та країн з несприятливою політичною і соціально-економічною ситуацією в більш благополучні країни і регіони. Сама по собі міграція, яка набула за останні роки масовий багатомільйонний характер, є одним з найбільш значущих феноменів сучасної політичної реальності. З усією очевидністю це проявляється в розвитку європейської міграційної кризи.

Спочатку орієнтоване на надання допомоги мігрантам та біженцям Європейське співтовариство зіткнулося з цілим комплексом проблем соціального, економічного і гуманітарного характеру, серед яких особливу значимість знаходять, такі як ігнорування і девальвація мігрантами європейських цінностей, насадження європейцям свого способу життя, поступова ісламізація, знаходять радикальні форми, а також безпосередньо ескалація напруженості і конфліктності. Всі ці фактори визначають кризисність розвитку ситуації в європейських країнах, підривають їх соціальні, гуманітарні, економічні та політичні основи.

З урахуванням того, що ситуація в країнах Близького і Середнього Сходу як і раніше носить надзвичайно гострий характер збройного протиборства і ескалації терористичної загрози, є всі підстави вважати, що в найближчій

перспективі міграційна криза буде і далі розвиватися, що призведе до катастрофічних наслідків для ряду європейських країн.

Міграційний потік в ЄС з Африки і країн Близького Сходу має складну структуру, обумовлену як причинами, що породили цей потік, так і його неоднорідною соціально-демографічною структурою, а також різними очікуваннями самих мігрантів, членів їх сімей, відмінностями в можливостях, які є у цих людей, щоб реалізувати свої плани.

Зовсім недавно, в 2014 р., інститути ЄС і держави-члени з ентузіазмом міркували про перспективи політики надання притулку. Однак міграційна криза призвела до кризи управління потоками претендентів на притулок і дефіциту готовності справедливого розподілу відповідальності за те, що відбувається. Євросоюз намагається вирішити проблему кількома способами, – і головним з них є її «екстерналізація», яка, на перший погляд, виглядає привабливою, але викликає безліч питань щодо легітимності такого рішення і його сумісності з міжнародними стандартами щодо біженців, не кажучи вже про можливий негативний вплив його на міжнародні відносини. З іншого боку, населення країн ЄС, які змушені приймати все більше претендентів на притулок в результаті повної неузгодженості дій європейських і національних властей, знаходить методи врегулювання кризи несправедливими. Інститути ЄС, в свою чергу, вимагають дотримання принципів Дублінської системи, що нагадує подорож по замкнутому колу.

Таким чином, міграційна криза виявила цілий ряд внутрішніх проблем політичного, інституційного і соціального характеру в Євросоюзі, які належить вирішувати як в коротко, так і в довгостроковій перспективі.

В європейських країнах все частіше стало підніматися питання про роль і місце мусульманських спільнот в суспільстві приймаючих країн. З ростом числа мусульман в Європі зростає їх економічне і політичне значення в суспільстві. В контексті міграційної кризи виникає проблема, з якою уряди європейських країн раніше не стикалася в таких масштабах, як зараз – це проблема інтеграції мусульманського населення.

Варто зазначити, що подальше зростання чисельності мусульманських спільнот, яке на думку багатьох вчених неминуче, може стати серйозним викликом для західноєвропейських країн. В даний час міграція є однією з головних державних проблем, які загрожують безпеці не тільки країнам-реципієнтам, а й країнам походження іммігрантів. Потоки іммігруючого населення впливають на правопорядок всіх країн-учасниць міграційного процесу, через них трансформуються інтеграційні процеси, інституційні структури.

За кількістю іммігрантів серед західноєвропейських країн лідируючі позиції займають Німеччина, Франція і Великобританія. У зв'язку з цим вони стикаються з цілою низкою проблем, в основному пов'язаних з економічним забезпеченням приїжджих в країну іммігрантів, інтеграцією в корінне суспільство приймаючої країни і забезпеченням національної безпеки.

Виклики і проблеми сучасності, вплинули на активізацію ісламської інтелектуальної саморефлексії, яка розвинулася в напрямок євроісламу або європейського ісламу, що поєднує в собі принципи мусульманського вчення і елементи європейського західного суспільства. Очевидно, більшість європейських урядів переконані, що політика відіграє важливу роль в цьому питанні, і більшість країн намагаються розвивати адекватну інтеграційну політику. У багатьох державах ведуться оновлені громадські дискусії з питань інтеграції. Велике число нових програм присвячені проблемі скорочення нестачі інтеграції, також в цю справу вкладаються суттєві фінансові ресурси. Крім того, прагнення до спільної європейської політики інтеграції зростає.

Незважаючи на всі спроби уряду інтегрувати мусульман, в суспільстві як і раніше зберігається нерозуміння і недовіра між корінним населенням і представниками мусульманських спільнот. У Європі сьогодні існує особливо упереджене ставлення до прихильників ісламу, яке в суспільній свідомості асоціюється в першу чергу з агресією, насильством, терором. Іммігрант усвідомлює межі можливості своєї інтеграції до приймаючого суспільства через етнорасові упередження.

Спровокована напливом біженців міграційна криза стала викликом етнополітичної безпеки, вказавши на неефективність міграційної політики, що проводиться ЄС. Підхід до вирішення проблеми повинен бути комплексним, а міграційна політика – враховувати вплив історичних, політичних, культурних та етнічних факторів.

Після загострення міграційної кризи 2014-2016 років далі почався її спад. Інтенсивність напливу мігрантів та біженців у 2017-2019 роках значно скоротилася, що дало Європі помітне полегшення. Проте 2020 рік приніс деяке загострення міграційної кризи нового часу. До основних факторів, які спровокували це загострення і збільшили потік мігрантів в 2020 році, відносяться: політична, економічна, національна і правова нестабільність в Африці і на Близькому Сході; збройні конфлікти в Сирії, Ємені, Афганістані, Іраку, які були втягнуті в боротьбу з ІГІЛ; збільшення чисельності населення в названих країнах через неконтрольовану демографічну ситуацію; масштабне безробіття; швидке зростання бідності; погіршення ситуації в таборах для біженців, створених на території Туреччини і Лівану. Тут не було соціального захисту, роботи, постійно скорочувалася фінансування. Тому сирійці стали бігти до країн Єврозони.

Проте ситуація, яка відбувалася наприкінці 2019 року в Китаї, що спровокувала поширення коронавірусної інфекції по всьому світу затормозила процес міграції не лише до Європи, а й по всьому світі. З одного боку для Європи це реальний шанс налагодити ситуацію з міграційною кризою та зупинити потоки мігрантів та біженців у невимушеному порядку.

Для вдосконалення міграційної політики структурами Європейського союзу пропонується посилити законодавство для прибуваючих іммігрантів, для осіб, які вчинили злочини і правопорушення на території ЄС, а також для нелегальних мігрантів. Важливим елементом нової міграційної політики повинна стати інтеграція, але в більш інтенсивній формі: слід сформулювати чітку концепцію, що забезпечує збереження гармонійних взаємин місцевого населення держав-членів ЄС і мігрантів. Процесу інтеграції може посприяти

доступність освіти, медичних послуг, робочих місць для більш широких кіл біженців і іммігрантів. Розширення принципів солідарності і справедливої відповідальності між державами-членами ЄС полегшить вирішення міграційної кризи. Також суттєвим кроком для врегулювання політичної ситуації має бути побудова нового діалогу між державами ЄС та третіми країнами, заснованого на компромісах і рівності сторін. Цьому може посприяти оновлення як національних, так і еліт Європейського Союзу. Від того, чи зможе Європейський союз виробити нову міграційну політику і впоратися з викликами, залежить майбутнє даного політичного організму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

Джерела (законодавчі та нормативні документи):

1. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
2. Дублінська конвенція 1990 року. Офіційний сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_310
3. Інформаційно-аналітична довідка про результати боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми та у сфері нелегальної міграції за 12 місяців 2017 року / Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Національної поліції України. 3 с.
4. Конвенція про статус біженців 1951. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011
5. Офіційний сайт Євростату. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Statistics_on_enforcement_of_immigration_legislation.
6. «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17> Дата звернення: 13.02.2019
7. European Pact on Immigration and Asylum. URL: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013440%202008%20I%20NIT>
8. European Parliament. URL: <http://www.europarl.europa.eu/portal/en?home>

Монографії, навчальні посібники та підручники:

9. Акаєв, В.Х. Іслам в Європі: стан, адаптація, перспективи. *Ісламознавство. №4*. 2013. С. 4-10.

- 10.Арістова А. В. Геоконфесійні виміри світової міграції.*Вісник Черкаського університету. Серія «Філософія». № 11 (224).* Черкаси, 2012. С. 52-57.
- 11.Коппель О.А., Пархомчук О.С. Міжнародні системи та глобальний розвиток: навч. посібник. Київ: Київський університет, 2004. С. 86.
- 12.М.Буроменський, І.Кудас, А.Маєвська, Б.Семенов С, Тешенко В. С; М. В. Буроменський. Міжнародне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 336 с.
- 13.Малиновська О. А. (2018) Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Київ: НІСД. 472 с.
- 14.Михайлов С. В. Іслам і західна Європа: тенденції та їх інтерпретація. *Полиття. №4 (47).* 2007. С. 212-217.
- 15.Мукомель В. И. (2018) Миграционные исследования: социологическое измерение. Научные исследования в области этничности, межнациональных отношений и истории национальной политики.Материалы сессии Научного совета РАН по комплексным проблемам этничности и межнациональных отношений. Москва: ИЭА РАН. 315 с.
- 16.Соболев В. Г. Мусульманські громади в державах Європейського союзу: Проблеми і перспективи. СПб: Прайм-єврознак: Нева, 2003.152 с.

Наукові статті у фахових та інших виданнях:

- 17.Potyrała A. Pozamilitarne aspekty bezpieczeństwa międzynarodowego – kryzys migracyjny 2015-2016. *Przegląd strategiczny.* 2016. Nr 9. S.295-313.
- 18.Potyrała A. W poszukiwaniu solidarności. Unia Europejska wobec kryzysu migracyjnego. *Przegląd strategiczny.* 2015. Nr 4. S.34- 52.
- 19.Raczyński R. Wpływ migracji międzynarodowych na bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka.* 2015. Nr.2. S.13-30.

20. Андреева О. Кризові тенденції національної ідентичності в Європі та їх вплив на національну ідентичність сучасної України. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Випуск 11*. Київ-Миколаїв, 2007. с. 81-96.
21. Арістова А. В. Міграційна криза в Європі та проблеми міжрелігійних відносин. *Економіка та управління на транспорті*. Київ: НТУ, 2015. Вип. 2. С.131-138.
22. Баровська А. В. Міфи щодо європейської інтеграції в офіційному дискурсі ЄС : аналіт. доп. Київ: НІСД, 2013. 72 с.
23. Бондарчук В.В. Європейська міграційна криза та стабільність ЄС. Придніпровська державна академія будівництва та архітектури. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Східна Європа : економіка, бізнес та управління. Випуск 2 (02)*. 2016. С.28-31.
24. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних конфліктів . *Політичні науки*. 2015. Vol. 1. No 2. С.41-45.
25. Подаєнко Ю. Л., Новокшанова О. С. Ісламський чинник як невирішене питання західноєвропейської політики мультикультуралізму. *Наукові праці. Політологія. Вип. 170. Том 182*. 2012. С. 74-80.
26. Швець С. Л. (2015) Політико-філософські засади міграційних процесів сучасності. *Перспективи. Соціально-політичний журнал. Серія: політологія*. Одеса. Вип. 4 (66). С. 143–148.
27. Швець С. Л. (2016) Теоретико-концептуальні засади вивчення моделей міграційної політики. *Науковий журнал «Politicus»*. Одеса. Вип. 1. С. 70–73.
28. Швець С. Л. (2018) Міграційні процеси сучасності як фактор політичних трансформацій. *Регіональні студії*. Ужгород. № 12. С. 78–82.
29. Швець С. Л. (2019) Політика інтеграції іммігрантів в місцеві громади. *Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матеріали Четвертої Всеукраїнської науково-практичної*

конференції, м. Одеса, 12 квітня, 2019 р. Одеса: ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Центр соціально-політичних досліджень «Politicus». С. 64–66.

Електронні ресурси:

30. Біженці в Європі: стан проблеми, загрози, шляхи вирішення. URL: <http://migraciya.com.ua/news/HotTopic/ua-refugees-in-europe-state-of-problem-threats-solutions>.
31. Біженці призвели до збільшення випадків насильства в Німеччині – дослідження. Deutsche Welle. 03.01.2018. URL: <http://p.dw.com/p/2qIk6>.
32. Европейский Союз в борьбе с нелегальной иммиграцией : новые тенденции. URL: <http://www.alleuropa.ru/index2.php>.
33. Звонар Й.П. Активна політика зайнятості в країнах Європейського Союзу та можливості її застосування в Україні. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка». 2015. Вип. 2(4). Ч. 1. С. 145–150. URL: <http://www.msu.edu.ua/visn/wp-content/uploads/2015/11/2-4-1-2015-25.pdf>.
34. Знання про релігії і культуру різних народів – ключ до порозуміння. URL: <http://islam.in.ua/ua/suspilstvo/znannya-pro-religiyu-ta-kulturu-riznyh-narodiv-klyuch-do-porozuminnya>.
35. Кількість біженців у світі досягла рекордної позначки. Тиждень.ua. 2016. URL: <http://tyzhden.ua/News/167847>.
36. Міграційна політика ЄС: пошук компромісу триває. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3682:migratsijna-politika-es-poshuk-kompromisu-trivae2&catid=64&Itemid=376
37. «Міграційна катастрофа» у Європі як ключове випробування для європейської єдності. URL:

- http://ipress.ua/articles/migratsiyna_katastrofa_u_yevropi_yak_klyuchove_v_uprobuвання_dlya_ievropeyskoi_iednosti_136868.html
- 38.«Міграційні страхи» Європи : погляд з України. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/01-Migration+fears>.
- 39.Множинне громадянство та захист прав закордонних українців. URL: <https://global-ukraine.com/wp-content/uploads/2017/03/2017-03-19-DualCitizenship-in-Ukraine-Global-Trends-Analytics-V4.pdf>
- 40.Намонюк Ч. І. Міграційна криза як загроза політичній єдності держав Євросоюзу. Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». КНУ ім.Т.Шевченка, Інститут міжнародних відносин. 2015. №9. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2643/2349
- 41.Петроє О.М., В.Т. Васільєв. Міжнародна трудова міграція: аналіз ситуації та наслідків для України. Вісник НАДУ. 2015. № 4. С. 93–100. URL: http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2016/01/2015_4_14_ukr.pdf.
- 42.Прокопчук Д. ЗМІ: Кількість шукачів притулку в ЄС скоротилася вдвічі. Deutsche Welle.30.12.2017. URL: <http://p.dw.com/p/2q7om>.
- 43.Ремарчук, В.Н. Світові демографічні тенденції та їх вплив на міграційні процеси. *Етносоціум і міжнаціональна культура*, №8. 2013. С. 36-41.
- 44.Солодько А., Фітисова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики. URL: <https://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-taanaliz-polityky>.
- 45.Тарасенко Н. Надзвичайний саміт ЄС у Брюсселі як спроба розв’язання кризи біженців у Європі. Україна: події, факти, коментарі. 2018. № 13. С. 10–19. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2018/ukr13.pdf>.
- 46.Чмеленко Ю. Мусульмани в Європі: проблеми вирішуються мирним шляхом.03.06.2013.URL: http://umma.ua/uk/article/article/Musulmani_v_%D0%84vrop%D1%96_problemi_vir%D1%96shuyutsya_mirnim_shlyahom/18300.

47. Як подолати міграційну кризу. Укроп UA. URL: <http://www.ukrop-ua.net/publications/world/17616-yak-podolati-migracynu-krizu-7-porad-vd-eksperta.html>.
48. Якубовський С.О. Міграційна політика ЄС: еволюція та соціально-економічні наслідки. Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи: наук.-практич. симпозіум, присвяч. 15-річчю міжнар. дня мігранта та 25-річчю міжнар. конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів та їх сімей (Одеса, 18 грудня 2015 р.). Одеса: Фенікс, 2015. С. 12–17. URL: <http://iele.bazick.com/projectdevelopment/odessa-tempus-center>; eurolaw.org.ua.
49. Commission and OECD present report on the local integration of migrants. European Union, 2018. URL: <https://www.oecd.org/cfe/regionalpolicy/OECD-migration-local-factsheet.pdf>.
50. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. Brussels. 20.7.2011. URL: https://webgate.ec.europa.eu/multisite/homeaffairs/sites/homeaffairs/files/doc_centre/immigration/docs/agenda/1_en_act_part1_v10.pdf.
51. EUROCITIES strategic framework 2014–2020: towards an EU urban agenda for cities. URL: <http://www.eurocities.eu/eurocities/publications/EUROCITIES-strategic-framework-2014-2020-towards-an-EU-urban-agenda-for-citiesWSPO-9T2CS9>.
52. European Commission, Commission on Immigration, Integration and employment, COM (2003) 336, Brussels, 3 June 2003. URL: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0336:FIN:EN:PDF>.
53. Eurostat: Asylum quarterly report. – 2015. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_quarterly_report.

54. Future-proof migration management: European Commission sets out way forward : Pressrelease. Brussels: European Commission, .12.2017. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-5132_en.htm.
55. Hellgren Z. Immigrant Integration as a Two-Way Process: Translating Theory into Practice GRITIM-UPF Working Papers Number 23, Spring 2015. URL: https://www.upf.edu/documents/3329791/3455370/wps23_Hellgren.pdf/6245d37c-4ec3-4899-ac0f-78c837ae9f20.
56. Migration and migrant population statistics. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics.
57. Muslims in Europe: A Report on 11 EU Cities. Open Society Foundations. URL: https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/a-muslims-europe-20110214_0.pdf.
58. Muslims in European Politics. URL: <http://www.euro-islam.info/keyissues/political-representation>.
59. Political and social participation of immigrants through consultative bodies. URL: https://www.coe.int/t/dg3/migration/archives/Documentation/Series_Community_Relations/Participation_public_life_report_en.pdf.
60. Refugees/Migrants Response. Mediterranean United Nations High Commission for Refugees. URL: <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>.
61. The Global Religions Landscape. A Report on the Size and Distribution of the World's Major Religious Groups as of 2010. URL: <http://www.pewforum.org/global-religiouslandscape-exec.aspx>.
62. World Migration Report 2010. The future of Migration: Building Capacities for Changes. Geneva: IOM, 2010. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2010_english.pdf.